
कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय रामटेक

हस्तलिखित संग्रह

दाखल.क्र. m-2766 विषय धर्मशास्त्र

नाव श्रीमद्भागवत चतुर्थस्कन्ध

लेखक/लिपीकार —

पृष्ठ 36 काळ .... पुर्ण ✓ / अपुर्ण

॥ अथ श्रीमद्देविभागवते चतुर्थस्कंधः प्रारंभः ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ यदुन्मेषनिमेषाभ्यांजगतःप्रलयोद्भवौ ॥ वंदेतांभुवनेशानींसच्चिदानंदरूपिणीम् ॥ १ ॥ अष्टाधिकैश्चचत्वारिंशद्भिःपद्यैरनंतरम् ॥ कृष्णाऽवतारसंप्रश्नोराज्ञाकृतउदीर्यते ॥
॥ १ ॥ पूर्वाऽध्यायांतेरामाऽवतारपर्यंतमवताराःश्रीभगवत्यधीनास्तयायथायथाप्रेर्यंते तथातथातेकुर्वंतीत्युक्तंनतुकृष्णाऽवतारस्तदधीनउक्तः॥ तथाचतस्येश्वरशक्तियुक्तत्वेनतस्यदुर्दशातदाश्रि
तानांयादवानांपांडवानांदुर्दशाकिमितिजातेत्यभिप्रायेण ॥किंचजगतःकारणंश्रीभुवनेश्वरीभगवतीमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीतिसर्ववेदसिद्धं तस्याश्चवैषम्यनैर्घृण्यराहित्येनोच्चावचसृष्टिकल्पनंकिंनिमि
त्तमभवदितितन्निमित्तपरिचयार्थंचजनमेजयःपृच्छति वासवेयमुनिश्रेष्ठेति ॥ वासव्याःसुगंधायाःअपत्यंवासवेयः ॥ स्त्रीभ्योढगितिढक् ॥ हेव्यास॥१॥२॥३॥आगोऽपराधः॥ येनापराधेनकारागा

श्रीगणेशायनमः ॥ जनमेजयउवाच ॥ वासवेयमुनिश्रेष्ठसर्वज्ञाननिधेऽनघ ॥ प्रष्टुमिच्छाम्यहंस्वामिन्नस्माकंकुलवर्धन ॥ १ ॥ शूरसेनसुतःश्रीमान्वसुदे
वःप्रतापवान् ॥ श्रुतंमयाहरिर्यस्यपुत्रभावमवाप्तवान् ॥ २ ॥ देवानामपिपूज्योऽभून्नाम्नाचाऽऽनकदुंदुभिः ॥ कारागारेकथंबद्धःकंसस्यधर्मतत्परः ॥३॥
देवक्याभार्ययासार्धंकिमागःकृतवानसौ ॥ देवक्याबालषट्कस्यविनाशश्चकृतःपुनः ॥ ४ ॥ तेनकंसेनकस्माद्वैययातिकुलजेनच ॥ कारागारेकथंजन्म
वासुदेवस्यवैहरेः॥५॥गोकुलेचकथंनीतोभगवान्सात्वतांपतिः ॥ गतोजन्मांतरंकस्मात्पितरौनिगडेस्थितौ ॥६॥ देवकीवसुदेवौचकृष्णस्याऽमिततेजसः ॥
कथंनमोचितौवृद्धौपितरौहरिणाऽमुना ॥ ७ ॥ जगत्कर्तुंसमर्थेनस्थितेनजनकोदरे ॥ प्राक्तनंकिंतयोःकर्मदुर्विज्ञेयंमहात्मभिः ॥ ८ ॥ जन्मवैवासुदेवस्यय
त्राऽऽसीत्परमात्मनः ॥ केतेपुत्राश्चकाबालायाकंसेनविपोथिता ॥ ९ ॥ शिलायांनिर्गताव्योम्निजातात्वष्टभुजापुनः ॥ गार्हस्थ्यंचहरेर्ब्रूहिबहुभार्यस्यचा
ऽनघ ॥ १० ॥ कार्याणितत्रतान्येवदेहत्यागंचतस्यवै ॥ किंवदंत्याश्रुतंयत्तन्मनोमोहयतीवमे ॥ ११ ॥ चरितंवासुदेवस्यत्वमाख्याहियथातथम् ॥ न
रनारायणौदेवौपुराणावृषिसत्तमौ ॥ १२ ॥ धर्मपुत्रौमहात्मानौतपश्चेरतुरुत्तमम् ॥ यौमुनीबहुवर्षाणिपुण्येबदरिकाश्रमे ॥ १३ ॥ निराहारौजिताऽऽ
त्मानौनिःस्पृहौजितषड्गुणौ ॥ विष्णोरंशौजगत्स्थेम्नेतपश्चेरतुरुत्तमम् ॥१४॥ तयोरंशावतारौहिजिष्णुकृष्णौमहाबलौ ॥ प्रसिद्धौमुनिभिःप्रोक्तौसर्वज्ञै
र्नारदादिभिः ॥ १५ ॥ विद्यमानशरीरौतौकथंदेहांतरंगतौ ॥ नरनारायणौदेवौपुनःकृष्णार्जुनौकथम् ॥ १६ ॥

रेबद्धस्तादृशमागःकिंकृतवानित्यर्थः ॥ ४ ॥ ययातेःकुलमुत्तममेवतदुद्भवेनाऽपिकंसेनकुलीनेनेत्यर्थः ॥ ५ ॥ गतोजन्मांतरमिति ॥ क्षत्रियवंशजःसन्गोपालवंशजत्वविशिष्टंलोकदृष्ट्याजन्मांतरंक
स्माद्गतइत्यर्थः ॥ पितरावित्यस्योत्तरत्रान्वयः ॥६ ॥ ७ ॥ ननुप्राक्तनकर्मवशात्तौबद्धौतत्रहरिःकिंकरिष्यतीतिचेत्तत्राऽऽह प्राक्तनंकिमिति ॥ यत्रपरमात्मनोजन्माऽभवत्तत्रप्राक्तनंकिमवशिष्टम् ॥
यन्महात्मभिरपिदुर्ज्ञेयम् ॥ नहितस्मिन्सतिपरमेश्वरस्यजन्मस्यादितिभावः ॥ ८ ॥ किंचकेतेपुत्राइति ॥ शिलायांयेविपोथिताइतिशेषः ॥ तेकेपूर्वजन्मनिस्थिताइत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ किंवदंत्याजन
श्रुत्यामनोमोहयतीवेति ॥ क्वचिदीश्वरवच्चरितेनक्वचिज्जीववच्चरितेनकिमयमीश्वरोवाजीवोवेतिमनसोमोहोभवतीत्यर्थः ॥११॥किंचनरनारायणाविति ॥१२॥१३॥ जितषड्गुणौजितकामक्रोधादिष
ट्कौजगत्स्थेम्नेजगत्कल्याणाय ॥ १४ ॥ १५ ॥ विद्यमानशरीरौताविति ॥ पूर्वदेहंपरित्यज्यैवदेहांतरगमनंसंभवतिनचतदिहास्ति ॥ तथाचकथंतयोर्देहांतरगमनमित्यर्थः ॥ १६ ॥

किंच यौवक्रतुरिति ॥ मुक्त्यर्थंतपस्यतोर्देहांतरगमनफलंविरुद्धंकथमभूदितिप्रश्नार्थः ॥ १७ ॥ यच्चत्तपसायचत्फलंभवतितदाह शूद्रइति ॥१८॥ एवंनियमेसतिनरनारायणयोर्ब्राह्मणयोर्ज्ञानिनोर्वि परीतंक्षत्रियजन्मफलंकथमभूदित्याह विपरीतमिति ॥ १९ ॥ विपरीतफलकारणंतर्कयति केनताविति ॥ २० ॥ किंच यादवानामिति ॥ सकथंजातइतिवदेतिशेषः ॥ २१ ॥ कृष्णस्यापीति ॥ गांधार्याःशापेनेश्वरस्यापिकृष्णस्यकुलक्षयःकथंजातइत्यपिवदेत्यर्थः ॥ २२ ॥ वासुदेवेवर्तमानेपुत्रस्यहरणंकथंकृतमित्यन्वयः ॥ २३ ॥ किंचतेनकृतंहरणंवासुदेवेनदिव्यचक्षुषाकथंनज्ञातम् ॥ य

यौचक्रतुस्तपश्चोग्रंमुक्त्यर्थंमुनिसत्तमौ ॥ तौकथंप्रापतुर्देहौप्राप्तयोगौमहातपौ ॥ १७ ॥ शूद्रःस्वधर्मनिष्ठस्तुदेहांतेक्षत्रियस्तुसः ॥ शुभाऽऽचारोमृतोयो वैसशूद्रोब्राम्हणोभवेत् ॥ १८ ॥ ब्राम्हणोनिःस्पृहःशांतोभवरोगाद्विमुच्यते ॥ विपरीतमिदंभातिनरनारायणौचतौ ॥ १९ ॥ तपसाशोषितात्मानौक्षत्रि यौतौबभूवतुः ॥ केनतौकर्मणाशांतौजातौशापेनवापुनः ॥ २० ॥ ब्राह्मणौक्षत्रियौजातौकारणंतन्मुनेवद ॥ यादवानांविनाशश्चब्रह्मशापादितिश्रुतः ॥ ॥ २१ ॥ कृष्णस्याऽपिहिगांधार्याःशापेनैवकुलक्षयः ॥ प्रद्युम्नहरणंचैवशंबरेणकथंकृतम् ॥२२॥ वर्तमानेवासुदेवेदेवदेवेजनार्दने ॥ पुत्रस्यसूतिकागेहा द्धरणंचाऽतिदुर्घटम् ॥ २३ ॥ द्वारकादुर्गमध्याद्वैहरिवेश्माद्दुरत्ययात् ॥ नज्ञातंवासुदेवेनतत्कथंदिव्यचक्षुषा ॥ २४ ॥ संदेहोऽयंमहान्ब्रह्मन्निःसंदेहंकुरु प्रभो ॥ यत्पत्न्योवासुदेवस्यदस्युभिर्लुंठितात्द्दताः ॥ २५ ॥ स्वर्गतेदेवदेवेतुतत्कथंमुनिसत्तम ॥ संशयोजायतेब्रह्मंश्चित्तांदोलनकारकः ॥ २६ ॥ विष्णो रंशःसमुद्भूतःशौरिर्भूभारहारकृत् ॥ सकथंमथुराराज्यंभयात्त्यक्त्वाजनार्दनः ॥ २७ ॥ द्वारवत्यांगतःसाधोससैन्यःससुत्द्दद्गणः ॥ अवतारोहरेःप्रोक्तोभूभा रहरणायवै ॥ २८ ॥ पापात्मनांविनाशायधर्मसंस्थापनायच ॥ तत्कथंवासुदेवेनचौरास्तेननिपातिताः ॥ २९ ॥ यैर्हृतावासुदेवस्यपत्न्यःसंलुंठिताश्च ताः ॥ स्तेनास्तेकिंनविज्ञाताःसर्वज्ञेनसतापुनः ॥ ३० ॥ भीष्मद्रोणवधःकामंभूभारहरणेमतः ॥ अविताश्चमहात्मानःपांडवाधर्मतत्पराः ॥३१ ॥ कृष्ण भक्ताःसदाचारायुधिष्ठिरपुरोगमाः ॥ तेकृत्वाराजसूयंचयज्ञराजंविधानतः ॥ ३२ ॥ दक्षिणाविविधादत्त्वाब्राह्मणेभ्योऽतिभावतः ॥ पांडुपुत्रास्तुदेवांशा वासुदेवाश्रितामुने ॥ ३३ ॥ घोरंदुःखंकथंप्राप्ताःक्वगतंसुकृतंचतत् ॥ किंतत्पापंमहारौद्रंयेनतेपीडिताःसदा ॥ ३४ ॥

दर्थंमहामोहेनिमग्नइत्याह नज्ञातमिति ॥ २४ ॥ किंचयपत्न्यइति ॥ २५ ॥ स्वर्गतेवैकुंठंगते ॥ २६. ॥ किंच विष्णोरिति ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ भीष्मद्रोणादयोधर्मात्मानोऽपिभूभा रकारकाइतिज्ञात्वातेषांवधस्तस्यमतइष्टोजातस्तथासतितेषांस्तेनानांकथंतेनवधोनकृतइतिवदेत्यभिप्रायः ॥ ३१ ॥ किंचकृष्णभक्ताइति ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ क्वगतंसुकृतंचतदिति ॥ ननुपूर्वमेवोक्तं राजसूयःसांगोयज्ञोनजातइतितत्कथमत्रशंक्यते क्वगतंसुकृतंचतदितिचेन्न ॥ एतादृशवासुदेवादिसर्वज्ञपुरुषसान्निध्येकथंसांगोयज्ञोनजातइत्यत्रैवप्रश्नतात्पर्यात् ॥ तदेवाह किंतत्पापमिति ॥ येन पापेनसांगोयज्ञोनजातइतिकृत्वादुःखेनपीडितास्ततपापंकिमित्यर्थः ॥ ३४ ॥

किंचद्रौपदीति ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ किंचराजसूयमिति ॥ ४० ॥ ममपूर्वजाः पूर्वजन्मकृतपापेनदुःखंप्राप्ताइतिवक्तव्यं तदपिनसंभवति ॥ देवांशानांतेषांपूर्वजन्माभावाद्देवानांचपरमेश्वराधिकारिपुरुषत्वात्पापसंभावनाऽभावस्तथाचदेवांशानांतेषांकथंदुःखसंभवइत्ययंसंशयोमेवर्ततइत्यर्थः ॥ ४१ ॥ किंचसदाचारैस्त्विति ॥ नश्वरंमिथ्याजगज्जानानैर्ज्ञानवद्भिःसदाचारैःकथंहता इत्यर्थः ॥४२ ॥ किं वप्रेरिताइति ॥ वासुदेवेनेश्वरेणकथंपापेप्रेरिताइत्यर्थः॥४३॥लोभेनयोधान्नहत्वानविनाश्यभिक्षाटनादिनाजीवनंवरम् ॥ नतुलोभेनयोधान्हत्वाराज्यभोगोवरइत्यर्थः॥४४॥किंच

द्रौपदीचमहाभागावेदीमध्यात्समुत्थिता ॥ रमांशजाचसाध्वीचकृष्णभक्तियुतातथा ॥ ३५ ॥ साकथंदुःखमतुलंप्रापघोरंपुनःपुनः ॥ दुःशासनेनसा केशेगृहीतापीडिताभृशम् ॥ ३६ ॥ रजस्वलासभायांतुनीताभीतैकवाससा ॥ विराटनगरेदासीजातामत्स्यस्यसापुनः ॥ ३७ ॥ धर्षिताकीचकेनाथरुदतीकुररीयथा॥त्हृताजयद्रथेनाऽथक्रंदमानाऽतिदुःखिता ॥ ३८ ॥ मोचितापांडवैःपश्चाद्बलवद्भिर्महात्मभिः ॥ पूर्वजन्मकृतंपापंकिंतयेनचपीडिताः ॥ ॥ ३९ ॥ दुःखान्यनेकान्याप्तास्तेकथयाऽद्यमहामते ॥ राजसूयंक्रतुवरंकृत्वातेममपूर्वजाः ॥ ४० ॥ दुःखंमहत्तरंप्राप्ताःपूर्वजन्मकृतेनवै ॥ देवांशानांकथं तेषांसंशयोऽयंमहान्हिमे ॥ ४१ ॥ सदाचारैस्तुकौंतेयैर्भीष्मद्रोणादयोहताः ॥ छलेनधनलोभार्थंजानानैर्नश्वरंजगत् ॥ ४२॥ प्रेरितावासुदेवेनपापेघोरेमहात्मना ॥ कुलंक्षयितवंतस्तेहरिणापरमात्मना ॥ ४३ ॥ वरंभिक्षाटनंसाधोर्निर्वैरैर्जीवनंवरम् ॥ योधान्नहत्वालोभेनशिल्पेनजीवनंवरम् ॥४४॥ विच्छिन्नस्तुत्वयावंशोरक्षितोमुनिसत्तम ॥ समुत्पाद्यसुतानाऽऽशुगोलकाञ्छत्रुनाशनान् ॥ ४५ ॥ सोऽल्पेनैवतुकालेनविराटतनयासुतः ॥ तापसस्यगले सर्पंन्यस्तवान्कथमद्भुतम् ॥ ४६ ॥ नकोऽपिब्राह्मणंद्वेष्टिक्षत्रियस्यकुलोद्भवः ॥ तापसंमौनसंयुक्तंपित्राकिंतत्कृतंमुने ॥ ४७ ॥ एतैरन्यैश्चसंदेहैर्विकलंमेमनोऽधुना ॥ स्थिरंकुरुपितःसाधोसर्वज्ञोऽसिदयानिधे ॥ ४८ ॥ इतिश्रीदे० चतुर्थस्कंधेजनमेजयप्रश्नोनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ सूतउवाच ॥ एवंपृष्टः पुराणज्ञोव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ परिक्षितसुतंशांतंततोवैजनमेजयम् ॥ १ ॥ उवाचसंशयच्छेत्तृवाक्यंवाक्यविशारदः ॥ व्यासउवाच ॥ राजन्किमेतद्वक्तव्यंकर्मणांगहनागतिः ॥ २ ॥ दुर्ज्ञेयाकिलदेवानांमानवानांचकाकथा ॥ यदासमुत्थितंचैतद्ब्रह्मांडंत्रिगुणात्मकम् ॥ ३ ॥

विच्छिन्नस्त्विति॥४५॥ त्वादृशमहानुभावादुत्पन्नेवंशेजायमानःसविराटतनयाउत्तरातस्याःसुतःपरिक्षित्तापसस्यागलेसर्पंकथंन्यस्तवानित्यर्थः ॥४६॥४७॥ इतिश्रीदे०चतुर्थस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥ ॥ १ ॥ ॥ षष्टिश्लोकैर्विचित्रस्यप्रपंचस्यचकारणम् ॥ देवादीनांचसर्वेषांकर्मैवेत्येतदुच्यते॥१॥ इत्थंजनमेजयेनानेकविधान्कृतान्प्रश्नान्श्रुत्वा तेषांसर्वेषांप्रश्नानांसमाधानंप्रपंचस्यदेवादीनांचकर्माधीनत्वमिति व्यासउवाचेतिशौनकादीन्प्रतिसूतआह एवंपृष्टःपुराणज्ञइति ॥ १ ॥ किमुवाचतदाह राजन्किमिति ॥ एतत्त्वयापृष्टंकिंवक्तव्यंयतोदेवानामपिकर्मणांगहनाकष्टागतिर्दुर्ज्ञेयाभवति ॥ यदादेवादीनामपिकर्मणैवंगतिस्तदाऽमानवानांकाकथा ॥ तस्मात्किंवक्तव्यमित्यर्थः ॥ २ ॥ कर्माधीनत्वमेवसर्वेषामाह यदेति अत्रतदेतिशेषः ॥ ३ ॥

कर्मबीजसमुद्भवाःकर्मरूपकारणजन्याः ॥ ४ ॥ देहसंयोगोऽयंत्रिविधकर्मरहितःकदापिनतिष्ठति ॥ ५ ॥ तत्रकर्माणित्रिविधानिसंतीत्याह शुभाशुभैरिति ॥ शुभानिसात्त्विकानि ॥ अशुभानिताम सानि ॥ मिश्राणिराजसानि ॥ तेषांस्वरूपंचतृतीयस्कंधेसत्त्वादिगुणनिरूपणप्रकरणेस्पष्टीकृतम् ॥ ६ ॥ तानिचप्रत्येकंत्रिविधानीत्याह संचितानीति ॥ एवं कर्मणां त्रैविध्यंभवतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ यद्यपिब्रह्मादयईश्वराःसंतितथाऽपितेकर्मणैवेश्वराजाताइतिकर्मवश्यत्वंतेषामस्त्येवेत्याह ब्रह्मादीनामिति ॥ पूर्वजन्मनिकश्चिद्विद्यमानोजीवःकर्मोपासनाऽतिशयेनहिरण्यगर्भोभवति ॥ सोबिभेत् सनैवरेमेइतिबृहदारण्यकश्रुतेः ॥ कर्मभिर्बद्धएवसपूर्वजन्मकृतश्रवणादिसाधनसंस्कारवशादेवहिरण्यगर्भजन्मनिज्ञानवांश्चभवतीत्येतदपिबृहदारण्यकएवोक्तम् ॥ कर्माधीनस्यतस्यहिरण्यगर्भस्येवाव ताराएतेब्रह्मविष्णुहरादयइतिहिरण्यगर्भःसमवर्तताग्रेइत्यादिश्रुत्योक्तम् ॥ तथाच कर्माधीनहिरण्यगर्भांशत्वाद्ब्रह्मादीनामपिकर्माधीनत्वंभवत्येवेतिभावः ॥ ८ ॥ दैवाधीनाःकर्माधीनाइत्यर्थः ॥९॥

कर्मणैवसमुत्पत्तिःसर्वेषांनात्रसंशयः ॥ अनादिनिधनाजीवाःकर्मबीजसमुद्भवाः ॥४॥ नानायोनिषुजायंतेम्रियंतेचपुनःपुनः ॥ कर्मणारहितोदेहसंयोगो नकदाचन ॥५॥ शुभाशुभैस्तथामिश्रैःकर्मभिर्वेष्टितंत्विदम् ॥ त्रिविधानिहितान्याहुर्बुधास्तत्त्वविदश्चये ॥ ६ ॥ संचितानिभविष्याणिप्रारब्धानितथापु नः ॥ वर्तमानानिदेहेऽस्मिंस्त्रैविध्यंकर्मणांकिल ॥ ७ ॥ ब्रह्मादीनांचसर्वेषांतद्वशत्वंनराधिप ॥ सुखदुःखजरामृत्युहर्षशोकादयस्तथा ॥ ८ ॥ कामक्रोधौ चलोभश्चसर्वेदेहगतागुणाः ॥ दैवाधीनाश्चसर्वेषांप्रभवंतिनराधिप ॥ ९ ॥ रागद्वेषादयोभावाःस्वर्गेऽपिप्रभवंतिहि ॥ देवानांमानवानांचतिरश्चांचतथापु नः ॥ १० ॥ विकाराःसर्वएवैतेदेहेनसहसंगताः ॥ पूर्ववैरानुयोगेनस्नेहयोगेनवैपुनः ॥ ११ ॥ उत्पत्तिःसर्वजंतूनांविनाकर्मनविद्यते ॥ कर्मणाभ्रमतेसूर्यः शशांकःक्षयरोगवान् ॥ १२ ॥ कपालीचतथारुद्रःकर्मणैवनसंशयः ॥ अनादिनिधनंचैतत्कारणंकर्मसंभवे ॥ १३ ॥ तेनेहशाश्वतंसर्वंजगत्स्थावरजंगम म् ॥ नित्यानित्यविचारेऽत्रनिमग्नामुनयःसदा ॥ १४ ॥ नजानंतिकिमेतद्वैनित्यंवाऽनित्यमेवच ॥ मायायांविद्यमानायांजगन्नित्यंप्रतीयते ॥ १५ ॥ कार्याभावःकथंवाच्यःकारणेसतिसर्वथा ॥ मायानित्याकारणंचसर्वेषांसर्वदाकिल ॥ १६ ॥

देवानांमानवानांचतिरश्चांसर्वेषामपिकर्माधीनत्वस्यतुल्यत्वादित्याह देवानामिति ॥१०॥ पूर्ववैरानुयोगेनेत्यर्धंपूर्वान्वयि ॥११॥ कर्माधीनत्वंनिगमयति उत्पत्तिरिति॥१२॥ननुकस्मादेतादृशंदुर्घटं कर्मोत्पन्नमितिचेत्तत्राह अनादीति ॥ बीजांकुरवदेतस्याऽनादित्वादनादित्वम् ॥ अनिधनत्वंतुमोक्षपर्यंतावस्थानात् ॥ तदेतादृशकर्मसंभवेसर्वस्योत्पत्तौकारणंभवतीत्यर्थः ॥ तेनकारणेनसर्वंजग च्छाश्वतंप्रवाहरूपेणनित्यंभवतीत्यर्थः ॥ तथाचकैवल्यश्रुतिः ॥ पुनश्चजन्मांतरकर्मयोगात्सएवजीवःस्वपितिप्रबुद्धइति ॥ कर्मणएवकारणत्वंदर्शयति ॥ तथाचनैतादृशंकर्मकस्मादप्युत्पन्नंभवितुम र्हतीत्यर्थः ॥ अतएवाहुः षडस्माकमनादयइति ॥१३॥ इत्थंकर्मसद्भावेआगमंप्रदर्श्यार्थापत्तिमप्याह नित्यानित्येति ॥ इदंजगन्नित्यं प्रलयरहितमाहोस्विदनित्यंप्रलयसहितंभवतिइतिविचारेसदामु नयोनिमग्नाः॥१४॥कुतोनिमग्नास्तत्राऽऽह नजानंतीति॥यतोनित्यंवाऽनित्यंवेतिनजानंतिततोनिमग्नाइत्यर्थः ॥ ननुजगन्नश्वरंभाति ततोनित्यकोटिःकथमुत्थितेतिचेदनुमित्येत्याह मायायामिति॥ करणस्यनित्यत्वेकार्यमपिसदेवस्यादित्यर्थः॥१५॥तदेवाह कार्याभावइति॥अतोहेतोर्नित्यत्वकोटिःसमुत्थितेत्यर्थः॥ननुमायैवाऽनित्यास्यादितिचेन्नेत्याह मायानित्येति॥मोक्षपर्यंतंनित्येत्यर्थः॥१६॥

तर्हिप्रत्यक्षोपलभ्यमानस्यजगतोनश्वरत्वस्यकागतिरितिचेत्तदन्यथाऽनुपपत्त्याकर्मरूपबीजस्यसहकारिकारणस्याऽनित्यत्वंकल्पनीयमित्याह कर्मबीजंततोऽनित्यमिति ॥ अनित्यंकर्मबीजेसहकारिकारणंबुद्धौचिंतनीयमित्यर्थः ॥ तस्माज्जगतउत्पत्तिप्रलयान्यथाऽनुपपत्त्यापिकर्मसद्भावःसिद्धइतिभावः ॥ तस्मिंश्चानित्येकर्मणिस्वीकृतेयदाप्रारब्धंकर्मोत्तिष्ठतितदामायाविसृजति यदाप्रारब्धंसर्वप्राणिनांनश्यति तदाकारणभूतायामायायानित्यत्वेऽपिसहकारिकारणस्यकर्मणोऽभावाज्जगतःप्रलयोभवतीतिसर्वंसमंजसम् ॥ १७ ॥ यदिकर्मनियंत्रितंजगन्नस्यात्तदेश्वराणांकथमेतादृशी

कर्मबीजंततोनित्यंचिंतनीयंसदाबुधैः ॥ भ्रमत्येवजगत्सर्वंराजन्कर्मनियंत्रितम् ॥ १७ ॥ नानायोनिषुराजेंद्रनानाधर्ममयेषुच ॥ इच्छयाचभवेज्जन्मविष्णोरमिततेजसः ॥ १८ ॥ युगेयुगेष्वनेकासुनीचयोनिषुतत्कथम् ॥ त्यक्त्वावैकुंठसंवासंसुखभोगाननेकशः ॥ १९ ॥ विण्मूत्रमंदिरेवासंसंत्रस्तःकोऽभिवांछति ॥ पुष्पावचयलीलाचजलकेलिःसुखासनम् ॥ २० ॥ त्यक्त्वागर्भगृहेवासंकोऽभिवांछतिबुद्धिमान् ॥ तूलिकांमृदुसंयुक्तांदिव्यांशय्यांविनिर्मिताम् ॥ २१ ॥ त्यक्त्वाऽधोमुखवासंचकोऽभिवांछतिपंडितः ॥ गीतंनृत्यंचवाद्यंचनानाभावसमन्वितम् ॥ २२ ॥ मुक्त्वाकोनरकेवासंमनसाऽपिविचिंतयेत् ॥ सिंधुजाद्भुतभावानांसंत्यक्त्वासुदुस्त्यजम् ॥ २३ ॥ विण्मूत्ररसपानंचकइच्छेन्मतिमान्नरः ॥ गर्भवासात्परोनास्तिनरकोभुवनत्रये ॥ २४ ॥ तद्भीताश्चप्रकुर्वंतिमुनयोदुस्तरंतपः ॥ हित्वाभोगंचराज्यंचवनेयांतिमनस्विनः ॥ २५ ॥ यद्भीतास्तुविमूढात्माकस्तंसेवितुमिच्छति ॥ गर्भेतुदंतिक्रमयोजठराग्निस्तपत्यधः ॥ २६ ॥ वपासंवेष्टनंक्रूरंकिंसुखंतत्रभूपते ॥ वरंकारागृहेवासोबंधनंनिगडैर्वरम् ॥ २७ ॥ कल्पमात्रंक्षणंनैवगर्भवासःक्वचिच्छुभः ॥ गर्भवासेमहद्दुःखंदशमासनिवासनम् ॥ २८ ॥ तथानिःसरणेदुःखंयोनियंत्रेऽतिदारुणे ॥ बालभावेतथादुःखंमूकाज्ञभावसंयुतम् ॥ २९ ॥ क्षुत्तृडावेदनाशक्तःपरतंत्रोऽतिकातरः ॥ क्षुधितेरुदितेबालेमाताचिंतातुरातदा ॥ ३० ॥ भेषजंपातुमिच्छंतीज्ञात्वाव्याधिव्यथांदृढाम् ॥ नानाविधानिदुःखानिबालभावेभवंतिवै ॥ ३१ ॥ किंसुखंविबुधादृष्ट्वाजन्मवांछंतिचेच्छया ॥ संग्राममसुरैःसार्धंसुखंत्यक्त्वानिरंतरम् ॥ ३२ ॥ कर्तुमिच्छेन्नकोमूढःश्रमदंसुखनाशनम् ॥ सर्वथैवनृपश्रेष्ठसर्वेब्रह्मादयःसुराः ॥ ३३ ॥ कृतकर्मविपाकेनप्राप्नुवंतिसुखाऽसुखे ॥ अवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाऽशुभम् ॥ देहवद्भिर्नृभिर्देवैस्तिर्यग्भिश्चनृपोत्तम ॥ ३४ ॥ तपसादानयज्ञैश्चमानवश्चेंद्रतांव्रजेत् ॥ क्षीणेपुण्येऽथशक्रोऽपिपतत्येवनसंशयः ॥ ३५ ॥

गतिर्भवेदित्याह नानायोनिष्विति ॥ इच्छयायदिनानायोनिषुअधर्ममयेषुदेशेषुजन्मनस्यात्तदादेवादीनांकर्मनियंत्रितत्वंनस्यान्नचेच्छयाकश्चनदुःखेषुपततितस्मादेवादीनामपिकर्मनियंत्रितत्वमेवेतिभावः ॥ १८ ॥ इच्छयादेवादीनांनानाजन्मभोक्तृत्वमितिवक्तारमुपहसति ॥ युगेयुगेष्विति ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ अधोमुखवासंबाल्यावस्थायांगर्भेवा ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ यद्भीतास्त्वितिपूर्वेणान्वयः ॥ २६ ॥ गर्भवेष्टनमांसंवपा ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ रथचक्रवत्परिवर्तनमित्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इत्थंसर्वप्रपंचस्यसामान्यतःकर्मजन्यत्वमुपपादितम् ॥ अयंभावः सच्चिदानंदरूपिण्याभगवत्यानित्यतृप्तायाजगत्कल्पनेन किंचित्फलमस्ति ॥ किंतुनानाकर्मभिर्बद्धाःप्राणिनोजगत्सर्जनाऽभावेविषयाभावाद्भोगासंभवेनतथैवबद्धाःस्युरितितेषांभोगेनकर्मक्षयार्थंस्वप्रयोजनाभावेऽपिकेवलंप्राणिदयामवलंब्यैवभगवत्याजगत्सर्जनेप्रवृत्तिः ॥ तत्रयथायथायस्यकर्मवर्ततेतथातथातस्यफलंदेयमिति नभगवत्यावैषम्यनैर्घृण्यदोषप्रसक्तिः ॥ नचप्रपंचेसतिकर्मोद्भवस्तस्मिन्सतितन्निमित्तःप्रपंचइत्यन्योन्याश्रयोवैषम्यनैर्घृण्यदोषप्रसक्तिश्चतदवस्थैवेतिचेन्न ॥ बीजांकुरवत्कर्मणांप्रपंचस्यचानादित्वात् ॥ यदाहुःषडस्माकमनादयइति ॥ अतएवबृहदारण्यके पूर्वजन्मनिकृतकर्मोपासनस्ययजमानस्यहिरण्यगर्भपदप्राप्तौ

रामावतारयोगेनदेवावानरतांगताः ॥ तथाकृष्णसहायार्थंदेवायादवतागताः ॥ ३६ ॥ एवंयुगेयुगेविष्णुरवताराननेकशः ॥ करोतिधर्मरक्षार्थंब्रह्मणाप्रेरितोभृशम् ॥ ३७ ॥ पुनःपुनर्हरेरेवंनानायोनिषुपार्थिव ॥ अवताराभवंत्यन्येरथचक्रवदद्भुताः ॥ ३८ ॥ दैत्यानांहननंकर्मकर्तव्यंहरिणास्वयम् ॥ अंशांशेनपृथिव्यांवैकृत्वाजन्ममहात्मना ॥ ३९ ॥ तदहंसंप्रवक्ष्यामिकृष्णजन्मकथांशुभाम् ॥ सएवभगवान्विष्णुरवतीर्णोयदोःकुले ॥ ४० ॥ कश्यपस्यमुनेरंशोवसुदेवःप्रतापवान् ॥ गोवृत्तिरभवद्राजन्पूर्वशापानुभावतः ॥ ४१ ॥ कश्यपस्यचद्वेपत्न्यौशापादत्रमहीतले ॥ अदितिःसुरसाचैवमासतुःपृथिवीपते ॥ ४२ ॥ देवकीरोहिणीचोभेभगिन्यौभरतर्षभ ॥ वरुणेनमहाञ्छापोदत्तःकोपादितिश्रुतम् ॥ ४३ ॥ राजोवाच ॥ किंकृतंकश्यपेनाऽऽगोयेनशप्तोमहानृषिः ॥ सभार्यःसकथंजातस्तद्वदस्वमहामते ॥ ४४ ॥ कथंचभगवान्विष्णुस्तत्रजातोऽस्तिगोकुले ॥ वासीवैकुंठनिलयेरमापतिरखंडितः ॥ ४५ ॥ निदेशात्कस्यभगवान्वर्ततेप्रभुरव्ययः ॥ नारायणःसुरश्रेष्ठोयुगादिःसर्वधारकः ॥ ४६ ॥ सकथंसदनंत्यक्त्वाकर्मवानिवमानुषे ॥ करोतिजननंकस्मादत्रमेसंशयोमहान् ॥ ४७ ॥ प्राप्यमानुषदेहंतुकरोतिचविडंबनम् ॥ भावान्नानाविधांस्तत्रमानुषेदुष्टजन्मनि ॥ ४८ ॥ कामःक्रोधोऽमर्षशोकौवैरंप्रीतिश्चकर्हिचित् ॥ सुखंदुःखंभयंनॄणांदैन्यमार्जवमेवच ॥ ४९ ॥ दुष्कृतंसुकृतंचैववचनंहननंतथा ॥ पोषणंचलनंतापोविमर्शश्चविकत्थनम् ॥ ५० ॥ लोभोदंभस्तथामोहःकपटंशोचनंतथा ॥ एतेचान्येतथाभावामानुष्येसंभवंतिहि ॥ ५१ ॥

सत्यांकर्मबद्धत्वादेवेश्वरस्याऽपिहिरण्यगर्भस्यभयारत्यादिकंसोबिभेत्सनैवरेमेइत्यादिनोक्तम् ॥ अनंतरंचसोवेदाहंब्रह्मास्मि इत्यनेनतत्त्वज्ञानमप्युक्तम् ॥ यदाहिरण्यगर्भस्याऽपिकर्मबद्धत्वंतदातदवतारेषुहरिब्रह्मादिषुतदवतारावतारेषुरामकृष्णादिषुकर्मबद्धत्वेकाकथेति ॥ अधुनाशापादिविशेषकर्मबद्धत्वंचवदन्पूर्वप्रश्नानामुत्तरमप्याह कश्यपस्यमुनेरंशइति ॥ गोवृत्तिःपशुपालवृत्तिः ॥ ४१ ॥ कश्यपस्यऋषेःपत्न्यावदितिःसुरसाचेत्येवंनाम्न्याबभूवतुस्तेवरुणशापाद्देवकीरोहिणीजातेइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ येनशप्तइति ॥ येनागसाऽपराधेनसभार्यःसऋषिःकथंशप्तोजातइत्यन्वयः ॥४४॥ गोकुलेवैकुंठापेक्षयाऽतिनिकृष्टे ॥ ४५ ॥ कस्यनिदेशादाज्ञयैतादृशोवर्ततेभवतीत्यर्थः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ दुष्टत्वमेवोपपादयति कामःक्रोधइति ॥ ४९ ॥ वचनंविश्वासभाषणम् ॥ विमर्शोविचारः ॥ विकत्थनंवल्गनम् ॥ ५० ॥ ५१ ॥

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ एवमिदंसर्वमनुभूतमित्यर्थः ॥ ५७ ॥ रक्षागृहेकारागृहे ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ नह्येतत्स्वेच्छयाकश्चित्करोतिकिंत्वन्याऽधीनतयैवेत्याह स्वेच्छयेति ॥ ६० ॥
इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ सार्धपंचाऽधिकैःपंचाशद्भिःपद्यैरनंतरम् ॥ अदितेःशापकथनंविस्तरादिहवर्ण्यते ॥ १ ॥ देवकीकेनशापेनजातेतिराज्ञापृष्टेव्यासउवा
च कारणानीति ॥ मुख्यंकारणंतुकर्मेत्युक्तमवांतरकारणानितुबहूनिसंतीत्यर्थः ॥ नहरेर्देवक्याएव।किंतुसर्वेषांदेवानामवतारेष्वित्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ धेनुमितिजात्यैकवचनं उत्तरत्रधेनवइतिवचना

सकथंभगवान्विष्णुस्त्यक्त्वासुखमनश्वरम् ॥ करोतिमानुषंजन्मभावैरेतैरभिद्रुतम् ॥ ५२ ॥ किंसुखंमानुषंप्राप्यभुविजन्ममुनीश्वर ॥ किंनिमित्तंहरिः
साक्षाद्गर्भवासंकरोतिवै ॥ ५३ ॥ गर्भेदुःखंजन्मदुःखंबालभावेतथापुनः ॥ यौवनेकामजंदुःखंगार्हस्थ्येऽतिमहत्तरम् ॥ ५४ ॥ दुःखान्येतान्यवाप्नोतिमा
नुषेद्विजसत्तम ॥ कथंसभगवान्विष्णुरवतारान्पुनःपुनः ॥ ५५ ॥ प्राप्यरामाऽवतारंहिहरिणाब्रह्मयोनिना ॥ दुःखंमहत्तरंप्राप्तंवनवासेऽतिदारुणे ॥ ५६ ॥
सीताविरहजंदुःखंसंग्रामश्चपुनःपुनः ॥ कांतात्यागोऽप्यनेनैवमनुभूतोमहात्मना ॥ ५७ ॥ तथाकृष्णाऽवतारेऽपिजन्मरक्षागृहेपुनः ॥ गोकुलेगमनंचैव
गवांचारणमित्युत ॥ ५८ ॥ कंसस्यहननंकष्टाद्द्वारकागमनंपुनः ॥ नानासंसारदुःखानिभुक्तवान्भगवान्कथम् ॥ ५९ ॥ स्वेच्छयाकःप्रतीक्षेतमुक्तोदुःखा
निज्ञानवान् ॥ संशयंछिंधिसर्वज्ञममचित्तप्रशांतये ॥ ६० ॥ ॥ इतिश्रीदे०महापुराणेचतुर्थस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ४ ॥ व्यासउवाच ॥ कारणा
निबहून्यत्राप्यवतारेहरेःकिल ॥ सर्वेषांचैवदेवानामंशाऽवतरणेष्वपि ॥ १ ॥ वसुदेवावतारस्यकारणंशृणुतत्त्वतः ॥ देवक्याश्चैवरोहिण्याअवतारस्य
कारणम् ॥ २ ॥ एकदाकश्यपःश्रीमान्यज्ञार्थेधेनुमाहरत् ॥ याचितोऽयंबहुविधंनददौधेनुमुत्तमाम् ॥ ३ ॥ वरुणस्तुततोगत्वाब्रह्माणंजगतःप्रभुम् ॥
प्रणम्योवाचदीनात्मास्वदुःखंविनयान्वितः ॥ ४ ॥ किंकरोमिमहाभागमत्तोऽसौनददातिगाम् ॥ शापोमयाविसृष्टोऽस्मैगोपालोभवमानुषे ॥ ५ ॥ भा-
र्येद्वेअपितत्रैवभवेतांचातिदुःखिते ॥ यतोवत्सारुदंत्यत्रमातृहीनाःसुदुःखिताः ॥ ६ ॥ मृतवत्सादितिस्तस्माद्भविष्यतिधरातले ॥ कारागारनिवासाचतेना
पिबहुदुःखिता ॥ ७ ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्ययादोनाथस्यपद्मभूः ॥ समाहूयमुनिंतत्रतमुवाचप्रजापतिः ॥ ८ ॥ कस्मात्त्वयामहाभागलो
कपालस्यधेनवः ॥ हृताःपुनर्नदत्ताश्चकिमन्यायंकरोषिवै ॥ ९ ॥ जानन्न्यायंमहाभागपरवित्तापहारणम् ॥ कृतवान्कथमन्यायंसर्वज्ञोऽसिमहामते ॥
॥ १० ॥ अहोलोभस्यमहिमामहतोऽपिनमुंचति ॥ लोभंनरकदंनूनंपापाकरमसंमतम् ॥ ११ ॥

त् ॥ वरुणस्यसंबंधिनीमाहरदाहृतवान् ॥ वरुणेनस्वधेन्वर्थेयाचमानोऽपिकश्यपोनददावित्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ मत्तउन्मत्तः अतोमयाशापोविसृष्टः ॥ ५ ॥ तत्रैवमानुषेएव ॥ वत्सारुदंतित्वया
दत्तानांगवामित्यर्थः ॥ ६ ॥ तस्मात् तेनकारणेनेत्यर्थः ॥ तेनापितेनैवकारणेनइतिशापेदत्तेऽपिनददातीत्याश्चर्यंब्रह्माणंप्रत्युक्तवानितिभावः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ अहोलोभस्येति ॥ योलो
भोमहतोऽपीतिद्वितीयाबहुवचनम् ॥ तानपिनमुंचतीत्यर्थः ॥ लोभंनरकदमित्यस्योत्तरत्रतमित्यनेनाऽन्वयः ॥ ११ ॥ ॥ ४ ॥ ॥ ४ ॥ ॥ ४ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ अमेध्यवरइतिच्छेदः यतोदुरात्मनाकृतस्नेहस्ततोदुराचारइत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ अदितेःशापांतरमप्याह तथेति ॥ १८ ॥ शोकस्त्विति ॥ अस्मिन्विषयेमम

कश्यपोऽपिनतंत्यक्तुंसमर्थःकिंकरोम्यहम् ॥ सर्वदैवाधिकस्तस्माल्लोभोवैकलितोमया ॥ १२ ॥ धन्यास्तेमुनयःशांताजितोयैर्लोभएवच ॥ वैखानसैःशमपरैःप्रतिग्रहपराङ्मुखैः ॥ १३ ॥ संसारेबलवाञ्छत्रुर्लोभोऽमेध्यवरःसदा ॥ कश्यपोऽपिदुराचारःकृतस्नेहोदुरात्मना ॥ १४ ॥ ब्रह्माऽपितंशशापाऽथकश्यपंमुनिसत्तमम् ॥ मर्यादारक्षणार्थंहिपौत्रंपरमवल्लभम् ॥ १५ ॥ अंशेनत्वंपृथिव्यांवैप्राप्यजन्मयदोःकुले ॥ भार्याभ्यांसंयुतस्तत्रगोपालत्वंकरिष्यसि ॥ १६ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंशप्तःकश्यपोऽसौवरुणेनचब्रह्मणा ॥ अंशावतरणार्थायभूभारहरणायच ॥ १७ ॥ तथादित्याऽदितिःशप्ताशोकसंतप्तयाभृशम् ॥ जाताजाताविनश्येरंस्तवपुत्रास्तुसप्तवै ॥ १८ ॥ जनमेजयउवाच ॥ कस्माद्दित्याचभगिनीशप्तेंद्रजननीमुने ॥ कारणंवदशापेचशोकस्तुमुनिसत्तम ॥ १९ ॥ सूतउवाच ॥ पारिक्षितेनपृष्टस्तुव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ राजानंप्रत्युवाचेदंकारणंसुसमाहितः ॥ २० ॥ व्यासउवाच ॥ राजन्दक्षसुतेद्वेतुदितिश्चाऽदितिरुत्तमे ॥ कश्यपस्यप्रियेभार्येबभूवतुरुरुक्रमे ॥ २१ ॥ अदित्यामघवापुत्रोयथाऽभूदतिवीर्यवान् ॥ तदातुतादृशंपुत्रंचकमेदितिरोजसा ॥ २२ ॥ पतिमाहाऽसितापांगीपुत्रंमेदेहिमानद ॥ इंद्रतुल्यबलंवीरंधर्मिष्ठंवीर्यवत्तमम् ॥ २३ ॥ तामुवाचमुनिःकांतेस्वस्थाभवमयोदिते ॥ व्रतांतेभवितातुभ्यंशक्रतुसमःसुतः ॥ २४ ॥ सातथेतिप्रतिश्रुत्यचकारव्रतमुत्तमम् ॥ निषिक्तंमुनिनागर्भंबिभ्राणासुमनोहरम् ॥ २५ ॥ भूमौचकारशयनंपयोव्रतपरायणा ॥ पवित्राधारणायुक्ताबभूववरवर्णिनी ॥ २६ ॥ एवंजातःसुसंपूर्णोयदागर्भोऽतिवीर्यवान् ॥ शुभ्रांशुमतिदीप्तांगींदितिंदृष्ट्वातुदुःखिता ॥ २७ ॥ मघवत्सदृशःपुत्रोभविष्यतिमहाबलः ॥ दित्यास्तदाममसुतस्तेजोहीनोभवेत्किल ॥ २८ ॥ इतिचिंतापरापुत्रमिंद्रंचोवाचमानिनी ॥ शत्रुस्तेऽद्यसमुत्पन्नोदितिगर्भेऽतिवीर्यवान् ॥ २९ ॥ उपायंकुरुनाशायशत्रोरद्यविचिंत्यच ॥ उत्पत्तिरेवहंतव्यादित्यागर्भस्यशोभन ॥ ३० ॥ वीक्ष्यतामसितापांगींसपत्नीभावमास्थिताम् ॥ दुनोतित्द्धृदयेचिंतासुखमर्मविनाशिनी ॥ ३१ ॥ राजयक्ष्मेवसंवृद्धोनष्टोनैवभवेद्रिपुः ॥ तस्मादंकुरितंहन्याद्बुद्धिमानहितंकिल ॥ ३२ ॥ लोहशंकुरिवक्षिप्तोगर्भोवैहृदयेमम ॥ येनकेनाऽप्युपायेनपातयाद्यशतक्रतो ॥ ३३ ॥ सामदानबलेनापिहिंसनीयस्त्वयासुतः ॥ दित्यागर्भोमहाभागममचेदिच्छसिप्रियम् ॥ ३४ ॥ व्यासउवाच ॥ श्रुत्वामातृवचःशक्रोविचिंत्यमनसाततः ॥ जगामापरमातुःससमीपममराधिपः ॥ ३५ ॥

शोकोभवतीत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ मयोदितंयद्व्रतंतस्यांतेइत्यर्थः ॥ तस्याःकिंचित्पुत्रजनकंव्रतमुक्तमितितात्पर्यम् ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ शुभ्रांशुःश्वेतवर्णा गर्भिणीस्वभावत्वाच्छुक्लवर्णस्य ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ अहितंशत्रुम् ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ अदित्याममममात्रासहतवभेदः विमपिमेनास्तीत्यर्थः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ पविनायकःपविधारकः ॥ ४२ ॥ मघवानमुमिति ॥ मघवाबहुलमितिसिद्धम् ॥ अमुंबालम्
॥ ४३ ॥ सप्तधेति ॥ सप्तशकलेषुमध्येएकैकंशकलंसप्तधासप्तधाकृत्वेत्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ मरीचिनंदनःकश्यपः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ मघवत्सखाः ॥ राजाहःसखि

ववंदेविनयात्पादौदित्याःपापमतिर्नृप ॥ प्रोवाचविनयेनाऽसौमधुरंविषगर्भितम् ॥३६॥ इंद्रउवाच ॥ मातस्त्वंव्रतयुक्ताऽसिक्षीणदेहाऽतिदुर्बला ॥ सेवा
र्थमिहसंप्राप्तःकिंकर्तव्यंवदस्वमे ॥३७॥ पादसंवाहनंतेऽहंकरिष्यामिपतिव्रते ॥ गुरुशुश्रूषणात्पुण्यंलभतेगतिमक्षयाम् ॥ ३८ ॥ नमेकिमपिभेदोऽस्तित
थाऽदित्याशपेकिल ॥ इत्युक्त्वाचरणौस्पृष्ट्वासंवाहनपरोऽभवत् ॥ ३९ ॥ संवाहनसुखंप्राप्यनिद्रामापसुलोचना॥श्रांताव्रतकृशासुप्ताविश्वस्तापरमासती॥
॥ ४० ॥ तांनिद्रावशमापन्नांविलोक्यप्राविशत्तनुम् ॥ रूपंकृत्वाऽतिसूक्ष्मंचशस्त्रपाणिःसमाहितः॥४१॥ उदरंप्रविवेशाऽऽशुतस्यायोगबलेनवै ॥ गर्भंच
कर्तवज्रेणसप्तधापविनायकः ॥ ४२ ॥ रुरोदचतदाबालोवज्रेणाभिहतस्तथा ॥ मारुदेतिशनैर्वाक्यमुवाचमघवानमुम् ॥ ४३ ॥ शकलानिपुनःसप्तसप्तधाक
र्तितानिच ॥ तदाचैकोनपंचाशन्मरुतश्चाभवन्नृप ॥ ४४ ॥ तदाप्रबुद्धासुदतीज्ञात्वागर्भंतथाकृतम् ॥ इंद्रेणच्छलरूपेणचुकोपभृशदुःखिता ॥ ४५ ॥ भ
गिनीकृतंतुसाबुद्ध्वाशशापकुपितातदा ॥ अदितिंमघवंतंचसत्यव्रतपरायणा ॥४६॥ यथामेकर्तितोगर्भस्तवपुत्रेणच्छद्मना ॥ तथातन्नाशमायातुराज्यंत्रिभु
नस्यतु ॥ ४७ ॥ यथागुप्तेनपापेनममगर्भोनिपातितः ॥ अदित्यापापचारिण्यायथामेघातितःसुतः ॥४८॥ तस्याःपुत्रास्तुनश्यंतुजाताजाताःपुनःपुनः॥
कारागारेवसत्वेषापुत्रशोकातुराभृशम् ॥ ४९ ॥ अन्यजन्मनिचाऽप्येवंमृतापत्याभविष्यति ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युत्सृष्टंतदाश्रुत्वाशापंमरीचिनंदनः ॥
॥ ५० ॥ उवाचप्रणयोपेतोवचनंशमयन्निव ॥ माकोपंकुरुकल्याणिपुत्रास्तेबलवत्तराः ॥ ५१ ॥ भविष्यंतिसुराःसर्वेमरुतोमघवत्सखाः ॥ शापोऽयंतव
वामोरुत्वष्टाविंशेऽथद्वापरे ॥ ५२ ॥ अंशेनमानुषंजन्मप्राप्यभोक्ष्यतिभामिनी ॥ वरुणेनाऽपिदत्तोऽस्तिशापःसंतापितेनच ॥ ५३ ॥ उभयोःशापयोगेन
मानुषीयंभविष्यति ॥ व्यासउवाच ॥ पतिनाऽऽश्वासितादेवीसंतुष्टासाऽभवत्तदा ॥ ५४ ॥ नोवाचविप्रियंकिंचित्ततःसावरवर्णिनी ॥ इतितेकथितंराज
न्पूर्वशापस्यकारणम् ॥ ५५ ॥ अदितिर्देवकीजातास्वांशेनन्नृपसत्तम ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ छ ॥ राजो
वाच ॥ विस्मितोऽस्मिमहाभागश्रुत्वाऽख्यानंमहामते ॥ संसारोऽयंपापरूपःकथंमुच्येतबंधनात् ॥ १ ॥

भ्यष्टजितिठच्समासांतः ॥५२॥ ५३ ॥ इयम
दितिः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ अर्धार्धिकैर्द्विपंचाशत्पद्यैरथनिरंतरम् ॥ अधर्मंचस्थितंसर्वंजगदित्येतदीर्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेइंद्रादी
नामपिमहतांगर्भहननाद्यधर्माचरणंदृष्ट्वाविस्मितोराजापृच्छति विस्मितोऽस्मीति ॥ अयंपापरूपःसंसारः ॥ अस्माद्बंधनात्संसाररूपान्मनुष्यःकथंमुच्येत ॥ नास्मान्मोचनाशाभवतीत्यर्थः ॥१ ॥

कुतइतिचेत्तत्राऽऽह कश्यपस्यापीति ॥ दायादः पुत्रः उत्तमकुलोत्पन्नोऽपीत्यर्थः ॥ त्रैलोक्याधिपत्येऽपिजुगुप्सितंकर्मकृतवांस्तदाऽन्यःकोनकुर्याज्जुगुप्सितंनिंद्यंकर्म ॥ सर्वोऽपिकुर्यादेव ॥ ततश्चसंसारान्मोक्षोदुर्लभइतिभावः ॥ २ ॥ किंतज्जुगुप्सितंकर्मकृतवांस्तत्राऽऽह गर्भेप्रविश्येति ॥ शपथंकृत्वाहननंकृतवानित्यर्थः॥३॥४॥ नकेवलंसएवकृतवान्किंत्वन्येऽपिधर्मात्मानोमत्पितामहादयोऽपिदुष्टंकर्मगुरुज्येष्ठवधादिकंकृतवंतस्तदेतदाश्चर्यमित्याह पितामहामइति ॥ ५ ॥ तथान्येऽपीत्याह भीष्मोद्रोणइति ॥ वासुदेवेनविरुद्धधर्मेणगुरुज्येष्ठवधादिरूपेणनोदिताः प्रेरिताः॥ नहीश्वरस्याधर्मप्रेरकत्वंयुक्तम् ॥ ६ ॥ तदेवाऽऽह असारतामिति॥नहिसंसारेऽसारतांजानतांतदाग्रहेणाऽधर्माचरणंसांप्रतम्॥ ७ ॥ एतादृशानांयदेत्थमाचरणंतदाधर्मस्याऽवस्थानेकाआस्थाकाश्रद्धानकाऽपीत्यर्थः ॥किंचप्रमाणभूतंवस्तुकिमस्तिविनिश्चितम् ॥ नाकिमपीत्यर्थः ॥ धर्मस्याचरणेएतेधर्मात्मानःप्रमाणमितिस्थितम् ॥ यदात्वेतएवाऽधर्माचरणवंतस्तदाप्रमाणंकिमवशिष्टंनकिमपीत्यर्थः ॥ धर्मस्या

कश्यपस्याऽपिदायादस्त्रिलोकीविभवेसति ॥ कृतवानीदृशंकर्मकोनकुर्याज्जुगुप्सितम् ॥ २ ॥ गर्भेप्रविश्यबालस्यहननंदारुणंकिल ॥ सेवामिषेणमातुश्च कृत्वाशपथमद्भुतम् ॥ ३ ॥ शास्ताधर्मस्यगोप्ताचत्रिलोक्याःपतिरच्युत ॥ कृतवानीदृशंकर्मकोनकुर्यादसांप्रतम् ॥ ४ ॥ पितामहामेसंग्रामेकुरुक्षेत्रेऽतिदारुणम् ॥ कृतवंतस्तथाऽऽश्चर्यंदुष्टंकर्मजगद्गुरो ॥५॥ भीष्मोद्रोणःकृपःकर्णोधर्मांशोऽपियुधिष्ठिरः ॥ सर्वेविरुद्धधर्मेणवासुदेवेननोदिताः ॥ ६ ॥ असारतांविजानंतःसंसारस्यसुमेधसः ॥ देवांशाश्चकथंचक्रुर्निंदितंधर्मतत्पराः ॥ ७ ॥ काऽऽस्थाधर्मस्यविप्रेंद्रप्रमाणंकिंविनिश्चितम् ॥ चलचित्तोऽस्मिसंजातःश्रुत्वाचैतत्कथानकम्॥८ ॥ आप्तवाक्यंप्रमाणंचेदाप्तःकःपरदेहवान् ॥ पुरुषोविषयासक्तोरागीभवतिसर्वथा ॥९॥ रागोद्वेषोभवेन्नूनमर्थनाशादसंशयम्॥ द्वेषादसत्यवचनंवक्तव्यंस्वार्थसिद्धये ॥ १० ॥ जरासंधविघातार्थंहरिणासत्त्वमूर्तिना ॥ छलेनरचितंरूपंब्राह्मणस्यविजानता ॥ ११ ॥ तदाप्तःकःप्रमाणंकिंसत्त्वमूर्तिरपीदृशः ॥ अर्जुनोऽपितथैवाऽत्रकार्येयज्ञविनिर्मिते ॥ १२ ॥ कीदृशोऽयंकृतोयज्ञःकिमर्थंशमवर्जितः ॥ परलोकपदार्थंवायशसेवाऽन्यथा किल ॥ १३ ॥ धर्मस्यप्रथमःपादःसत्यमेतच्छ्रुतेर्वचः ॥ द्वितीयस्तुतथाशौचंदयापादस्तृतीयकः ॥ १४ ॥

ऽऽचरणेएतादृशंकथानकंश्रुत्वाचलचित्तोऽस्मीत्याह चलचित्तोऽस्मीति ॥ ८॥ किंचाऽऽगमोप्युच्छिन्नः॥ एतादृशाचरणवतामाप्तत्वाभावादाप्तवाक्यमागमइत्यस्यविषयाभावादित्याह आप्तवाक्यमिति ॥ आप्तःकः नकोप्यस्तीत्यर्थः ॥ योयोहिपरदेहवानुत्कृष्टदेहवान् देहतादात्म्यवानित्यर्थः ॥ ससर्वोऽपिपुरुषोविषयासक्तोरागीसर्वथाभवति ॥ ततोनाप्तोऽस्तीत्यर्थः ॥ ९ ॥ तदेवाऽऽह रागोद्वेषइति ॥ यतःसर्वस्यपुरुषस्याऽर्थनाशाद्वेषोभवेदेवासंशयम् ॥ द्वेषाच्चस्वार्थसिद्धयेअसत्यवचनंवक्तव्यमेवेतिनियमस्ततोनाप्तोऽस्तीत्यर्थः ॥ आप्तोहिहितकारीयथार्थवक्ता ॥ यदातुसर्वेस्वहितकारिणःस्वहितार्थमनर्थमप्याचरंतितदाऽऽप्तःक्वतिष्ठतीत्यर्थः ॥ १ ॥ आप्ताऽसंभवमेवाऽऽह जरासंधेति ॥ ११ ॥ अत्यंतसात्त्विकविष्णोरपिस्वहितार्थंछलकर्तृत्वादाप्तत्वाभावोयथातथाअर्जुनोऽपियज्ञरूपेविनिर्मितेउत्पादितेकार्येछलकारीभवतितस्मादाप्तोनास्तीत्यर्थः ॥ १२ ॥ कथमर्जुनस्यछलकारित्वंतदाह कीदृशोऽयमिति ॥ यत्रशिशुपालवधादिरूपोऽनर्थोजातःसयज्ञःकीदृशः ॥ सात्विकोवाराजसोवाकृतः ॥ सचशमवर्जितःकिमर्थंकृतः नहिकिमत्रछलंनास्तीति सचपरलोकार्थंवायशसेवाऽन्यथाऽन्यफलार्थंवाकृतःस्यादित्यर्थः ॥ १३ ॥ तदपिफलंनसंभवतीत्याह धर्मस्यप्रथमःपादइति ॥ १४ ॥

तैःपादैः ॥ १५ ॥ धर्महीनमिति ॥ तथाच पांडवैःसत्यदयादिविवर्जितैःकृतंयज्ञरूपंकर्मकथंतत्फलदंभवेन्नकथमपीत्यर्थः ॥ तस्मात्सोऽपिदांभिकोयज्ञस्ततस्तत्कर्तारःकथमाप्ताभवेयुरित्यर्थः ॥१६॥ किंचछलार्थंचेति ॥ यदाविष्णुरपिछलार्थंवामनोऽभूत्तदाऽऽप्तःकोऽवशिष्टइतिभावः ॥ किंवामनेनकृतमितिचेत्तत्राऽऽह येनेति ॥१७॥ १८ ॥ संत्वेतेछलिनस्तत्रममजाताशंकांप्रथमंवदपश्चान्म याष्टष्टस्यार्थस्योत्तरंवदेत्यभिप्रायेणाऽऽह जितंकेनेति ॥ हेकृष्णव्यास ॥ तयोर्मध्येबलिनावाजितंवामनेनवाजितंचानयोर्मध्येकउत्कृष्टइत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ बलिरेवस्वसत्यान्नचलितइतिसएव विष्णोरधिकइतिप्रतिभाति ॥ तथाचेश्वरस्याऽऽप्तत्वभंगच्छलकर्तृत्वाच्चेतिगूढोऽभिसंधिर्नृपस्येतिराजवाक्यंश्रुत्वाराजाऽभिप्रेतमेवव्यासआह जितंवैबलिनेति ॥ भूमिंदास्यामीतिप्रतिज्ञातस्यसत्य स्यपरिपालनात् ॥ तदेवाऽऽहदत्तेति ॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥ सत्यंस्तौति ॥ सत्यादन्यतरदिति ॥ २३ ॥ २४ ॥ तस्मादिति ॥ तयामाययाच्छलवतापुरुषेणसत्यंकुतोऽविद्धमनाश्रितंभवेन्नकुतो

दानंपादश्चतुर्थश्चपुराणज्ञावदंतिवै ॥ तैर्विहीनःकथंधर्मस्तिष्ठेदिहसुसंमतः ॥ १५ ॥ धर्महीनंकृतंकर्मकथंतत्फलदंभवेत् ॥ धर्मेस्थिरामतिःक्वापिनकस्या पिप्रतीयते ॥ १६ ॥ छलार्थंचयदाविष्णुर्वामनोऽभूज्जगत्प्रभुः ॥ येनवामनरूपेणवंचितोऽसौबलिर्नृपः ॥१७॥ विहर्ताशतयज्ञस्यवेदाऽज्ञापरिपालकः ॥ धर्मिष्ठोदानशीलश्चसत्यवादीजितेंद्रियः ॥ १८ ॥ स्थानात्प्रभ्रंशितोऽकस्माद्विष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ जितंकेनतयोःकृष्णबलिनावामनेनवा ॥ १९ ॥ छलकर्मविदाचाऽयंसंदेहोऽत्रमहान्मम ॥ वंचयित्वावंचितेनसत्यंवदद्विजोत्तम ॥ २० ॥ पुराणकर्तात्वमसिधर्मज्ञश्चमहामतिः ॥ व्यासउवाच ॥ जितंवै बलिनाराजन्दत्तायेनचमेदिनी ॥ २१ ॥ त्रिविक्रमोऽपिनाम्नायःप्रथितोवामनोऽभवत् ॥ छलनार्थमिदंराजन्वामनत्वंनराधिप ॥ २२ ॥ संप्राप्तंहरिणाभू योद्वारपालत्वमेवच ॥ सत्यादन्यतरन्नास्तिमूलंधर्मस्यपार्थिव ॥ २३ ॥ दुःसाध्यंदेहिनाराजन्सत्यंसर्वात्मनाकिल ॥ मायाबलवतीरूपत्रिगुणाबहुरूपिणी ॥२४॥ ययेदंनिर्मितंविश्वंगुणैःशबलितंत्रिभिः ॥ तस्माच्छलवतासत्यंकुतोऽविद्धंभवेन्नृप ॥ २५ ॥ मिश्रेणजनितश्चैवस्थितिरेषासनातनी ॥ वैखानसाश्च मुनयोनिःसंगानिष्प्रतिग्रहाः ॥ २६ ॥ सत्ययुक्ताभवंत्यत्रवीतरागागतत्रपः ॥ दृष्टांतदर्शनार्थायनिर्मितास्तेचतादृशाः ॥२७ ॥ अन्यत्सर्वंशबलितंगुणैरेभि स्त्रिभिर्नृप ॥ नैकंवाक्यंपुराणेषुवेदेषुनृपसत्तम ॥ २८ ॥

ऽपीत्यर्थः ॥ अविद्धमितिच्छेदः ॥ २५ ॥ मिश्रेणेति ॥ मायोऽयंजनोमिश्रेणरजोगुणेनजनितोनिर्मितः ॥ तथाचैतादृशस्यरजोगुणयुक्तस्यसत्यंदुर्लभमेवभवति ॥ यद्यपिराजन्माययाकलुषितः सर्वजनोभवति तथाऽपितयैवमाययाछलरहिताअपिप्राणिनःसत्यपरिपालकावैखानसाद्यामुनयोदृष्टांतप्रदर्शनायकल्पितास्तथाचतादृशमायाविशिष्टपरमेश्वरस्यभगवतीपदवाच्यस्याऽऽप्तत्वंभविष्य तितस्यावाचोवेदरूपायाआप्तवाक्यत्वंतस्यप्रामाण्यंचभविष्यतीतिनकाऽपिचिंताऽस्तीतितात्पर्येणाऽऽह वैखानसाश्चमुनयइति ॥ २६ ॥ २७ ॥ अन्यदिति ॥ तादृशऋषिभ्योऽन्यज्जीवजातमि त्यर्थः ॥ नैकंवाक्यमिति ॥ यतःसर्वस्यजीवजातस्यगुणमिश्रितत्वम् ॥ ततएवतेषांमतेनाऽर्थस्यभिन्नत्वात्तदनुभवानुवादिनांपुराणानांस्मृतीनांवेदेष्वपितदनुभवानुवादस्यार्थवादभागेसत्वाद्वेदवा क्यानांचनैकंवाक्यंकिंतुभिन्नंभिन्नमेवप्रतिभातीत्यर्थः ॥ २८ ॥

तदेवाऽऽह सगुणइति ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ सानुक्रीडतीति ॥ सामायातैःसहानुक्रीडतीत्यर्थः ॥ ३३ ॥ कार्यकारणभावमाह असत्यइति ॥ कार्यवान्कार्येच्छावान्पुरुषःप्रथममसत्योभवत्यसत्येनापिकार्यंसंपादयिष्यामीत्यसत्याभिसंधिमान्भवतीत्यर्थः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ विभवेसतीतिएतादृशाऽसत्यादिस्वीकारेणाऽपिकार्यसिद्धौसत्यामहंकारोभवतिततोमोहोमोहान्मरणंनाशोभवतीत्यर्थः ॥ अन्यान्यपिमोहकार्याण्याह संकल्पाइति ॥३६॥ ३७ ॥३८॥ येऽपियज्ञादिकर्तारस्तेऽपिमायाजन्याहंकारेणयुक्ताःकुर्वंतीतितेमायावशगाएवेत्याह यज्ञदानानीति ॥ ३९॥ सचाहंकारो

धर्मशास्त्रेषुचांगेषुसगुणैरचितेष्विह ॥ सगुणःसगुणंकुर्यान्निर्गुणोनकरोतिवै ॥ २९ ॥ गुणास्तेमिश्रिताःसर्वेनपृथग्भावसंगताः ॥ निर्व्यलीकेस्थिरेधर्मेमतिःकस्यापिनस्थिरा ॥ ३० ॥ भवोद्भवेमहाराजमाययामोहितस्यवै ॥ इंद्रियाणिप्रमाथीनितदासक्तंमनस्तथा ॥ ३१ ॥ करोतिविविधान्भावान्गुणैस्तैःप्रेरितोभृशम् ॥ ब्रह्मादिस्तंबपर्यंताःप्राणिनःस्थिरजंगमाः ॥ ३२ ॥ सर्वेमायावशाराजन्साऽनुक्रीडतितैरिह ॥ सर्वान्वैमोहयत्येषाविकुर्वत्यनिशंजगत् ॥ ३३ ॥ असत्योजायतेराजन्कार्यवान्प्रथमंनरः ॥ इंद्रियार्थांश्चिंतयानोनप्राप्नोतियदानरः ॥३४॥ तदर्थंछलमादत्तेछलात्पापेप्रवर्तते ॥ कामःक्रोधश्चलोभश्चवैरिणोबलवत्तराः ॥ ३५॥ कृताकृतंनजानंतिप्राणिनस्तद्वशंगताः ॥ विभवेसत्यहंकारःप्रबलःप्रभवत्यपि ॥ ३६ ॥ अहंकाराद्भवेन्मोहोमोहान्मरणमेवच ॥ संकल्पाबहवस्तत्रविकल्पाःप्रभवंतिच ॥ ३७ ॥ ईर्ष्यासूयातथाद्वेषःप्रादुर्भवतिचेतसि ॥ आशातृष्णातथादैन्यंदंभोऽधर्ममतिस्तथा॥ ३८ ॥ प्राणिनांप्रभवंत्येतेभावामोहसमुद्भवाः ॥ यज्ञदानानितीर्थानिव्रतानिनियमास्तथा ॥ ३९ ॥ अहंकाराभिभूतस्तुकरोतिपुरुषोऽन्वहम्॥ अहंभावकृतंसर्वंप्रभवेद्वैनशौचवत् ॥ ४० ॥ रागलोभात्कृतंकर्मसर्वांगंशुद्धिवर्जितम् ॥ प्रथमंद्रव्यशुद्धिश्चद्रष्टव्याविबुधैःकिल ॥ ४१ ॥ अद्रोहेणार्जितंद्रव्यंप्रशस्तंधर्मकर्मणि ॥ द्रोहार्जितेनद्रव्येणयत्करोतिशुभंनरः ॥ ४२ ॥ विपरीतंभवेत्तत्तुफलकालेनृपोत्तम ॥ मनोऽतिनिर्मलंह्यस्यससम्यक्फलभाग्भवेत् ॥ ४३ ॥ तस्मिन्विकारयुक्तेतुनयथार्थफलंलभेत् ॥ कर्तारःकर्मणांसर्वेआचार्यऋत्विजादयः ॥ ४४ ॥ स्युस्तेविशुद्धमनसस्तदापूर्णंभवेत्फलम् ॥ दशकालक्रियाद्रव्यकर्तॄणांशुद्धतायदि ॥ ४५ ॥ मंत्राणांचतदापूर्णंकर्मणांफलमश्नुते ॥ शत्रूणांनाशमुद्दिश्यस्ववृद्धिंपरमांतथा ॥ ४६ ॥ करोतिसुकृतंतद्वद्विपरीतंभवेत्किल ॥ स्वार्थसक्तःपुमान्नित्यंनजानातिशुभाऽशुभम् ॥ ४७॥ दैवाऽधीनःसदाकुर्यात्पापमेवनसत्कृतम् ॥ प्राजापत्याःसुराःसर्वेह्यसुराश्चतदुद्भवाः ॥ ४८ ॥

महादुष्टइतिवैराग्यार्थमाह अहंभावकृतमिति ॥ शौचवच्छुद्धिवन्नेत्यर्थः ॥४०॥ रागलोभादिति ॥ सर्वांगमपिकर्मरागलोभात्कृतंशुद्धिवर्जितंभवति ॥ ततोऽहंकारवद्रागलोभावपित्याज्यावितिभावः॥ अतोऽहंकाररागलोभौविहायप्रथमंद्रव्यशुद्धिर्द्रष्टव्येत्याह प्रथममिति ॥४१॥४२॥ मनःशुद्धिफलमाह मनोऽतिनिर्मलमिति ॥४३॥ कर्मशुद्धिमाह कर्तारइति ॥ ४४ ॥४५॥ तच्चकर्मपरनाशायनकर्तव्यमित्याह शत्रूणामिति ॥४६॥ स्वार्थमपिनकर्मकुर्यात्किंत्वीश्वराराधनबुद्ध्यैवेत्याह स्वार्थसक्तइति ॥ स्वार्थकरणेदोषमुद्भावयति नजानातीति ॥ ४७ ॥ दैवाधीनःप्रारब्धाधीन सत्कृतंपुण्यम् ॥४८॥

परस्परंति ॥ यतःस्वार्थपरास्ततइत्यर्थः ॥ मानुषारजोद्भवाइत्यन्वयः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ तस्मादेवादिभिर्ममपूर्वजादिभिश्चकथंपापंकृतमितिशंकावसरएवनास्ति ॥ मायांतःपातित्वा
त्सर्वस्यजीवजातस्यमायाप्रेरणयैवाऽऽचरणादतःसंसारनाशायमायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्येवभगवत्याराध्यैतिभावः ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ एका
धिकैश्चपंचाशत्पद्यैश्चनिखिलंजगत् ॥ मायायाऽऽवृतमित्युक्त्वानारायणकथोच्यते ॥१॥ पूर्वाऽध्यायांते रागद्वेषविहीनस्तु सकथं जायतेनृपेत्युक्तंतदेवविशदयति अथकिमिति ॥ कश्चिदितिशुद्धसत्त्व
इत्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ देवाःसेर्ष्याइत्युक्तंतत्रोदाहरणमाह द्रोहपरेइति ॥ द्रोहपरेजनेद्रोहपरोभवेदितिसमानतासाम्यतासर्वत्रवर्तते ॥ अद्रोहिणिशांतेतुविद्वेषोयःसाखलतादुष्टतासाक्वचिदेवास्ति
नसर्वत्रेत्यर्थः ॥ ४ ॥ इंद्रोदेवराजोऽपिसंस्तांखलतांस्वीकृतवांस्ततःपरंकिमवशिष्टमित्याह यःकश्चिदिति ॥ तापसोद्रोहाभाववांस्तस्यजपविघ्नकर्तृताखलतेंद्रस्य ॥ ५ ॥ नन्वेवंचेत्कथंधर्मस्थिति

सर्वेतेस्वार्थनिरताःपरस्परविरोधिनः ॥ सत्त्वोद्भवाःसुराःसर्वेप्युक्तावेदेषुमानुषाः ॥ ४९ ॥ रजोद्भवास्तामसास्तुतिर्यंचःपरिकीर्तिताः ॥ सत्त्वोद्भवानातै
र्वैरंपरस्परमनारतम् ॥ ५० ॥ तिरश्चामत्रकिंचित्रंजातिवैरसमुद्भवे ॥ सदाद्रोहपरादेवास्तपोविघ्नकरास्तथा ॥ ५१ ॥ असंतुष्टाद्वेषपराःपरस्परविरोधिनः ॥
अहंकारसमुद्भूतःसंसारोऽयंयतोनृप ॥ ५२ ॥ रागद्वेषविहीनस्तुसकथंजायतेनृप ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ ७
॥ व्यासउवाच ॥ अथकिंबहुनोक्तेनसंसारेऽस्मिन्नृपोत्तम ॥ धर्मात्माद्रोहबुद्धिस्तुकश्चिद्भवतिकाहचित् ॥ १ ॥ रागद्वेषावृतंविश्वंसर्वंस्थावरजंगमम् ॥
आद्येयुगेऽपिराजेंद्रकिमद्यकलिदूषिते ॥ २ ॥ देवाःसेर्ष्याश्चसद्रोहाश्छलकर्मरताःसदा ॥ मानुषाणांतिरश्चांचकावार्तानृपगण्यते ॥ ३ ॥ द्रोहपरेद्रोहप
रोभवेदितिसमानता ॥ अद्रोहिणितथाशांतेविद्वेषःखलतास्मृता ॥ ४ ॥ यःकश्चित्तापसःशांतोजपध्यानपरायणः ॥ भवेत्तस्यजपेविघ्नकर्तावैमघवापरम्
॥ ५॥ सतांसत्ययुगंसाक्षात्सर्वदैवाऽसतांकलिः ॥ मध्यमोमध्यमानांतुक्रियायोगौयुगेस्मृतौ ॥ ६ ॥ कश्चित्कदाचिद्भवतिसत्यधर्मानुवर्तकः ॥ अन्यथाऽन्य
युगानांवैसर्वेधर्मपरायणाः ॥ ७ ॥ वासनाकारणंराजन्सर्वत्रधर्मसंस्थितौ ॥ तस्यांवैमलिनायांतुधर्मोऽपिमलिनोभवेत् ॥ ८ ॥ मलिनावासनासत्यंवि
नाशायेतिसर्वथा ॥ ब्रह्मणोहृदयाज्जातःपुत्रोधर्मइतिस्मृतः ॥ ९ ॥

स्यादितिचेत्तत्राऽऽह सतामिति ॥ सर्वयुगेषुत्रिविधानराःसंतिसाधवोऽसाधवोमध्यमाश्च ॥ तत्रसतां
सर्वंयुगंसत्ययुगमेव ॥ असतांसर्वंयुगंकलिरेव ॥ यस्मिन्युगेक्रियायोगौव्यवस्थितौसमध्यमःकालोद्वापरत्रेतात्मकोमध्यमानांभवति ॥ तथाच येसाधवोमध्यमाश्चतदाश्रयेणधर्मःस्थास्यतीतिभावः
॥ ६ ॥ ननुतर्हिसाधवोनैवसंतीतिकथंपूर्वमुक्तमितिचेद्बहवोनसंतीत्यभिप्रायेणेत्याह कश्चित्कदाचिदिति ॥ अन्यथाबहवस्त्वन्ययुगानांयेधर्मास्तत्परायणाःसर्वेभवंतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ ननुकिमितिबह
वस्तथाभवंतिसर्वेऽपिसत्यभाजःसाधवःकुतोनभवंतीतिचेत्तत्राह वासनेति ॥ शुद्धवासनानांपुण्यसाध्यत्वादल्पत्वम् ॥ मलिनवासनानांस्वभावत्वाद्बहुत्वम् ॥ तथाचवासनाबहुत्वात्ताहशानामपिबहु
त्वमित्यर्थः ॥ ८ ॥ यद्यपिबहुत्वंतेषांतथाऽपिमलिनावासनाविनाशायैवभवंतीतिनिश्चित्यतासामाचरणंकदापिनकुर्यादितिभावः ॥ इत्थमेतत्पर्यंतंकिमर्थंशापोजातो देवकीवसुदेवयोःकथंकृष्णेंद्रम
भूतयोदेवाश्छलेनाऽधर्माचरणवंतः पांडवादयश्चकथमधर्मशीलाइत्यस्योत्तरंदत्तमधुनानरनारायणयोर्मुक्त्यर्थंतपःकुर्वतोःकथंदेहांतरप्राप्तिर्मनुष्यदेहेनेतिप्रश्नस्योत्तरमाह ब्रह्मणोहृदयादिति ॥ ९ ॥

॥१०॥११॥१२॥प्रालेयाद्रिंहिमालयम् ॥१३॥तत्परंब्रह्मगायत्रीसंज्ञकमित्यर्थः ॥ १४॥१५॥१६ ॥ कुताश्चिंताकिंचकल्पितवांस्तदुभयमप्याह किंकर्तव्यमिति ॥१७॥ आसनंममेतिशेषः ॥ विघ्नइति ॥ कामंक्रोधंवोत्पाद्ययेनविघ्नेनतपोनभवेत्सताहशोविघ्नःकथंकर्तव्यइत्यर्थः॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥दातुंयातोस्म्यहंऋषी॥हेऋषी तंवरंदातुंयातःप्राप्तोऽस्मीत्यर्थः॥ २३ ॥ २४ ॥ वृषइंद्रः॥२५॥२६॥

ब्राह्मणःसत्यसंपन्नोवेदधर्मरतःसदा॥दक्षस्यदुहितारोहिवृतादशमहात्मना॥१०॥विवाहविधिनासम्यङ्मुनिनागृहधर्मिणा॥तास्वजीजनयत्पुत्रान्धर्मःसत्य वतावरः ॥ ११ ॥ हरिंकृष्णंनरंचैवतथानारायणंनृप ॥ योगाभ्यासरतोनित्यंहरिःकृष्णोबभूवह ॥ १२ ॥ नरनारायणौचैवचेरतुस्तपउत्तमम् ॥ प्रालेया द्रिंसमागत्यतीर्थेबदरिकाश्रमे ॥ १३ ॥ तपस्विषुधुरीणौतौपुराणौमुनिसत्तमौ ॥ गृणंतौतत्परंब्रह्मगंगायाविपुलेतटे ॥ १४ ॥ हरेरंशौस्थितौतत्रनरना रायणावृषी ॥ पूर्णवर्षसहस्रंतुचक्रातेतपउत्तमम् ॥ १५ ॥ तापितंचजगत्सर्वंतपसासचराचरम् ॥ नरनारायणाभ्यांचशक्रःक्षोभंतदाययौ ॥ १६ ॥ चिं ताविष्टःसहस्राक्षोमनसासमकल्पयत् ॥ किंकर्तव्यंधर्मपुत्रौतापसौध्यानसंयुतौ ॥ १७ ॥ सिद्धार्थौसुमृशंश्रेष्ठमासनंसंग्रहीष्यतः ॥ विघ्नःकथंप्रकर्तव्यस्त पोयेनभवेन्नहि ॥ १८ ॥ उत्पाद्यकामंक्रोधंचलोभंवाऽप्यतिदारुणम् ॥ इत्युद्दिश्यसहस्राक्षःसमारुह्यगजोत्तमम् ॥ १९ ॥ विघ्नकामस्तुतरसाजगामगंधमा दनम् ॥ गत्वातत्राऽऽश्रमेपुण्येतावपश्यच्छतक्रतुः ॥ २० ॥ तपसादीप्तदेहौतुभास्कराविवचोदितौ ॥ ब्रह्मविष्णूकिमेतौवैप्रकटौवाविभावसू ॥ २१ ॥ धर्मपुत्रावृषीवेतौतपसाकिंकरिष्यतः ॥ इतिसंचिंत्यतौदृष्ट्वातदोवाचशचीपतिः ॥ २२ ॥ किंवांकार्यंमहाभागौब्रूतांधर्मसुतौकिल ॥ ददामिवांवरंश्रेष्ठंदातुं यातोऽस्म्यहंऋषी ॥ २३ ॥ अदेयमपिदास्यामितुष्टोऽस्मितपसाकिल ॥ व्यासउवाच ॥ एवंपुनःपुनःशक्रस्तावुवाचपुरःस्थितः ॥ २४ ॥ नोचतुस्तावृ षीध्यानसंस्थितौदृढचेतसौ ॥ ततोवैमोहिनींमायांचकारभयदांवृषः ॥ २५ ॥ वृकान्सिंहांश्चव्याघ्रांश्चसमुत्पाद्याऽबिभीषयत् ॥ वर्षंवातंतथावह्निंसमुत्पा द्यपुनःपुनः ॥ २६ ॥ भीषयामासतौशक्रोमायांकृत्वाविमोहिनीम् ॥ भयतोऽपिवशंनीतौनतौधर्मसुतौमुनी ॥ २७ ॥ नरनारायणौदृष्ट्वाशक्रःस्वभुवनंग तः ॥ वरदानेप्रलुब्धौननभीतौवह्निवायुतः ॥ २८ ॥ व्याघ्रसिंहादिभिःक्रांतौचलितौनाश्रमात्स्वकात् ॥ नतयोर्ध्यानभंगंवैकर्तुंकोऽपिक्षमोऽभवत्॥२९॥ इंद्रोऽपिसदनंगत्वाचिंतयामासदुःखितः ॥ चलितौभयलोभाभ्यांनेमौमुनिवरोत्तमौ ॥ ३० ॥ चिंतयंतौमहाविद्यामादिशक्तिंसनातनीम् ॥ ईश्वरींसर्वलो कानांपरांप्रकृतिमद्भुताम्॥३१॥ध्यायतांकःक्षमोलोकेबहुमायाविदप्युत॥यन्मूलाःसकलामायादेवासुरकृताःकिल ॥३२॥ ॥२७॥२८॥नाश्रमात्स्वकादाश्रमंनिमि त्ततपसोनचलितावित्यर्थः॥२९॥३०॥कुतोनचलितौतत्रनिमित्तमाह चिंतयंताविति॥महाविद्यांश्रीभुवनेश्वरींपरांप्रकृतिंसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणीम्॥ विद्धिमेप्रकृतिंपराम्॥जीवभूतांमहाबा होययेदंधार्यतेजगदितिगीतोक्ताम्॥३१॥बहुमायावित्सोपीत्यर्थः॥ध्यायतांमनोवशयितुमितिशेषः।यन्मूलाइति॥यत्पराशक्तिमूलाःसकलादेवासुरकृतमायाभवंतीतितत्.परांशक्तिमितिपूर्वेणान्वयः॥३२

तेकथंबाधितुमिति ॥ अन्येनबाधितुमित्यर्थः ॥ येगतकल्मषाध्यायंतितेइत्यन्वयः ॥ तृतीयस्कंधोक्तंभुवनेश्वरीमंत्रमाह वाग्बीजमिति ॥ ३३ ॥ बाधितुंकोऽपिनक्षमइति ॥ तदुक्तंमुंडमालाया
म् ॥ पार्वतीचरणद्वंद्वभजनात्विंकरोभवेत् ॥ स्वर्गभोगश्चमोक्षश्चशाक्तानांनभवेत्किमु ॥ शाक्तानांचैवनिंदांयेकुर्वंतिहिनराऽधमाः ॥ तेषांलोहितपानंवैकुर्वंतिभैरवीगणाः ॥ भैरवाश्चैवभैरव्यःसदाहिं

तेकथंबाधितुंशक्ताध्यायंतिगतकल्मषाः ॥ वाग्बीजंकामबीजंचमायाबीजंतथैवच ॥ ३३ ॥ चित्तेयस्यभवेत्तंतुबाधितुंकोऽपिनक्षमः ॥ माययामोहितः
शक्रोभूयस्तस्यप्रतिक्रियाम् ॥ ३४ ॥ कर्तुंकामवसंतौतुसमाहूयाऽब्रवीद्वचः ॥ मनोभववसंतेनरत्यायुक्तोव्रजाधुना ॥ ३५ ॥ अप्सरोभिःसमायुक्तस्तर
सागंधमादनम् ॥ नरनारायणौतत्रपुराणावृषिसत्तमौ ॥ ३६ ॥ कुरुतस्तपएकांतेस्थितौबदरिकाऽऽश्रमे ॥ गत्वातत्रसमीपेतुतयोर्मन्मथमार्गणैः ॥३७॥
चित्तंकामातुरंकार्यंकुरुकार्यंममाऽधुना ॥ मोहयित्वोच्चाटयित्वाविशिखैस्ताडयाऽऽशुच ॥ ३८ ॥ वशीकुरुमहाभागमुनीधर्मसुतावपि ॥ कोह्यस्मिन्सर्व
संसारेदेवोदैत्योऽथमानवः ॥ ३९ ॥ यस्तेबाणवशंप्राप्तोनयातिभ्रष्टशताडितः ॥ ब्रह्माऽहंगिरिजानाथश्चंद्रोवह्निर्विमोहितः ॥ ४० ॥ गणनाकाऽनयोःकाम
त्वद्बाणानांपराक्रमे ॥ वारांगनागणोऽयंतेसहायार्थंमयेरितः ॥ ४१ ॥ आगमिष्यतितत्रैवरंभादीनांमनोरमः ॥ एकातिलोत्तमारंभाकार्यंसाधयितुंक्षमा ॥
॥ ४२ ॥ त्वमेवैकःक्षमःकामंमिलितैःकस्तुसंशयः ॥ कुरुकार्यंमहाभागददामितववांछितम् ॥ ४३ ॥ प्रलोभितौमयाऽत्यर्थंवरदानैस्तपस्विनौ ॥ स्था
नान्नचलितौशांतौवृथाऽयंमेगतःश्रमः ॥ ४४ ॥ तथावैमाययाकृत्वाभीषितौतापसौभृशम् ॥ तथाऽपिनोत्थितौस्थानाद्देहरक्षापरौनतौ ॥ ४५ ॥ व्यास
उवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाशक्रंप्राहमनोभवः ॥ वासवाऽद्यकरिष्यामिकार्यंतेमनसेप्सितम् ॥ ४६ ॥ यदिविष्णुंमहेशंवाब्रह्माणंवादिवाकरम् ॥ ध्यायं
तौतौतदाऽस्माकंभवितारौवशौमुनी ॥ ४७ ॥ देवीभक्तंवशीकर्तुंनाऽहंशक्तःकथंचन ॥ कामराजंमहाबीजंचिंतयंतंमनस्यलम् ॥ ४८ ॥ तांदेवींचेन्महा
शक्तिंसंश्रितौभक्तिभावतः ॥ नतदाममबाणानांगोचरौतापसौकिल ॥ ४९ ॥ इंद्रउवाच ॥ गच्छत्वंचमहाभागसर्वैस्तत्रसमुद्यतैः ॥ कार्यंममाऽतिदुःसा
ध्यंकर्ताहितमनुत्तमम् ॥ ५० ॥ व्यासउवाच ॥ इतितेनसमादिष्टाययुःसर्वेसमुद्यताः ॥ यत्रतौधर्मपुत्रौद्वौतेपातेदुष्करंतपः ॥ ५१ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभा
गवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥

संतिपामरान् ॥ शाक्तान्हिंसंतिनिंदंतिगर्जंतिबहुजल्पकाः ॥ छिनत्तितेषांदेवेशीशिरांसिहरवल्लभेति
प्रतिक्रियांपरिहारम् ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ हेमन्मथ मार्गणैः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ नयातीति मोहमितिशेषः ॥ ४० ॥ वारांगनेतिपृथक् ॥ वारांगनानामित्यर्थः ॥ छांदसःपूर्वसवर्णः
॥ ४१ ॥ ४२ ॥ तववांछितंतुभ्यंददामीत्यर्थः ॥ ४३ ॥ तौनसामान्यावित्याह प्रलोभितावित ॥ ४४ ॥ माययाकृत्वाभयमितिशेषः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ गच्छत्वंचेति ॥ तौ
पगाशक्तिदेवीभक्तौवर्तेतेतत्रसंदेहोनास्तितथाऽपित्वंयत्नंतुकुरु यदग्रेभविष्यतितद्भवत्वित्यर्थः॥सर्वैःसमुद्यतैःसहेत्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेपंचमोऽध्यायः॥ ५ ॥

अर्धाधिकैरष्टपंचाशद्भिःपद्यैर्नराग्रजः ॥ उर्वशींसम्सृजेचेतिकथेयंसमुदीर्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांतेवसंतागमनमुपवर्णितम् ॥ तदनंतरंजातंवृत्तमाह प्रथमंतत्रेति ॥ तेनवसंतागमनेनपुष्पिताःपादपावृक्षाःबभुःशोभिताइत्यर्थः ॥ द्विरेफालिविराजिताःभ्रमरपंक्तिविराजिताः ॥ १ ॥ २ ॥ नगोत्तमान्बृहद्वृक्षान् ॥ ३ ॥ ४ ॥ प्रमाथीनिबलवंति अस्वाधीनानीत्यर्थः ॥ ५ ॥ पूरयन्पंचमार्गणान्पंचबाणान्पूर्णान्व्यापकान्कुर्वन्नित्यर्थः ॥ पंचबाणैःसर्वांस्ताडयन्नितिभावः ॥ ६ ॥ ७ ॥ भ्रमराऽऽलिर्भ्रमरपंक्तिः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ इतिमनसिऋतुकालविपर्यासंचिंतयित्वानारायणउवाचयत्तदाह पश्येति ॥ १२ ॥ भीममातंगंशीतभयप्रदानेनभीमंभयंकरंमातंगंगजंशिशिरऋतुरूपंपलाशकुसुमात्मकैःस्वस्यखरैःकठिनैर्नखैर्दारयन्प्राप्तोवसंतकेसरी वसंतरूपःसिंहोवर्ततइत्यर्थः

व्यासउवाच ॥ प्रथमंतत्रसंप्राप्तोवसंतःपर्वतोत्तमे ॥ पुष्पिताःपादपाःसर्वेद्विरेफालिविराजिताः ॥ १ ॥ आम्राश्चबकुलारम्यास्तिलकाःकिंशुकाःशुभाः ॥ सालास्तालास्तमालाश्चमधूकाःपुष्पिताबभुः ॥ २ ॥ बभूवुःकोकिलाऽऽलापावृक्षाग्रेषुमनोहराः ॥ वल्ल्योऽपिपुष्पिताःसर्वाआलिलिंगुर्नगोत्तमान् ॥ ॥ ३ ॥ प्राणिनःस्वासुभार्यासुप्रेमयुक्ताःस्मराऽऽतुराः ॥ बभूवुश्चातिमत्ताश्चक्रीडासक्ताःपरस्परम् ॥४॥ ववुर्मंदाःसुगंधाश्चसुस्पर्शादक्षिणाऽनिलाः ॥ इंद्रियाणिप्रमाथीनिमुनीनामपिचाऽभवन् ॥ ५ ॥ रतियुक्तस्ततःकामःपूरयन्पंचमार्गणान् ॥ चकारत्वरितस्तत्रवासंबदरिकाऽऽश्रमे ॥ ६ ॥ रंभातिलोत्तमाद्याश्चगत्वातत्रवराऽऽश्रमे ॥ गानंचक्रुःसुगीतज्ञाःस्वरतानसमन्वितम् ॥ ७ ॥ तच्छ्रुत्वामधुरोद्गीतंकोकिलानांचकूजितम् ॥ भ्रमरालिविरावंचप्रबुद्धौतौमुनीश्वरौ ॥ ८ ॥ ऋतुराजमकालेतुदृष्ट्वातौपुष्पितंवनम् ॥ जातौचिंतापरौतत्रनरनारायणावृषी ॥ ९ ॥ किमद्यशिशिरापायःसंवृत्तःसमयंविना ॥ प्राणिनोविह्वलाःसर्वेलक्ष्यंतेऽतिस्मराऽऽतुराः ॥१०॥ कालधर्मविपर्यासःकथमद्यदुरासदः ॥ नरंनारायणःप्राहविस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ ११ ॥ नारायणउवाच ॥ पश्यभ्रातरिमेवृक्षाःपुष्पिताःप्रतिभांतिवै ॥ कोकिलाऽऽलापसंघुष्टाभ्रमरालिविराजिताः ॥ १२ ॥ शिशिरंभीममातंगंदारयन्स्वखरैर्नखैः ॥ वसंतकेसरीप्राप्तःपलाशकुसुमैर्मुने ॥ १३ ॥ रक्ताऽशोककरातन्वीदेवर्षेकिंशुकांघ्रिका ॥ नीलाऽशोककचाश्यामाविकासिकमलाऽऽनना ॥ १४ ॥ नीलेंदीवरनेत्रासाबिल्ववृक्षफलस्तनी ॥ प्रोत्फुल्लकुंदरदनामंजरीकर्णशोभिता ॥१५॥ बंधुजीवाऽधराशुभ्रासिंधुवारनखाद्भुता ॥ पुंस्कोकिलस्वरापुण्याकदंबवसनाशुभा ॥१६ ॥ बर्हिवृंदकलापाचसारसस्वननूपुरा ॥ वासंतीबद्धरशनामत्तहंसगतिस्तथा ॥ १७ ॥

॥ १३ ॥ नकेवलंस्वयमेवप्राप्तःकिंतुलक्ष्मीनृसिंहवत्तस्ययाशक्तिर्वसंतलक्ष्मीःसाऽपिप्राप्तेतिवदन्वसंतलक्ष्मींवर्णयति रक्ताशोकेति ॥ रक्तोनवीनपल्लवयोगाद्योऽशोकोऽशोकवृक्षःसएवकरौयस्याःसा ॥ किंशुकःपुष्पितपलाशवृक्षःसएवांघ्रीचरणौयस्याः ॥ नीलोयोऽशोकोहरितपल्लवयोगात्सएवकचाःकेशायस्याः ॥१४॥ बिल्ववृक्षफलान्येवस्तनौयस्याः ॥ मंजर्यएवकर्णौयस्याः ॥१५॥ सिंधुवारमेवनखानियस्याः ॥ १६ ॥ बर्हिवृंदोमयूरवृंदःसएवकलापोभूषणंयस्याः ॥ सारसः पुष्कराह्वस्तुसारसइतिकोशः तस्यस्वनएवनूपुरेयस्याः ॥ वासंतीमाधवीलता तद्रूपाबद्धारशनाकटिसूत्रंयया सा ॥ चलंतोयेमत्ताहंसास्तएवगतिर्यस्याः ॥ १७ ॥

कदंबवृक्षाधोयेपुत्रजीवावृक्षास्तएवकदंबवृक्षरूपंयत्पूर्वोक्तमंशुकंवस्त्रं तस्मिन्न्यस्ताक्षिप्ताआच्छादितायारोमराजीरोमपंक्तिस्तयाविराजिता ॥ कदंबवृक्षाणांवस्त्रत्वकल्पनातदधःस्थितपुत्रजीवानांरोमराजिकल्पनेतिबोध्यम् ॥ १८ ॥ १९ ॥ तपिभंगायतपिस्तपिक्रिया तपश्चर्येत्यर्थः ॥ तस्याभंगाय ॥ २० ॥ ऋतुराडिति ॥ अन्यथामदुक्तार्थाऽभावेऽकालेसमयाभावेऽपिऋतुराड्वसंतःकथंप्रीतिंजनयेन्नकथमपीत्यर्थः ॥ असुरशत्रुणेंद्रेण ॥ २१ ॥ २२ ॥ विप्राग्र्येद्विजश्रेष्ठे ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ विद्युन्मालाचसावांबुजाक्षीचेति ॥ क्वचित्तुविद्युन्मालांबुजाक्ष्यौचेतिपाठस्तदास्त्रीद्वयं ॥ २७ ॥ २८ ॥ देववारांगनाअप्सरसः

पुत्रजीवांशुकन्यस्तरोमराजिविराजिता ॥ वसंतलक्ष्मीःसंप्राप्ताब्रह्मन्बदरिकाश्रमे ॥ १८ ॥ अकालेकिमियंप्राप्ताविस्मयोऽयंममाऽधुना ॥ तपोविघ्नकरानूनंदेवर्षेपरिचिंतय ॥ १९ ॥ श्रूयतेसुरनारीणांगानंध्यानविनाशनम् ॥ आवयोस्तपिभंगायकृतंमघवताकिल ॥ २० ॥ ऋतुराडन्यथाकालेप्रीतिंसंजनयेत्कथम् ॥ विघ्नोऽयंविहितोभातिभीतेनाऽसुरशत्रुणा ॥ २१ ॥ वाताःसुगंधाःशीताश्चसमायांतिमनोहराः ॥ नान्यत्कारणमस्तीहशतक्रतुकृतिंविना ॥ २२ ॥ इतिब्रुवतिविप्राऽग्र्येदेवेनारायणेविभौ ॥ सर्वेदृष्टिपथंप्राप्तामन्मथप्रमुखास्तदा ॥ २३ ॥ ददर्शभगवान्सर्वान्नरोनारायणस्तथा ॥ विस्मयाऽऽविष्टमनसौबभूवतुरुभावपि ॥ २४ ॥ मन्मथंमेनकांचैवरंभांचैवतिलोत्तमाम् ॥ पुष्पगंधांसुकेशींचमहाश्वेतांमनोरमाम् ॥ २५ ॥ प्रमद्वरांघृताचींचगीतज्ञांचारुहासिनीम् ॥ चंद्रप्रभांचसोमांचकोकिलाऽऽलापमंडिताम् ॥ २६ ॥ विद्युन्मालांबुजाक्षींचतथाकांचनमालिनीम् ॥ एताश्चान्यावराशेहादृष्टास्ताभ्यांतदांऽतिके ॥ २७ ॥ तासांद्व्यष्टसहस्राणिपंचाशदधिकानिच ॥ वीक्ष्यतौविस्मितौजातौकामसैन्यंसुविस्तरम् ॥ २८ ॥ प्रणम्याऽग्रेस्थिताःसर्वादेववारांगनास्तदा ॥ दिव्याऽऽभरणभूषाढ्यादिव्यमाल्योपशोभिताः ॥ २९ ॥ जगुश्छलेनताःसर्वाःपृथिव्यामतिदुर्लभम् ॥ तत्तथाऽवस्थितंदिव्यंमन्मथादिविवर्धनम् ॥ ३० ॥ शुश्रावभगवान्विष्णुर्नरोनारायणस्तदा ॥ श्रुत्वाप्रोवाचतास्तत्रप्रीत्यानारायणोमुनिः ॥ ३१ ॥ आस्यतांसुखमत्रैवकरोम्यातिथ्यमद्भुतम् ॥ भवंत्योऽतिथिधर्मेणप्राप्ताःस्वर्गात्सुमध्यमाः ॥ ३२ ॥ व्यासउवाच ॥ साभिमानस्तुसंजातस्तदानारायणोमुनिः ॥ इंद्रेणप्रेषितानूनंतथाविघ्नचिकीर्षया ॥ ३३ ॥ वराक्यःकाइमाःसर्वाःसृजाम्यद्यनवाःकिल ॥ एताभ्योदिव्यरूपाश्चदर्शयामितपोबलम् ॥ ३४ ॥ इतिसंचिंत्यमनसाकरेणोरुंप्रताड्यवै ॥ तरसोत्पादयामासनारींसर्वांगसुंदरीम् ॥ ३५ ॥ नारायणोरुसंभूतात्वुर्वशीतिततःशुभा ॥ ददृशुस्ताःस्थितास्तत्रविस्मयंपरमंययुः ॥ ३६ ॥ तासांचपरिचर्यार्थंतावतीश्चातिसुंदरीः ॥ प्रादुश्चकारतरसातदामुनिरसंभ्रमः ॥ ३७ ॥

॥ २९ ॥ यथाशास्त्रेणोक्तंतथाऽवस्थितमित्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ अभिमानस्वरूपमाह वराक्यइति ॥ ३४ ॥ इतिसंचिंत्येति ॥ तरसावेगेनोरुंकरेणप्रताड्यसर्वांगसुंदरींनारीमुत्पादयामास ॥ ३५ ॥ नारायणेति ॥ हियतोनारायणोरुसंभूतातततस्तस्माद्धेतोरुर्वशीतिनाम्नाऽभवदित्यर्थः ॥ ऊरुमश्नात्याश्रयत्युत्पत्तिस्थानत्वेनेत्युर्वशीतिव्युत्पत्तेः ॥ पृषोदरादित्वाद्ध्रस्वत्वम् ॥ ददृशुरिति ॥ ताइंद्रेणप्रेषितास्तामुर्वशींददृशुःदृष्ट्वापरमंविस्मयंययुःप्रापुः ॥ ३६ ॥ तासांचेतिइंद्रप्रेषितानांस्त्रीणांपरिचर्यार्थंतावतीःपंचाशदधिकषोडशसहस्रसंख्याकाअतिसुंदरीस्ताभ्योऽप्यतिसुंदरीः ॥ ३७ ॥

प्रणेमुरिति ॥ तानारायणोत्पन्नास्त्रियोंऽजलिंकृत्वापुरःस्थितास्तौमुनीनरनारायणौप्रणेमुरित्यर्थः ॥ ३८ ॥ तदनंतरमिंद्रप्रेषिताःस्तुतिंचक्रुरित्याह तांवीक्ष्येति ॥ अन्यान्प्रविमोहयंत्योऽपिदेवानांविभ्रमकरींस्वस्यापिमोहकरींतपसोविभूतिंदृष्ट्वातौनरनारायणौप्रत्यूचुः ॥ कथंभूतारोमोद्गमेनरोमांचोद्गमेन वार्ध्यःसुंदरानिजांगवल्लयोनिजांगलतायासांताः ॥ ३९ ॥ कुर्युःकथमिति ॥ हेदेवौवयंबालामूढाभवतांतपसोमहत्त्वंतथैवधैर्यंमनसोप्यविषयमभिवीक्ष्यस्तुतिंकथंकुर्युर्नकथमपीत्यर्थः ॥ अस्मत्कटाक्षएवकज्जलरूपविषेणदिग्धोयुक्तःशरस्तेनदग्धःकोवापृथिव्यांनभवति अपितुसर्वोभवत्येव ॥ तत्रतस्मिन्सत्यपिभवतांमनसोव्यथाविकारोनेतिपरमाश्चर्यंभवतामितिभावः ॥ ४० ॥ अतएवयूयंनसाधारणौकिंतुपरमेश्वरस्यांशभूतावेवेत्यस्माभिर्ज्ञातावित्याहुः ज्ञाताविति ॥ नरहरे

गायंत्यश्चहसंत्यश्चनानोपायनपाणयः॥ प्रणेमुस्तामुनीसर्वाःस्थिताःकृत्वांऽजलिंपुरः॥३८॥तांवीक्ष्यविभ्रमकरींतपसोविभूतिंदेवांगनाहिमुमुहुःप्रविमोहयंत्यः॥ऊचुश्चतौप्रमुदिताऽऽननपद्मशोभारोमोद्गमोल्लसितचारुनिजांगवल्ल्यः॥३९॥कुर्युःकथंस्तुतिमहोतपसोमहत्त्वंधैर्यंतथैवभवतामभिवीक्ष्यबालाः॥ अस्मत्कटाक्षविषदिग्धशरेणदग्धःकोवानतत्रभवतांमनसोव्यथान ॥ ४० ॥ ज्ञातौयुवांनरहरेःपरमांशभूतौदेवौमुनीशमदमादिनिधीसदैव ॥ सेवानिमित्तमिहनोगमनंनकामंकार्यंहरेःशतमखस्यविधातुमेव॥४१॥ भाग्येनकेनयुवयोःकिलदर्शनंनःसंपादितंनविदितंखलुसंचितंतत्॥चित्तंक्षमंनिजजनेविहितंयुवाभ्यामस्मद्विधेकिलकृतागसितापमुक्तम् ॥४२॥ कुर्वंतिनैवविबुधास्तपसोव्ययंवैशापेनतुच्छफलदेनमहानुभावाः ॥ व्यासउवाच ॥ इत्थंनिशम्यवचनंसुरकामिनीनांतावूचतुर्मुनिवरौविनयानतानाम् ॥ ४३ ॥ प्रीतौप्रसन्नवदनौजितकामलोभौधर्मात्मजौनिजतपोरुचिशोभितांगौ ॥ नरनारायणावूचतुः ॥ ब्रुवंतुवांछितान्कामान्ददावस्तुष्टमानसौ ॥ ४४ ॥ यांतुस्वर्गंगृहीत्वेमामुर्वशींचारुलोचनाम् ॥ उपायनमियंबालागच्छत्वद्यमनोहरा ॥ ४५ ॥ दत्ताऽऽवाभ्यांमघवतःप्रीणनायोरुसंभवा ॥ स्वस्त्यस्तुसर्वदेवेभ्योयथेष्टंप्रव्रजंतुच ॥४६॥ "नकस्यापितपोविघ्नंप्रकर्तव्यमतःपरम्" ॥ देव्यऊचुः ॥ क्वगच्छामोमहाभागप्राप्तास्तेपादपंकजम् ॥ नारायणसुरश्रेष्ठभक्त्यापरमयामुदा ॥ ४७ ॥ वांछितंचेद्वरंनाथददासिमधुसूदन ॥ तुष्टःकमलपत्राक्षब्रवीमोमनसेप्सितम् ॥ ४८ ॥ पतिस्त्वंभवदेवेशवरमेनंपरंतप ॥ भवामःप्रीतियुक्तास्त्वांसेवितुंजगदीश्वर ॥ ४९ ॥

विष्णोः ॥ हेभगवंतौकपटेनाऽऽगतानामप्यस्माकंकोवाभाग्योदयोजातोयेनभवद्दर्शनमस्माभिर्लब्धमित्याहुः सेवानिमित्तमिति ॥ नोऽस्माकंगमनमागमनमिहभवत्सेवानिमित्तंनाकिंतुकामंयथेच्छंहरेरिंद्रस्यशतमखस्यकार्यंभवत्तपोविघातरूपंविधातुंकर्तुमेव ॥ ४१ ॥ तादृशदुष्टानामस्माकंयुवयोर्दर्शनंकेनभाग्येनसंपादितंतत्संचितंभाग्यंखलुनविदितमस्माभिः ॥ किंचाऽस्मद्विधेऽस्मत्सदृशेनिजजनेकृतागसिकृताऽपराधेचित्तंक्षमंशापादिकर्तुंसमर्थमपियुवाभ्यांतापमुक्तंसंतापरहितंकृतम् ॥ अहोऽतिधन्याभवतांक्षमेतिभावः ॥ ४२ ॥ इयंचरीतिर्भवद्विधानांमहानुभावानांकेनाभिप्रायेणेतितमभिप्रायमाह कुर्वंतीति ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इयंबालाराजानमिंद्रंप्रत्युपायनंगच्छतु ॥ ४५ ॥ आवाभ्यांनरनारायणाभ्याम् ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

॥ ५० ॥ त्वयापंचाशदधिकषोडशसहस्रस्त्रियउत्पादितास्ताःस्वर्गंगच्छंतु ॥ तावत्संख्याका एववयमत्रस्थास्यामइतिभावः॥५१।.५२॥५३॥५४॥५५॥५६ ॥५७ ॥५८॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके चतुर्थस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥६॥ ७ ॥ ॥ पंचाधिकैश्चपंचाशद्भिःपद्यैःसमनंतरम् ॥ अहंकारावृतंविश्वंवैराग्यार्थमिहोच्यते ॥ १ ॥ रमस्वाऽत्रशुभेस्थानेप्राप्यसर्वाःसुरांगनाइत्यप्सरसांप्रार्थनांश्रुत्वाना रायणोविचारंकृतवानित्याह इत्याकर्ण्येति ॥विमर्शंविचारम् ॥१ ॥इतिविचारंकृत्वाप्रथमतइदंसंकटंकस्मान्मूलादुत्पन्नमितितन्मूलंशोधितवानित्याह अहंकारादिदंप्राप्तमिति ॥२॥ननुकुतोधर्मविनाशस्य मूलमहंकारइतिचेत्तत्राऽऽह मूलमिति ॥ यतःसंसारवृक्षस्यमूलमहंकारस्ततस्तस्मिन्संसारेयद्यद्भवतिशुभंवाऽशुभंवातस्यसर्वस्यमूलमहंकारएवेत्यर्थः॥काएतावराक्योऽहमेतदपेक्षयाऽप्यतिसुंदरीरुत्पा

त्वयाचोत्पादितानार्यःसंत्यन्याश्चारुलोचनाः ॥ उर्वश्याद्यास्तथायांतुस्वर्गंवैभवदाज्ञया ॥५०॥स्त्रीणांषोडशसाहस्रंतिष्ठत्वत्रशतार्धकम् ॥ सेवांतेऽत्रकरि ष्यामोयुवयोस्तापसोत्तमौ ॥५१॥ वांछितंदेहिदेवेशसत्यवाग्भवमाधव ॥ आशाभंगोहिनारीणांहिंसनंपरिकीर्तितम् ॥५२॥ कामार्तानांचमुनिभिर्धर्म ज्ञैस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ भाग्ययोगादिहप्राप्ताःस्वर्गात्प्रेमपरिप्लुताः ॥५३॥ त्यक्तुंनार्हसिदेवेशसमर्थोऽसिजगत्पते ॥ नारायणउवाच॥ पूर्णंवर्षसहस्रंतुतपस्तप्तंम याऽत्रवै ॥५४॥ जितेंद्रियेणचार्वंग्यःकथंभंगंकरोम्यतः ॥ नेच्छाकामेसुखेकाचित्सुखधर्मविनाशके ॥५५॥ पशूनामपिसाधर्म्यैरमेतमतिमान्कथम् ॥ अ प्सरसऊचुः ॥ शब्दादीनांचपंचानांमध्येस्पर्शसुखंवरम् ॥५६॥ आनंदरसमूलंवैनान्यदस्तिसुखंकिल ॥ अतोऽस्माकंमहाराजवचनंकुरुसर्वथा॥५७॥ नि र्भरंसुखमासाद्यचरस्वगंधमादने ॥ यदिवांछसिनाकंत्वंनाऽधिकोगंधमादनात् ॥५८॥ रमस्वाऽत्रशुभेस्थानेप्राप्यसर्वाःसुरांगनाः ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागव तेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥६॥ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तासांधर्मपुत्रःप्रतापवान् ॥ विमर्शमकरोच्चित्तेकिंकर्तव्यंमयाऽधुना॥१॥ "हास्योऽहंमुनिवृन्देषुभविष्याम्यद्यसंगमात्"॥अहंकारादिदंप्राप्तंदुःखंनाऽत्रविचारणा ॥ मूलंधर्मविनाशस्यप्रथमंयदहंकृतिः ॥ २ ॥ मूलंसंसारवृक्षस्य यतःप्रोक्तोमहात्मभिः ॥ दृष्ट्वामौनंसमाधायनस्थितोऽहंसमागतम् ॥ ३ ॥ वारांगनागणंजुष्टंतेनाऽऽसंदुःखभाजनम् ॥ उत्पादितास्तथानार्योमयाधर्मव्य येनवै ॥ ४ ॥ तास्तुमांबाधितुंवृत्ताःकामार्ताःप्रमदोत्तमाः ॥ ऊर्णनाभिरिवाद्याऽहंजालेनस्वकृतेनवै ॥५॥ बद्धोऽस्मिसुदृढेनाऽत्रकिंकर्तव्यमितःपरम् ॥ यदिचिंतांसमुत्सृज्यसंत्यजाम्यबलाइमाः ॥ ६ ॥शप्त्वाभ्रष्टात्रजिष्यंतिसर्वाभग्नमनोरथाः ॥ मुक्तोऽहंसंचरिष्यामिविजनेपरमंतपः ॥ ७ ॥

दयिष्यामीत्यहंकारस्वरूपंतुपूर्वमुक्तमेवाऽत्राऽहंकारपदेनस्मारितं पुनःस्वयमेववदति दृष्ट्वेति॥३॥वारांगनागणंजुष्टमत्रसमागतंदृष्ट्वाऽहंमौनंसमाधायनस्थितःकिंतुतेनसाकंभाषणादिकंकृतंतेनाहंदुःख भाजनंजातः॥किंचधर्मस्यतपसोव्ययोऽपिजातस्तपोबलात्तासामुत्पादनेनेत्याह॥उत्पादिताइति ॥४॥ तासामुत्पत्त्यैवस्वर्गस्यनिर्वाहोजातइतिमत्त्वाताःस्वर्गस्थादेवांगनामांबाधितुंप्रवृत्ताःयद्यहंकार मवलंब्यतानोत्पादिताःस्युस्तदाऽयंप्रसंगःकिमित्युपस्थितःस्यात्॥तस्मादूर्ण नाभिरिवलूताकीटइवस्वकृतेनैवजालेनाऽहंबद्धइत्यर्थः॥५॥इतिमनसिस्वापराधंविनिश्चित्याऽतःपरंकिंकर्तव्यमितिविचा रयामासेत्याह किंकर्तव्यमितःपरमिति॥ततएकमुपायंविचारितवानित्याह यदीति॥यदीमास्त्यजामितर्हिशापंदत्वागमिष्यंति॥तथाप्याभिर्मुक्तोऽहंतपःसंचरिष्यामीतिमहत्फलंभविष्यतीत्यर्थः॥६॥७

इतिविचार्यतस्यैवनिश्चयःकृतइत्याह तस्मात्क्रोधमिति ॥ ८ ॥ इतिनिश्चित्यमनसापुनर्नारायणोविमर्शमकरोदित्याह विमर्शमिति ॥ कीदृशोविमर्शइत्याह द्वितीयोऽयमिति ॥ एकोऽहंकारशत्रुरखलं
वितस्तस्येदंफलंजातम् ॥ पुनर्द्वितीयस्यक्रोधस्याऽवलंवेबहुदुःखमेवभविष्यतीत्यर्थः ॥ ९ ॥ तस्यदुष्टत्वमेवाऽऽह कामादिति ॥ १० ॥ दीर्घिकांनदीम् ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥१४॥ ताभ्यांभा

तस्मात्क्रोधंसमुत्पाद्यत्यक्ष्यामिसुंदरीगणम् ॥ व्यासउवाच ॥ इतिसंचिंत्यमनसामुनिर्नारायणस्तदा॥८॥विमर्शमकरोच्चित्तेसुखोत्पादनसाधने॥ द्वितीयो
ऽयंमहाशत्रुःक्रोधःसंतापकारकः ॥ ९ ॥ कामादप्यधिकोलोकेलोभादपिचदारुणः ॥ क्रोधाभिभूतःकुरुतेहिंसांप्राणविघातिनीम् ॥ १० ॥ दुःखदांसर्व
भूतानांनरकारामदीर्घिकाम् ॥ यथाऽग्निर्विर्षणाज्जातःपादपंप्रदहेत्तथा ॥ ११ ॥ देहोत्पन्नस्तथाक्रोधोदेहंदहतिदारुणः ॥ व्यासउवाच ॥ इतिसंचिंत्यमा
नंतंभ्रातरंदीनमानसम् ॥ १२ ॥ उवाचवचनंतथ्यंनरोधर्मसुतोऽनुजः ॥ नरउवाच ॥ नारायणमहाभागकोपंयच्छमहामते ॥ १३ ॥ शांतंभावंसमाश्रि
त्यनाशयाऽहंकृतिंपराम् ॥ पुराऽहंकारदोषेणतपोनष्टंकिलाऽऽवयोः ॥ १४ ॥ संग्रामश्चाभवत्ताभ्यांभावाभ्यामसुरेणह ॥ दिव्यवर्षसहस्रंतुप्रह्रादेनमहा
ऽद्भुतम् ॥ १५ ॥ दुःखंबहुतरंप्राप्तंतत्राऽऽवाभ्यांसुरोत्तम ॥ तस्मात्क्रोधंपरित्यज्यशांतोभवमुनीश्वर॥ १६॥"शांतत्वंतपसोमूलंमुनिभिःपरिकीर्तितम्"॥
व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाशांतोऽभूद्धर्मनंदनः ॥ जनमेजयउवाच ॥ संशयोऽयंमुनिश्रेष्ठप्रह्रादेनमहात्मना ॥ १७ ॥ विष्णुभक्तेनशांतेनकथं
युद्धंकृतंपुरा ॥ कृतवंतौकथंयुद्धंनरनारायणावृषी ॥ १८ ॥ तापसौधर्मपुत्रौद्वौसुशांतमानसावुभौ ॥ समागमःकथंजातस्तयोर्दैत्यसुतस्यच ॥ १९ ॥
संग्रामस्तुकथंताभ्यांकृतस्तेनमहात्मना ॥ प्रह्रादोऽप्यतिधर्मात्माज्ञानवान्विष्णुतत्परः ॥ २० ॥ नरनारायणौतद्वत्तापसौसत्त्वसंस्थितौ ॥ तेनताभ्यांस
मुद्भूतंवैरंयदिपरस्परम् ॥ २१ ॥ तदातपसिधर्मेचश्रमएवहिकेवलम् ॥ क्वजपःक्वतपश्चर्यापुरासत्ययुगेपिच ॥ २२ ॥ तादृशैर्नजितंचित्तंक्रोधाऽहंकारसं
वृतम् ॥ नक्रोधोनचमात्सर्यमहंकारांकुरंविना ॥ २३ ॥ अहंकारात्समुत्पन्नाःकामक्रोधादयःकिल ॥ वर्षकोटिसहस्रंतुतपःकृत्वाऽतिदारुणम् ॥ २४ ॥
अहंकारांकुरेजातेव्यर्थंभवतिसर्वथा ॥ यथासूर्योदयेजातेतमोरूपंनतिष्ठति ॥ २५ ॥ अहंकारांकुरस्याऽग्रेतथापुण्यंनतिष्ठति ॥ प्रह्रादोऽपिमहाभागहरि
णासमयुध्यत ॥ २६ ॥ तदाव्यर्थंकृतंसर्वंसुकृतंकिलभूतले ॥ नरनारायणौशांतौविहायपरमंतपः॥२७॥कृतवंतौयदायुद्धंक्वशमःसुकृतंपुनः ॥ ईदृग्भ्यां
सत्त्वयुक्ताभ्यामजेयायद्यहंकृतिः ॥ २८ ॥ मादृशानांचकावार्तामुनेऽहंकारसंक्षये ॥ अहंकारपरित्यक्तोकोऽप्यस्तिभुवनत्रये ॥ २९ ॥

वाभ्यामहंकारक्रोधाभ्याम् ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ कथमिति ॥ सोऽपिप्रह्रादः ॥ शांतस्तावपिनरनारायणौशांतौतथाचक्रोधाहंकारयोरभावात्कथंयुद्धमित्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥
॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७॥ २८ ॥ कोऽप्यस्तिभुवनत्रये ॥ एतादृशायदाऽहंकारयुक्तास्तदाऽहंकारविनिर्मुक्तःकोऽप्यस्ति नकोऽपीत्यर्थः ॥ २९ ॥ ॥ ॥

निगडैः शृंखलाभिः ॥३०॥३१॥३२॥मीमांसकानामिति ॥ कर्मैवप्रधानंसर्वैःकर्तव्यम्॥नतुब्रह्मज्ञानादिकमस्तिसंभवतिवेतिमतम्॥३३॥इत्थंजनमेजयेनाऽहंकारमयत्वंसर्वस्योक्तं तदेवव्यासःस्थापय
ति कार्यमिति॥अहंकारस्यसर्वंकार्यंतत्कारणादहंकारात्कथंभिन्नंभवति नहिकटकंकुंडलंवासुवर्णाद्भिन्नंभवति ॥ किंतु सुवर्णसदृशंसुवर्णमेवभवतितद्वदित्यर्थः॥३४॥तदेवाऽऽह अहंकारोद्भवमिति ॥३५॥
पटस्तंतुवशस्तंत्वनतिरिक्तोयथातथातद्वियुक्तमहंकारवियुक्तंकथंचराचरंभवेन्नकथमपीत्यर्थः॥यद्यप्यहंकारावृतमेवसर्वंभवतितथाऽपिमायागुणैस्त्रिभिर्महत्तत्त्वादिकैःसर्वंरचितम् ॥तथाचमायामयत्वा
त्सर्वंमिथ्याभवतीतिज्ञानिनांकापरिदेवनाखेदोनकापीत्यर्थः ॥३६॥ पुनरहंकारावृतत्वंस्थापयति ब्रह्माविष्णुरिति ॥३७॥३८॥३९॥ शांतेपरमात्मसुखेस्थितइत्यर्थः ॥४०॥४१॥ कृत्वेति॥शास्त्राण्य

नभूतोभवितानैवयस्त्यक्तस्तेनसर्वथा ॥ मुच्यतेलोहनिगडैर्बद्धःकाष्ठमयैस्तथा ॥ ३० ॥ अहंकारनिबद्धस्तुनकदाचिद्विमुच्यते ॥ अहंकाराऽऽवृतंसर्वंजग
त्स्थावरजंगमम्॥३१॥अमत्येवहिसंसारेविष्ठामूत्रप्रदूषिते ॥ ब्रह्मज्ञानंकुतस्तावत्संसारेमोहसंवृते॥ ३२॥ मतंमीमांसकानांवैसंमतंभातिसुव्रत ॥ महांतो
ऽपिसदायुक्ताःकामक्रोधादिभिर्मुने ॥ ३३ ॥ मादृशानांकलावस्मिन्काकथामुनिसत्तम ॥ व्यासउवाच ॥ कार्यंवैकारणाद्भिन्नंकथंभवतिभारत ॥३४॥ क
टकंकुंडलंचैवसुवर्णसदृशंभवेत् ॥ अहंकारोद्भवंसर्वंब्रह्मांडंसचराचरम् ॥ ३५ ॥ पटस्तंतुवशःप्रोक्तस्तद्वियुक्तःकथंभवेत् ॥ मायागुणैस्त्रिभिःसर्वंरचितंस्थि
रजंगमम् ॥ ३६ ॥ सतृणंस्तंबपर्यंतंकातत्रपरिदेवना ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथारुद्रस्तेचाऽहंकारमोहिताः ॥ ३७ ॥ भ्रमंत्यस्मिन्महागाधेसंसारेनृपसत्तम ॥ व
सिष्ठनारदाद्याश्चमुनयोज्ञानिनःपरम् ॥ ३८ ॥ तेऽभिभूताःसंसरंतिसंसारेऽस्मिन्पुनःपुनः ॥ नकोप्यस्तिनृपश्रेष्ठत्रिषुलोकेषुदेहभृत् ॥ ३९ ॥ एभिर्माया
गुणैर्मुक्तःशांतआत्मसुखेस्थितः ॥ कामक्रोधौतथालोभोमोहोऽहंकारसंभवः ॥ ४० ॥ नमुंचंतिनरंसर्वेदेहवंतंनृपोत्तम ॥ अधीत्यवेदशास्त्राणिपुराणानि
विचिंत्यच ॥ ४१ ॥ कृत्वातीर्थाऽटनंदानंध्यानंचैवसुराऽर्चनम् ॥ करोतिविषयासक्तःसर्वंकर्मचचौरवत् ॥४२॥ विचारयतिनोपूर्वंकाममोहमदान्वितः॥
कृतेयुगेऽपित्रेतायांद्वापरेकुरुनंदन ॥ ४३ ॥ विद्वेषोऽत्राऽस्तिचधर्मोऽपिकाकथाऽव्ययकलौपुनः ॥ स्पर्धासदैवसद्रोहालोभामर्षौचसर्वदा ॥ ४४ ॥ एवंविधो
स्तिसंसारोनाऽत्रकार्याविचारणा ॥ साधवोविरलालोकेभवंतिगतमत्सराः ॥ ४५ ॥ जितक्रोधाजितामर्षादृष्टांतार्थंव्यवस्थिताः ॥ राजोवाच ॥ तेधन्याः
कृतपुण्यास्तेमदमोहविवर्जिताः ॥४६॥ जितेंद्रियाःसदाचाराजितंतैर्भुवनत्रयम् ॥ दुनोमिपातकंस्मृत्वापितुर्ममहात्मनः ॥ ४७ ॥ प्यधीत्यतीर्थाटनादिकंचकृ
त्वायस्याऽहंकारस्ययोगाद्विषयासक्तःसन्सर्वंकर्मकरोतिचौरवद्दांभिकःस्वांतस्थितदुर्गुणापहारकः ॥४२॥४३ ॥ विद्वेषोऽत्राऽस्तीति ॥ अत्रकृतादिषुयत्रकलौस्पर्धाद्रोहलोभादयःसंतितत्रकाकथेत्यर्थः
॥ ४४ ॥ एवंविधोऽस्तीति॥यथात्वयाज्ञातोऽहंकारमयःसंसारस्तथैवाऽस्तिनतत्रसंदेहइत्यर्थः ॥ तर्हिसाधवोनैवसंतीतिचेन्नतथावक्तव्यं श्रीभगवत्यनुग्रहवंतोऽहंकारादिबाधारहिताविरलाःसंत्येववै
खानसादयःपूर्वमुक्ताहृष्टांतदर्शनाऽर्थमित्याह साधवइति ॥४५॥४६॥ सर्वप्रपंचस्याऽहंकारबाधापीडितत्वोक्त्याऽहंकारस्यचमायाजन्यत्वोक्त्यामायाविशिष्टब्रह्मरूपभगवत्याआराधनयाऽहंकारादि
बाधारहितोभवतीतिमुनेर्गूढोभिसंधिः॥हेमुनेएतादृशींसंसाराऽवस्थांदृष्ट्वामत्पित्रादीनांचाचरणंममाचरणं चदृष्ट्वाकथमस्माकंगतिर्भविष्यतीतिमियाचित्तेऽहंदुनोभिखेदंप्राप्नोमीत्याह दुनोमीति॥ ४७ ॥

ममाऽग्रतोमत्संमुखम् ॥ ४८ ॥४९॥ अस्त्वेतद्दुःखकरंकियानस्यखेदःकर्तव्यः ॥ प्रकृतांयुद्धकथांविस्तराद्वर्णयेत्याह कथंयुद्धमिति ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ प्रधनंयुद्धम् ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ अर्धाऽधिकैःसप्तचत्वारिंशच्छ्लोकैरतःपरम् ॥ प्रह्लादनारायणयोःसमागमउदीर्यते ॥ १ ॥ १ ॥ राजाऽपिकिंचिद्यत्पृष्टवानितितद भिप्रायमाह जनमेजयोऽपीति ॥ वैराटीविराटतनयोत्तरातस्याःसुतःपरिक्षित्तस्यचित्तंदुश्चरितंदुराचारंमत्वेत्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ तेनंतस्येति ॥ तेनपितृत्राणेनतस्यपितृत्राणकर्तुःपुत्रेतिनामसार्थकम

कृतस्तपस्विनःकंठेमृतसर्पोह्यघंविना ॥ अतस्तस्यमुनिश्रेष्ठभविताकिंममाग्रतः ॥ ४८ ॥ नजानेबुद्धिसंमोहात्किंवाकार्यंभविष्यति ॥ मधुपश्यतिमूढात्माप्रपातंनैवपश्यति ॥ ४९ ॥ करोतिनिंदितंकर्मनरकान्नबिभेतिच ॥ कथंयुद्धंपुरावृत्तंविस्तरात्तद्वदस्वमे ॥ ५० ॥ प्रह्लादेनयथाचोग्रंनरनारायणस्यवै ॥ प्रह्लादस्तुकथंयातःपातालात्तद्वदस्वमे ॥ ५१ ॥ सारस्वतेमहातीर्थेपुण्येबदरिकाश्रमे ॥ नरनारायणौशांतौतापसौमुनिसत्तमौ ॥ ५२ ॥ कृतवंतौतथायुद्धंहेतुनाकेनमानद ॥ वैरंभवतिवित्तार्थंदारार्थंवापरस्परम् ॥ ५३ ॥ एषणारहितौकस्माच्चक्रतुःप्रधनंमहत् ॥ प्रह्लादोऽपिचधर्मात्माज्ञात्वादेवौसनातनौ ॥ ॥ ५४ ॥ कृतवान्सकथंयुद्धंनरनारायणौमुनी ॥ एतद्विस्तरतोब्रह्मञ्छ्रोतुमिच्छामिकारणम् ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥७॥ ॥ सूतउवाच ॥ इतिपृष्टस्तदाविप्रोराज्ञापारीक्षितेनवै ॥ उवाचविस्तरात्सर्वंव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ १ ॥ जनमेजयोऽपिधर्मात्मानिर्वेदंपरमंगतः ॥ चित्तंदुश्चरितंमत्वावैराटीतनयस्यवै ॥ २ ॥ तस्यैवोद्धरणार्थायचकारसततंमनः ॥ विप्रावमानपापेनयमलोकंगतस्यवै ॥ ३ ॥ पुन्नामनरकाद्यस्मात्त्रायतेपितरंस्वकम् ॥ पुत्रेतिनामसार्थंस्यात्तेनतस्यमुनीश्वराः ॥ ४ ॥ सर्पदष्टंनृपंश्रुत्वाहर्म्योपरिमृतंतथा ॥ विप्रशापादौत्तरेयंस्नानदानविवर्जितम् ॥ ॥ ५ ॥ पितुर्गतिंनिशम्याऽसौनिर्वेदंगतवान्नृपः ॥ पारिक्षितोमहाभागःसंतप्तोभयविह्वलः ॥ ६ ॥ पप्रच्छाऽथमुनिंव्यासंगृहागतमनिंदितः ॥ नरनारायणस्येमांकथांपरमविस्तृताम् ॥ ७ ॥ व्यासउवाच ॥ सयदानिहतोरौद्रोहिरण्यकशिपुर्नृप ॥ अभिषिक्तस्तदाराज्येप्रह्लादोनामतत्सुतः ॥ ८ ॥ तस्मिञ्छासतिदैत्येंद्रेदेवब्राह्मणपूजके ॥ मखैर्भूम्यांनृपतयोयजंतश्रद्धयान्विताः ॥ ९ ॥ ब्राह्मणाश्चतपोधर्मतीर्थयात्राश्चकुर्वते ॥ वैश्याश्चस्वस्ववृत्तिस्थाःशूद्राःशुश्रूषणेरताः ॥ १० ॥ नृसिंहेनचपातालेस्थापितःसोऽथदैत्यराट् ॥ राज्यंचकारतत्रैवप्रजापालनतत्परः ॥ ११ ॥ कदाचिद्भृगुपुत्रोऽथच्यवनाख्योमहातपाः ॥ जगामनर्मदांस्नातुंतीर्थंवैव्याहृतीश्वरम् ॥ १२ ॥ रेवांमहानदींदृष्ट्वाततस्तस्यामवातरत् ॥ उत्तरंतंप्रजग्राहनागोविषभयंकरः ॥ १३ ॥

न्वर्थकंस्यान्नाऽन्यथेत्यर्थः ॥ ४ ॥ औत्तरेयमुत्तराया अपत्यम् ॥ स्त्रीभ्योढगितिढग् ॥ ५ ॥ पितुर्गतिमिति ॥ इतिपूर्वश्लोकोक्तप्रकारेणपितुर्दुर्गतिंश्रुत्वेत्यर्थः ॥ महाभारतेऽपिपरिक्षिद्राजस्यदुर्गतिरुक्ता ॥ तद्वचनंच अपृच्छत्सतदाराजामंत्रिणस्तान्सुदुःखितः ॥ उत्तंकस्यैवसान्निध्येपितुःस्वर्गगतिंप्रतीति ॥ ६ ॥ ७ ॥ तत्प्रश्नोत्तरंव्यासोयदुक्तवांस्तदाह सयदेति ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ व्याहृतीश्वरंव्याहृतीश्वरसंबंधितीर्थम् ॥ १२ ॥ तस्यांस्नानार्थमवातरत् ॥ १३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ अंशजःस्ववीर्यजः ॥ पुत्रिकापुत्रःकन्यापुत्रः अस्यांजायमानःपुत्रोममेतिसंकेतितः ॥ क्षेत्रजः यस्तल्पजःप्रमीतस्य क्लीबस्यव्याधितस्यवा ॥ स्वधर्मेणनियुक्तायांसपुत्रःक्षेत्रजःस्मृतइतिमनुः ॥ गोलकइत्येकः ॥ स्वक्षेत्रेस्वस्त्रियांमृतेभर्तरिजायमानोगोलकः ॥ अमृतेजारजःकुंडः ॥ सहोढजस्तुगर्भेस्थितोगर्भिण्यां

कुंतीविवाहिताकन्यापांडुनासास्वयंवरे ॥ माद्रीचैवापराभार्यामद्रराजसुताशुभा ॥ ३९ ॥ मृगयारममाणस्तुवनेपांडुर्महाबलः ॥ जघानमृगबुद्ध्यातु रममाणंमुनिंवने ॥ ४० ॥ शप्तस्तेनतदापांडुर्मुनिनाकुपितेनच ॥ स्त्रीसंगंयदिकर्ताऽसितदातेमरणंध्रुवम् ॥ ४१ ॥ इतिशप्तस्तुमुनिनापांडुःशोकसम न्वितः ॥ त्यक्त्वाराज्यंवनेवासंचकारभृशदुःखितः ॥ ४२ ॥ कुंतीमाद्रीचभार्येद्वेजग्मतुःसहसंगते ॥ सेवनार्थंसतीधर्मसंश्रितेमुनिसत्तमाः ॥ ४३ ॥ गंगातीरेस्थितःपांडुर्मुनीनामाश्रमेषुच ॥ शृण्वानोधर्मशास्त्राणिचकारदुश्चरंतपः ॥ ४४ ॥ कथायांवर्तमानायांकदाचिद्धर्मसंश्रितम् ॥ अशृणोद्वचनंराजासुपुत्रंमुनिभाषितम् ॥ ४५ ॥ अपुत्रस्यगतिर्नास्तिस्वर्गेगंतुंपरंतप ॥ येनकेनाप्युपायेनपुत्रस्यजननंचरेत् ॥ ४६ ॥ अंशजःपुत्रिकापुत्रःक्षेत्रजोगोलकस्तथा ॥ कुंडःसहोढःकानीनःक्रीतःप्राप्तस्तथावने ॥ ४७ ॥ दत्तःकेनापिचाशक्तौधनग्राहिसुताःस्मृताः ॥ उत्तरोत्तरतःपुत्रानिकृष्टाइतिनिश्चयः ॥ ४८ ॥ इत्याकर्ण्यतदाप्राहकुंतींकमललोचनाम् ॥ सुतमुत्पादयाशुत्वंमुनिंगत्वातपोन्वितम् ॥ ४९ ॥ ममाऽऽज्ञयानदोषस्तेपुराराज्ञामहात्मना ॥ वसिष्ठाज्जनितःपुत्रःसौदासेनेतिमेश्रुतम् ॥५०॥ तंकुंतीवचनंप्राहममंत्रोऽस्तिकामदः ॥ दत्तोदुर्वाससापूर्वंसिद्धिदःसर्वथाप्रभो॥५१॥निमंत्रयेऽहंयंदेवंमंत्रेणानेनपार्थिव ॥ आगच्छेत्सर्वथासोवैममपार्श्वेनियंत्रितः ॥ ५२ ॥ भर्तुर्वाक्येनसातत्रस्मृत्वाधर्मसुरोत्तमम् ॥ संगम्यसुषुवेपुत्रंप्रथमंचयुधिष्ठिरम्॥५३॥ वायोर्वृकोदरंपुत्रंजिष्णुंचैवशतक्रतोः ॥ वर्षेवर्षेत्रयःपुत्राःकुंत्याजातामहाबलाः ॥ ५४ ॥ माद्रीप्राहपतिंपांडुंपुत्रंमेकुरुसत्तम ॥ किंकरोमिमहाराजदुःखंनाशयमेप्रभो ॥५५॥ प्रार्थितापतिनाकुंतीददौमंत्रंदयान्विता ॥ एकपुत्रप्रबंधेनमाद्रीपतिमतेस्थिता ॥५६॥ स्मृत्वातदाश्विनौदेवौमद्रराजसुतासुतौ॥ नकुलःसहदेवश्चसुषुवेवरवर्णिनी॥५७॥एवंतेपांडवाःपंचक्षेत्रोत्पन्नाःसुरात्मजाः॥वर्षवर्षांतरेजातावनेतस्मिन्द्विजोत्तमाः॥५८॥ एकस्मिन्समयेपांडुर्माद्रींदृष्ट्वाऽथनिर्जने॥आश्रमेचातिकामार्तोजग्राहाऽऽगतवैशसः ॥५९॥ मामामामेतिबहुधानिषिद्धोऽपितयाभृशं॥आलिलिंगप्रियांदैवात्पपातधरणीतले॥६०॥

परिणीतायांयःपरिणीतःसवोढुःपुत्रः ॥ कानीनः पितृवेश्मनिकन्यातुयंपुत्रंजनयेद्रहः ॥ तंकानीनंवदेन्नाम्नेति ॥ क्रीतोमौल्येनगृहीतः ॥ वनेप्राप्तश्च ॥ ४७ ॥ अशक्तौपुत्रपालनासामर्थ्येकेनापिदत्तः ॥ एतेधनग्राहिसुताभवंति ॥४८॥४९॥५०॥५१॥ सोवैइत्यत्रसंधिरार्षः ॥५२॥ संगम्यमिथुनीभूय ॥५३॥५४ ॥ पुत्रंमेइति ॥ देहीतिशेषः ॥ कुरुसत्तमेतिसंबोधनम् ॥ यद्वापुत्रंमेकुरु हेसत्तमेतिसंबोधनम्॥५५॥एकपुत्रप्रबंधेनएकपुत्रोद्देशेन॥५६॥तदनंतरंमाद्रीअश्विनीकुमारौस्मृत्वामद्रराजसुतासानकुलःसहदेवश्चेत्येतौसुतौसुषुवेइतिसंबंधः॥५७॥५८॥आगतवैशसःप्राप्तमरणः॥५९॥६०॥

॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ पांडोःशापंसमाज्ञायकस्यैमेपुत्राइतिसर्वेपप्रच्छुः ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ तैःसुरैर्नोऽस्माकंदेवानांसुताइतिकथितम् ॥ ६९ ॥ वधूंकुंतींच ॥ अर्थतोयथायोग्यंधनादिभिः ॥ ७० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ७ ॥ अष्टषष्टिश्लोकवर्यैःपांडवानांकथानकम् ॥ मृतानांदर्शनंदेवीप्रसादादिहकथ्यते ॥ १ ॥ पंचाना

यथावृक्षगतावल्लीछिन्नेपततिवैद्रुमे ॥ तथासापतिताबालाकुर्वतीरोदनंबहु ॥ ६१ ॥ प्रत्यागतातदाकुंतीरुदतीबालकास्तथा ॥ मुनयश्चमहाभागाःश्रुत्वाकोलाहलंतदा ॥ ६२ ॥ मृतःपांडुस्तदासर्वेमुनयःशंसितव्रताः ॥ सहाग्निभिर्विधिंकृत्वागंगातीरेतदादहन् ॥ ६३ ॥ चक्रेसहैवगमनंमाद्रीदत्त्वासुतौशिशू ॥ कुंत्यैधर्मंपुरस्कृत्यसतीनांसत्यकामतः ॥ ६४ ॥ जलदानादिकंकृत्वामुनयस्तत्रवासिनाः ॥ पंचपुत्रयुतांकुंतीमनयन्हस्तिनापुरम् ॥ ६५ ॥ तांप्राप्तांचसमाज्ञायगांगेयोविदुरस्तथा ॥ नागराधृतराष्ट्रस्यसर्वेतत्रसमाययुः ॥ ६६ ॥ पप्रच्छुश्चजनाःसर्वेकस्यपुत्राववरानने ॥ पांडोःशापंसमाज्ञायकुंतीदुःखान्वितातदा ॥ ६७ ॥ तानुवाचसुराणांवैपुत्राःकुरुकुलोद्भवाः ॥ विश्वासार्थंसमाहूताःकुंत्यासर्वेसुरास्तदा ॥ ६८ ॥ आगत्यखेतदातैस्तुकथितंनःसुताःकिल ॥ भीष्मेणसत्कृतंवाक्यंदेवानांसत्कृताःसुताः ॥ ६९ ॥ गतानागपुरंसर्वेतानादायसुतान्वधूम् ॥ भीष्मादयःप्रीतचित्ताःपालयामासुरर्थतः ॥ ७० ॥ एवंपार्थाःसमुत्पन्नागांगेयेनाथपालिताः ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ पंचानांद्रौपदीभार्यासामान्यासापतिव्रता ॥ पंचपुत्रास्तुतस्याःस्युर्भर्तृभ्योऽतीवसुंदराः ॥ १ ॥ अर्जुनस्यतथाभार्याकृष्णस्यभगिनीशुभा ॥ सुभद्रायाहृतापूर्वंजिष्णुनाहरिसंमते ॥ २ ॥ तस्यांजातोमहावीरोनिहतोऽसौरणाजिरे ॥ अभिमन्युर्हतास्तत्रद्रौपद्याश्चसुताःकिल ॥ ३ ॥ अभिमन्योर्वराभार्यावैराटीचातिसुंदरा ॥ कुलांतेसुषुवेपुत्रंमृतोबाणाग्निनाशिशुः ॥ ४ ॥ जीवितःसतुकृष्णेनभागिनेयःसुतःस्वयम् ॥ द्रौणिबाणाग्निनिर्दग्धःप्रतापेनाद्भुतेनच ॥ ५ ॥ परिक्षीणेषुवंशेषुजातोयस्माद्वरःसुतः ॥ तस्मात्परिक्षितोनामविख्यातःपृथिवीतले ॥ ६ ॥ निहतेषुचपुत्रेषुधृतराष्ट्रोऽतिदुःखितः ॥ तस्थौपांडवराज्येचभीमवाग्बाणपीडितः ॥ ७ ॥ गांधारीचतथाऽतिष्ठत्पुत्रशोकातुराभृशम् ॥ सेवांतयोर्दिवारात्रंचकारार्तोयुधिष्ठिरः ॥ ८ ॥ विदुरोऽप्यतिधर्मात्माप्रज्ञानेत्रमबोधयत् ॥ युधिष्ठिरस्यानुमतेभ्रातृपार्श्वेव्यतिष्ठत ॥ ९ ॥ धर्मपुत्रोऽपिधर्मात्माचकारसेवनंपितुः ॥ पुत्रशोकोद्भवंदुःखंतस्याविस्मारयन्निव ॥ १० ॥ यथाशृणोतिवृद्धोऽसौतथाभीमोऽतिरोषितः ॥ वाग्बाणेनाहनत्तंतुश्रावयन्संस्थिताञ्जनान् ॥ ११ ॥

मिति ॥ १ ॥ जिष्णुनाऽर्जुनेनहरिसंमतेसति ॥ कृष्णानुमतेनेत्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ वैराटीविराटकन्याउत्तराकुलांतेकुलक्षयेसति ॥ सपुत्रोगर्भएवाश्वत्थामबाणाग्निनामृतः ॥ ४ ॥ पुनर्द्रौणिरश्वत्थामातस्यबाणाग्निनिर्दग्धोभागिनेयोभगिन्याअपत्यमद्भुतप्रतापेनकृष्णेनजीवितइत्यन्वयः ॥ ५ ॥ तस्यपुत्रस्यजीवितस्यपरिक्षितनामकिन्निमित्तंतत्राह परिक्षीणेष्विति ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ धर्मात्माधर्मराजः ॥ १४ ॥ धर्मजंयमधर्माज्जातंयुधिष्ठिरम् ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ निर्वापकामिनेपुत्रपिंडप्रदानकामवते ॥ २० ॥ मारुतिर्भीमसेनः ॥ २१ ॥ अंधोऽप्येतादृशदुष्टोधृतराष्ट्रोऽपीत्यर्थः ॥ २२ ॥ दुरात्मनादुःशासनेन ॥ सभायामितिशेषः ॥ २३ ॥ २४ ॥ मागधंजरासंधंहत्वाऽऽख्ययशाअहंविराटस्यसूपकारोऽभूवमेतादृशःक्षयःकथंस्या त्त्वंज्येष्ठोदेवितायूतव्यसनानचेदित्यर्थः ॥ २५ ॥ वासवात्मजोदेवेंद्रजः ॥ २६ ॥ २७ ॥ दृष्ट्वेति ॥ अर्जुनस्यमूर्धिकृतांवेणींलोचनेकज्जलंचदृष्ट्वादुःखितस्यममतदासुखंस्यात्यद्यहंधृतराष्ट्रमसिंगृ

मयापुत्राहताःसर्वेदुष्टस्यांधस्यतेरणे ॥ दुःशासनस्यरुधिरंपीतंहृद्यंतथाभृशम् ॥ १२ ॥ भुनक्तिपिंडमंधोऽयंमयादत्तंगतत्रपः ॥ ध्वांक्षवद्वाश्ववच्चापित्र थाजीवत्यसौजनः ॥ १३ ॥ एवंविधानिरूक्षाणिश्रावयत्यनुवासरम् ॥ आश्वासयतिधर्मात्मामूर्खोऽयमितिचब्रुवन् ॥ १४॥ अष्टादशैववर्षाणिस्थित्वातत्रै वदुःखितः ॥ धृतराष्ट्रोवनेयानंप्रार्थयामासधर्मजम् ॥ १५ ॥ अयाचतधर्मपुत्रंधृतराष्ट्रोमहीपतिः ॥ पुत्रेभ्योऽहंददाम्यद्यनिर्वापंविधिपूर्वकम् ॥ १६ ॥ वृकोदरेणसर्वेषांकृतमत्रौर्ध्वदेहिकम् ॥ नकृतंममपुत्राणांपूर्ववैरमनुस्मरन् ॥ १७ ॥ ददासिचेद्धनंमह्यंकृत्वाचैवौर्ध्वदेहिकम् ॥ गमिष्येऽहंवनंतप्तुंतपःस्व र्गफलप्रदम् ॥ १८ ॥ एकांतेविदुरेणोक्तोराजाधर्मसुतःशुचिः ॥ धनंदातुंमनश्चक्रेधृतराष्ट्रायचार्थिने ॥ १९ ॥ समाहूयनिजान्सर्वानुवाचपृथिवीपतिः ॥ धनंदास्येमहाभागाःपित्रेनिर्वापकामिने ॥ २० ॥ तच्छ्रुत्वावचनंभ्रातुर्ज्येष्ठस्यामिततेजसः ॥ संग्रहेऽस्यमहाबाहुर्मारुतिःकुपितोऽब्रवीत् ॥ २१ ॥ ध नंदेयंमहाभागदुर्योधनहितायकिम् ॥ अंधोऽपिसुखमाप्नोतिमूर्खत्वंकिमतःपरम् ॥ २२ ॥ तवदुर्मंत्रितेनाथदुःखंप्राप्तावनेवयम् ॥ द्रौपदीचमहाभागा समानीतादुरात्मना ॥ २३ ॥ विराटभवनेवासःप्रसादात्तवसुव्रत ॥ दासत्वंचकृतंसर्वैर्मत्स्यस्यामितविक्रमैः ॥ २४ ॥ देवितात्वंनचेज्ज्येष्ठःप्रभवेत्संक्षयः कथम् ॥ सूपकारोविराटस्यहत्वाऽभूवंतुमागधम् ॥ २५ ॥ बृहन्नलाकथंजिष्णुर्भवेद्बालस्यनर्तकः ॥ कृत्वावेषंमहाबाहुर्योषायावासवात्मजः ॥ २६॥ गांडीवशोभितौहस्तौकृतौकंकणशोभितौ ॥ मानुषंचवपुःप्राप्यकिंदुःखंस्यादतःपरम् ॥ २७ ॥ दृष्ट्वावेणींकृतांमूर्ध्निकज्जलंलोचनेतथा ॥ असिंगृहीत्वा तरसाछेद्म्यहंनान्यथासुखम् ॥ २८ ॥ अपृष्ट्वाचमहीपालंनिक्षिप्तोऽग्निर्मयागृहे ॥ दग्धुकामश्चपापात्मानिर्दग्धोऽसौपुरोचनः ॥२९॥ कीचकानिहताःसर्वे त्वामपृष्ट्वाजनाधिप ॥ नतथानिहताःसर्वेसभार्याधृतराष्ट्रजाः॥३०॥ मूर्खत्वंतवराजेंद्रगंधर्वेभ्यश्चमोचिताः ॥ दुर्योधनादयःकामंशत्रवोनिगडीकृताः॥३१॥

हीत्वातरसावेगेनमस्तकेछेद्मिछेत्स्यामिनान्यथेत्यर्थः ॥ २८ ॥ अपृष्ट्वाभीष्मादिभिरविचार्येत्यर्थः ॥ येनदुष्टेनमयागृहेमयासुरविद्यानिर्मितेलाक्षागृहेऽग्निर्निक्षिप्तःनिर्दग्धोसौदुष्टात्माऽस्मदैवेनैवके वलंनत्वस्माकंरक्षकःकश्चिदासीदेतादृशंमहद्दुःखमस्माभिस्त्वत्प्रसादादेवलब्धमितिभावः ॥ २९ ॥ नतथेति ॥ अयंमनसिखेदोद्यापिवर्ततइत्यर्थः ॥ ३० ॥ गंधर्वैर्गनिगडीकृताबद्धादुर्योधनादयः शत्रवस्त्वयामोचिताइदंतवमूर्खत्वमेव ॥ एतादृशेषुदयानैवविधेयेत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥७॥

॥ ३२ ॥ त्रिभिरर्जुननकुलसहदेवैः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ शूरसेनसुताकुंती ॥ ३६ ॥ ययुरिति ॥ तान्वनंप्रेषयित्वा ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ यदायाताहितापसायुधिष्ठिरादयस्तदारभ्येत्यर्थः

दुर्योधनहितायाऽद्यधनंदातुंत्वमिच्छसि ॥ नाहंददेमहीपालसर्वथाप्रेरितस्त्वया ॥ ३२ ॥ इत्युक्त्वानिर्गतेभीमेत्रिभिःपरिवृतोनृपः ॥ ददौवित्तंसुबहुलं धृतराष्ट्रायधर्मजः ॥ ३३ ॥ कारयामासविधिवत्पुत्राणांचौर्ध्वदेहिकम् ॥ ददौदानानिविप्रेभ्योधृतराष्ट्रोंऽबिकासुतः ॥ ३४॥ कृत्वौर्ध्वदेहिकंसर्वंगांधारी सहितोनृपः ॥ प्रविवेशवनंतूर्णंकुंत्याचविदुरेणच ॥ ३५ ॥ संजयेनपरिज्ञातोनिर्गतोऽसौमहामतिः ॥ पुत्रैर्निवार्यमाणाऽपिशूरसेनसुतागता ॥ ३६ ॥ विलपन्भीमसेनोऽपितथाऽन्येचापिकौरवाः ॥ गंगातीरात्परावृत्त्याययुःसर्वेगजाह्वयम् ॥ ३७ ॥ तेगत्वाजाह्नवीतीरेशतयूपाश्रमंशुभम् ॥ कृत्वा तृणैःकुटींतत्रतपस्तेपुःसमाहिताः ॥ ३८ ॥ गतान्यब्दानिषट्तेषांयदायाताहितापसाः ॥ युधिष्ठिरस्तुविरहादनुजानिदमब्रवीत् ॥ ३९ ॥ स्वप्नेदृ ष्टामयाकुंतीदुर्बलावनसंस्थिता ॥ मनोमेजायतेद्रष्टुंमातरंपितरौतथा ॥ ४० ॥ विदुरंचमहात्मानंसंजयंचमहामतिम् ॥ रोचतेयदिवःसर्वान्व्रजामइति मेमतिः ॥ ४१ ॥ ततस्तेभ्रातरःसर्वेसुभद्राद्रौपदीतथा ॥ वैराटीचमहाभागातथानागरिकोजनः ॥ ४२ ॥ प्राप्ताःसर्वजनैःसार्धंपांडवादर्शनोत्सुकाः ॥ श तयूपाश्रमंप्राप्यददृशुःसर्वएवते ॥ ४३ ॥ विदुरोनयदादृष्टोधर्मस्तंपृष्टवांस्तदा ॥ क्वास्तेसविदुरोधीमांस्तमुवाचांबिकासुतः ॥ ४४ ॥ विरक्तश्चरतेक्ष त्तानिरीहोनिष्परिग्रहः ॥ कुत्राप्येकांतसंवासीध्यायतेंऽतःसनातनम् ॥ ४५ ॥ गंगांगच्छन्द्वितीयेह्निवनेराजायुधिष्ठिरः ॥ ददर्शविदुरंक्षामंतपसासंशित व्रतम् ॥ ४६ ॥ दृष्ट्वोवाचमहीपालोवंदेऽहंत्वांयुधिष्ठिरः ॥ तस्थौश्रुत्वाचविदुरःस्थाणुभूतइवानघः ॥ ४७ ॥ क्षणेनविदुरस्यास्यान्निःसृतंतेजअद्भुतम् ॥ लीनंयुधिष्ठिरस्यास्येधर्मांशत्वात्परस्परम् ॥ ४८ ॥ क्षत्ताजहौतदाप्राणाञ्छुशोचाऽतियुधिष्ठिरः ॥ दाहार्थंतस्यदेहस्यकृतवानुद्यमंनृपः ॥ ४९ ॥ शृण्व तस्तुतदाराज्ञोवागुवाचाशरीरिणी ॥ विरक्तोऽयंनदाहार्होयथेष्टंगच्छभूपते ॥ ५०॥ श्रुत्वातेभ्रातरःसर्वेसस्नुर्गंगाजलेऽमले॥ गत्वानिवेदयामासुर्धृतराष्ट्रा यविस्तरात् ॥ ५१ ॥ स्थितास्तत्राऽऽश्रमेसर्वेपांडवानागरैःसह ॥ तत्रसत्यवतीसूनुर्नारदश्चसमागतः ॥ ५२ ॥ मुनयोऽन्येमहात्मानश्चाऽऽगताधर्मनंदन म् ॥ कुंतीप्राहतदाव्यासंसंस्थितंशुभदर्शनम् ॥ ५३ ॥ कृष्णकर्णस्तुपुत्रोमेजातमात्रस्तुवीक्षितः ॥ मनोमेतप्यतेसर्वंदर्शयस्वतपोधन ॥ ५४ ॥ समर्थो ऽसिमहाभागकुरुमेवांछितंप्रभो ॥ गांधार्युवाच ॥ दुर्योधनोरणेगच्छद्वीक्षितोनमयामुने ॥ ५५ ॥

॥ ३९ ॥ मातरंकुंतीम् ॥ पितरौधृतराष्ट्रगांधार्याविति ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ अंबिकासुतोधृतराष्ट्रः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ तेजअद्भुतमित्यार्षम् ॥ धर्मांशत्वादुभयोर्यमधर्म जन्यत्वात् ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ विरक्तोज्ञानीत्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ हेकृष्ण कृष्णद्वैपायनेत्यर्थः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ सनातनींनित्यांदेवींसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणींभुवनेश्वरीमित्यर्थः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ पुरुषारामांपुरुषाश्रयांचैतन्याऽभिन्नामित्यर्थः ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ साम्याव
स्थांवर्णयति इममिति ॥इमंजीवलोकंजीवसमुदायंचित्तेहिरण्यगर्भात्मकेसमष्टौसमाधायसंस्थाप्यतदेकतांनीत्वेत्यर्थः ॥ तंलिंगकोशंचसमष्टिलिंगशरीरात्मकंहिरण्यगर्भंचेत्यर्थः॥तंहिरण्यगर्भंगुणैः
पृथग्भिन्नैःसत्त्वादिभिश्चसहितंसमाधौसाम्यावस्थात्मकेसुषुप्तिद्वारानीत्वास्थितातत्वंकल्पकालंयावत्कल्पस्यपरिमाणंतावंतंकालंस्वतंत्रासतीनयसितस्मिन्समयेविवेकंगतोज्ञानवान्वेत्तालवकोऽपिना

तंदर्शयमुनिश्रेष्ठपुत्रंमेत्वंसहानुजम् ॥ सुभद्रोवाच ॥ अभिमन्युंमहावीरंप्राणादप्यधिकंप्रियम् ॥ ५६ ॥ द्रष्टुकामाऽस्मिसर्वज्ञदर्शयाद्यतपोधन ॥ सूत
उवाच ॥ एवंविधानिवाक्यानिश्रुत्वासत्यवतीसुतः ॥ ५७ ॥ प्राणायामंततःकृत्वादध्यौदेवींसनातनीम् ॥ संध्याकालेऽथसंप्राप्तेगंगायांमुनिसत्तमः ॥
॥ ५८ ॥ सर्वांस्तांश्वसमाहूययुधिष्ठिरपुरोगमान् ॥ तुष्टावविश्वजननींस्नात्वापुण्यसरिज्जले ॥ ५९ ॥ प्रकृतिंपुरुषारामांसगुणांनिर्गुणांतथा ॥ देवदेवींब्र
ह्मरूपांमणिद्वीपाधिवासिनीम् ॥ ६० ॥ यदानवेधानचविष्णुरीश्वरोनवासवोनैवजलाधिपस्तथा ॥ नवित्तपोनैवयमश्चपावकस्तदाऽसिदेवित्वमहंनमा
मिताम् ॥ ६१ ॥ जलंनवायुर्नधरानचांबरंगुणानतेषांचनचेंद्रियाण्यहम् ॥ मनोनबुद्धिर्नचतिग्मगुःशशीतदाऽसिदेवित्वमहंनमामिताम् ॥ ६२ ॥ इमं
जीवलोकंसमाधायचित्तेगुणैर्लिंगकोशंचनीत्वासमाधौ ॥ स्थिताकल्पकालंनयस्याऽऽत्मतंत्रानकोप्यस्तिवेत्ताविवेकंगतोऽपि ॥ ६३ ॥ प्रार्थयत्येषमांलो
कोमृतानांदर्शनंपुनः ॥ नाहंक्षमोऽस्मिमातस्त्वंदर्शयाऽऽशुजनान्मृतान् ॥ ६४ ॥ सूतउवाच ॥ एवंस्तुतातदादेवीमायाश्रीभुवनेश्वरी ॥ स्वर्गादाहूयस
र्वान्वैदर्शयामासपार्थिवान् ॥ ६५ ॥ दृष्ट्वाकुंतीचगांधारीसुभद्राचविराटजा ॥ पांडवाश्चमुमुदुःसर्वेवीक्ष्यप्रत्यागतान्स्वकान् ॥ ६६ ॥ पुनर्विसर्जितास्ते
नव्यासेनामिततेजसा ॥ स्मृत्वादेवींमहामायामिंद्रजालमिवोद्यतम्॥६७॥तदापृष्ट्वाययुःसर्वेपांडवामुनयस्तथा ॥ राजानागपुरंप्राप्तःकुर्वन्व्यासकथांपथि
॥ ६८ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ततोदिनेतृतीयेचधृतराष्ट्रःसभूपतिः ॥ दावाग्निनावने
दग्धःसभार्यःकुंतिसंयुतः ॥ १ ॥ संजयस्तीर्थयात्रायांगतस्त्यक्त्वामहीपतिम् ॥ श्रुत्वायुधिष्ठिरोराजानारदाद्दुःखमाप्तवान् ॥ २ ॥

स्त्येताहशीत्वंसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणीसर्वोत्तरेत्यर्थः ॥ यावान्प्रपंचस्यकालस्तावानेवप्रलयस्यापीतितुपुराणेप्रसिद्धम् ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ इंद्रजालमित्यनेनजग
तोमिथ्यात्वप्रतिपादनान्मिथ्याभूतसंसारादेताहशानामीश्वरानुग्रहीतानामपीहशीदशाजायतइतिविरक्तोभूत्वाभगवतीस्वरूपंमोक्षार्थंविचिंतयेदित्यवांतरतात्पर्यम् ॥ व्यासकथांव्यासेश्रीभुवनेश्व
र्यनुग्रहकथाम् ॥ ६८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ पंचाशत्पद्यकैरेकेनोनैर्नष्टंहरेःकुलम् ॥ कीर्तयित्वोत्तरासूनोर्वृत्तंचपरिगीयते ॥ १ ॥ ततइति ॥ पांडवा
नांहस्तिनापुरागमनोत्तरम् ॥ १ ॥ नारदाच्छ्रुत्वेत्यन्वयः ॥ २ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

॥ षट्त्रिंशेथेति ॥ कौरवाणाक्षयादनंतरंषट्त्रिंशेवर्षेगतेसत्यथप्रभासेयादवाइत्यन्वयः ॥ ३ ॥ पश्यतोरामकृष्णयोरित्यनेनेश्वरयोरपिभावित्वस्यापरिहरकत्वमुक्तंभवति ॥ ४ ॥ एवंरामकृष्णयोरपिदुर्दशांदर्शयति देहंतत्याजेति ॥ ५ ॥ श्रीभुवनेश्वरींचित्तेकृत्वेत्यन्वयः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ निष्कामयज्जनमिति ॥ वासुदेवेनस्वशक्त्यातत्पुरंसमुद्रमध्येनिर्मितंतस्मिन्नीश्वरेगतेसतीश्वरे

षट्त्रिंशेऽथगतेवर्षेकौरवाणांक्षयात्पुनः ॥ प्रभासेयादवाःसर्वेविप्रशापात्क्षयंगताः ॥ ३ ॥ तेपीत्वामदिरांमत्ताःकृत्वायुद्धंपरस्परम् ॥ क्षयंप्राप्तामहात्मानःपश्यतोरामकृष्णयोः ॥ ४ ॥ देहंतत्याजरामस्तुकृष्णःकमललोचनः ॥ व्याधबाणहतःशापंपालयन्भगवान्हरिः ॥ ५ ॥ वसुदेवस्तुतच्छ्रुत्वादेहत्यागंहरेरथ ॥ जहौप्राणाञ्छुचीन्कृत्वाचित्तेश्रीभुवनेश्वरीम् ॥ ६ ॥ अर्जुनस्तुततोगत्वाप्रभासेचातिदुःखितः ॥ संस्कारंतत्रसर्वेषांयथायोग्यंचकारह ॥ ७ ॥ समीक्ष्याथहरेर्देहंकृत्वाकाष्ठस्यसंचयम् ॥ अष्टाभिःसहपत्नीभिर्दाहयामासपार्थिवः॥ ८ ॥ देहंरामस्यरेवत्यासहदग्ध्वाविभावसौ ॥ अर्जुनोद्वारकामेत्यपुरान्निष्कामयज्जनम् ॥ ९ ॥ पुरीसावासुदेवस्यप्लावितोदधिनाततः ॥ अर्जुनःसर्वलोकान्वैगृहीत्वानिर्गतस्तदा ॥ १० ॥ कृष्णपत्न्यस्तदामार्गेचौराभीरैश्चलुंठिताः ॥ धनंसर्वंगृहीतंचनिस्तेजाश्चार्जुनोऽभवत् ॥ ११ ॥ इंद्रप्रस्थेसमागम्यवज्रोराजाकृतस्तदा ॥ अनिरुद्धसुतोनाम्नापार्थेनामिततेजसा ॥ १२ ॥ व्यासायकथितंदुःखंतेनोक्तोऽसौमहारथः ॥ पुनर्यदाहरिस्त्वंचभविताऽसिमहामते ॥ १३ ॥ तदातेजस्तवात्युग्रंभविष्यतिपुनर्युगे ॥ तच्छ्रुत्वावचनंपार्थोगत्वानागपुरेऽर्जुनः ॥ १४ ॥ दुःखितोधर्मराजानंवृत्तांतंसर्वमब्रवीत् ॥ देहत्यागंहरेःश्रुत्वायादवानांक्षयंतथा ॥ १५ ॥ गमनायमतिंचक्रेराजाहैमाचलंप्रति ॥ षट्त्रिंशद्वार्षिकंराज्येस्थापयित्वोत्तरासुतम् ॥ १६ ॥ निर्जगामवनंराजाद्रौपद्याभ्रातृभिःसह ॥ षट्त्रिंशच्चैववर्षाणिकृत्वाराज्यंगजाह्वये ॥ १७ ॥ गत्वाहिमाचलेषट्तेजहुःप्राणान्पृथासुताः ॥ परिक्षिदपिराजर्षिःप्रजाःसर्वाःसुधार्मिकः ॥ १८ ॥ अपालयन्नराजेंद्रःषष्टिवर्षाण्यतंद्रितः ॥ बभूवमृगयाशीलोजगामचवनंमहत् ॥ १९ ॥ विद्धंमृगंविचिन्वानोमध्याह्नेभूपतिःस्वयम् ॥ तृषितश्चपरिश्रांतःक्षुधितश्चोत्तरासुतः ॥ ॥ २० ॥ राजाघर्मेणसंतप्तोददर्शमुनिमंतिके ॥ ध्यानेस्थितंमुनिंराजाजलंपप्रच्छचाऽऽतुरः ॥ २१ ॥ नोवाचकिंचिन्मौनस्थश्चुकोपनृपतिस्तदा ॥ मृतंसर्पंतदाऽऽदायधनुःष्कोट्यातृषातुरः ॥ २२ ॥ कलिनाऽऽविष्टचित्तस्तुकंठेतस्यन्यवेशयत् ॥ आरोपितेतथासर्पेनोवाचमुनिसत्तमः ॥ २३ ॥

णस्वशक्त्यपकर्षान्निश्चयेनसमुद्रोनगरींप्लावयिष्यतीतिभयेननिष्कामयन्निष्कासितवानित्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ इंद्रप्रस्थेइति ॥ अनिरुद्धसुतोवज्रनामायादवानांराजाकृतः ॥ १२ ॥ कथितंदुःखमिति ॥ ममहतीशक्तिःक्वगतेतिदुःखंकथितमित्यन्वयः ॥ १३ ॥ पुनर्युगेइति ॥ अधुनाशक्तिर्हरिणाऽपहृतासापुनर्हरेरवतारेजातेतवापिचावतारेजातेआयास्यतिनमध्ये ॥ १४ ॥ १५ ॥ उत्तरासुतंपरिक्षितम् ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ घर्मेणोष्णजन्यजलेन ॥ २१ ॥ तृषातुरस्तृषापीडितः ॥ २२ ॥ आरोपितेऽपीत्यर्थः ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

ग विजातस्तन्नामकइत्यर्थः॥२४॥महाशाक्तइति॥पराशक्तेरुपासकइत्यर्थः॥तत्पुत्रंयस्यकंठेसर्पआरोपितस्तस्यपुत्रमित्यर्थः॥२५॥लंभितःस्थापितः॥२६॥२७॥२८॥२९॥ममद्वेषान्ममापराधादित्यर्थः॥३०॥३१॥३२॥ विज्ञोपायेनाभिज्ञकृतोपायेनदुर्लभाअप्यर्थाःसिध्यंतीत्यर्थः॥दुर्विदोऽचिंत्याइत्यर्थः॥३३॥३४॥ भवितव्येनविश्वासःकार्योभवितव्यमाश्रित्यैवनिरुद्योगेनस्थातव्यमितिन॥किंतूद्योगोऽपिकर्तव्यइत्यर्थः॥३५॥अयंसर्पदष्टोऽनेनप्रत्यक्षंजीवितइतिप्रत्यक्षंदृष्टांतंप्रथमंपश्यंतुमयोच्यमानमालोचयंतु॥ तंतथाविधंनिश्चित्यदिविपृथिव्यांवायःकोऽपिपुरुषोविद्यतेकचित्सआनेयइतिशेषः

नचचालसमाधिस्थोराजाऽपिस्वगृहंगतः ॥ तस्यपुत्रोऽतितेजस्वीगविजातोमहातपाः ॥ २४ ॥ महाशाक्तोऽथशुश्रावक्रीडमानोवनांतिके ॥ मित्राण्याहुश्चतत्पुत्रंपितुःकंठेतवाधुना ॥ २५ ॥ लंभितोऽस्तिमृतःसर्पःकेनापीतिमुनीश्वर ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाचुकोपातिशयंतदा ॥ २६ ॥ शशापनृपतिंक्रुद्धोगृहीत्वाऽऽशुकरेजलम् ॥ पितुःकंठेऽद्यमेयेनविनिक्षिप्तोमृतोरगः ॥ २७ ॥ तक्षकःसप्तरात्रेणतंदशेत्पापपूरुषम् ॥ मुनेःशिष्योऽथराजानंसमुपेत्यगृहेस्थितम् ॥ २८ ॥ शापंनिवेदयामासमुनिपुत्रेणचार्पितम् ॥ अभिमन्युसुतःश्रुत्वाशापंदत्तंद्विजेनवै ॥ २९ ॥ अनिवार्यंचविज्ञायमंत्रिवृद्धानुवाचह ॥ शप्तोऽहंद्विजरूपेणममद्वेषादसंशयम् ॥ ३० ॥ किंविधेयंमयामात्याउपायश्चिंत्यतामिह ॥ मृत्युःकिलानिवार्योसौवदंतिवेदवादिनः ॥ ३१ ॥ यत्नस्तथाऽपिशास्त्रोक्तःकर्तव्यःसर्वथाबुधैः ॥ उपायवादिनःकेचित्प्रवदंतिमनीषिणः ॥ ३२ ॥ विज्ञोपायेनसिध्यंतिकार्याणिनेतरस्यच ॥ मणिमंत्रौषधीनांवैप्रभावाःखलुदुर्विदः ॥ ३३ ॥ नभवेदितिकिंतैस्तुमणिमद्भिःसुसाधितैः ॥ सर्पदष्टापुराभार्यामुनेःसंजीवितामृता ॥ ३४ ॥ दत्त्वाऽर्धमायुषस्तेनमुनिनासावराप्सरा ॥ भवितव्येनविश्वासःकर्तव्यःसर्वथाबुधैः ॥ ३५ ॥ प्रत्यक्षंतत्रदृष्टांतंपश्यंतुसचिवाःकिल ॥ दिविकोऽपिपृथिव्यांवादृश्यतेपुरुषःक्वचित् ॥ ॥ ३६ ॥ दैवेमतिंसमाधाययस्तिष्ठेत्तुनिरुद्यमः ॥ विरक्तस्तुयतिर्भूत्वाभिक्षार्थंयातिसर्वथा ॥ ३७ ॥ गृहस्थानांगृहेकाममाहूतोवाऽथवाऽन्यथा ॥ यदृच्छयोपपन्नंचक्षिप्तंकेनापिवामुखे ॥ ३८ ॥ उद्यमेनविनाचास्यादुदरेसंविशेत्कथम् ॥ प्रयत्नश्चोद्यमेकार्योयदासिद्धिंनयातिचेत् ॥ ३९ ॥ तदादैवंस्थितंचेतिचित्तमालंबयेद्बुधः ॥ मंत्रिणऊचुः ॥ कोमुनिर्येनदत्त्वाऽर्धमायुषोजीविताप्रिया ॥ ४० ॥

॥३६॥ननुदैवंप्रारब्धमेवमुख्यमितिकेचिद्वदंतितत्राह दैवेमतिमिति ॥ एतादृशोनिरुद्यमस्तुपुरुषोविरक्तोदैवेप्रारब्धेनिश्चयात्मिकांमतिंकृत्वायस्तिष्ठतिसयतिर्भूत्वाभिक्षार्थंगृहस्थानांगृहंयाति ॥ नतुगृहस्थाश्रमेतिष्ठति अतोममगृहस्थाश्रमिणोनतन्मतंयुक्तमितिभावः॥३७॥उद्योगस्तुतदाश्रमेप्यपेक्षितोऽन्यथानिर्वाहादितितन्मतेऽपिदूषणमस्त्येवेत्याह गृहस्थानामिति ॥ आहूतोऽथवानाहूतोवायदृच्छतिगृहस्थानांगृहंप्रतियतिःसउद्योगेनैवगच्छतिनतुकेवलदैवेन तथायदृच्छयोपात्तंकेनापिमुखेनिक्षिप्तमन्नमुद्योगेन विनायत्नंविनाकथमुदरेसंविशेत्॥नकथमपीत्यर्थः॥तस्माद्विरक्तोप्युद्योगप्रधानएवेतिभावः॥३८॥तदेवाऽऽह उद्यमेनेति॥३९॥यदोद्यमेकृतेऽपिकार्यंनसिध्यतितदादैवंप्रबलमितिनिश्चयःकर्तव्योनतुततःपूर्वमित्याह ॥ तदादैवंस्थितंचेति ॥ ४० ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ४१ ॥ सुंदरीति ॥ शर्यातेः सुकन्याशोभनाकन्याच्यवनस्य सुंदरीपत्नीआसीदित्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ प्रमद्वरामिति ॥ तदर्थस्तुमहाभारते प्रमदाभ्योवरासातुसत्त्वरूपागुणान्विता ॥ तःप्रमद्वरेत्यस्यानामचक्रेमहानृषिरिति ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ अर्धाधिकैकपंचाशत्पद्यैर्वृत्तंरुरोःपुरः ॥ कीर्तयित्वागुणप्रगेहेराज्ञो

कथंमृतामहाराजतन्नोब्रूहिसविस्तरम् ॥ राजोवाच ॥ भृगोर्भार्यावरारोहापुलोमानामसुंदरी ॥ ४१ ॥ तस्यांतुच्यवनोनाममुनिर्जातोऽतिविश्रुतः ॥ च्यवनस्यचशर्यातेःसुकन्यानामसुंदरी ॥ ४२ ॥ तस्यांजज्ञेसुतःश्रीमान्प्रमतिर्नामविश्रुतः ॥ प्रमतेस्तुप्रियाभार्याप्रतापीनामविश्रुता ॥ ४३ ॥ रुरुर्नामसुतोजातस्तथापरमतापसः ॥ तस्मिंश्चसमयेकश्चित्स्थूलकेशश्चविश्रुतः ॥ ४४ ॥ बभूवतपसायुक्तोधर्मात्मासत्यसंमतः ॥ एतस्मिन्नंतरेमान्यामेनकाचवराप्सराः ॥ ४५ ॥ क्रीडांचक्रेनदीतीरेसर्वलोकातिसुंदरी ॥ गर्भविश्वावसोःप्राप्यनिर्गतावरवर्णिनी ॥ ४६ ॥ स्थूलकेशाश्रमेगत्वाविससर्जवराप्सराः ॥ कन्यकांचनदीतीरेत्रिषुलोकेषुसुंदरीम् ॥ ४७ ॥ दृष्ट्वाऽनाथांतदाकन्यांजग्राहमुनिसत्तमः ॥ पुपोषस्थूलकेशस्तुनाम्नाचक्रेप्रमद्वराम् ॥ ४८ ॥ साकालेयौवनंप्राप्तासर्वलक्षणसंयुता ॥ रुरुर्दृष्ट्वाऽथतांबालांकामबाणार्दितोह्यभूत् ॥ ४९ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ परिक्षिदुवाच ॥ कामार्तःसमुनिर्गत्वारुरुःसुप्तोनिजाश्रमे ॥ पितापप्रच्छदीनंतंकिंरुरोविमनाअसि ॥ १ ॥ सतमाहातिकामार्तःस्थूलकेशस्यचाऽऽश्रमे ॥ कन्याप्रमद्वरानामसामेभार्याभवेदिति ॥ २ ॥ सगत्वाप्रमतिस्तूर्णंस्थूलकेशंमहामुनिम् ॥ प्रमुह्यसुमुखंकृत्वाययाचेतांवराननाम् ॥ ३ ॥ ददौवाचंस्थूलकेशःप्रदास्यामिशुभेऽहनि ॥ विवाहार्थंचसंभारंरचयामासतुर्वने ॥ ४ ॥ प्रमतिःस्थूलकेशश्चविवाहार्थंसमुद्यतौ ॥ बभूवतुर्महात्मानौसमीपस्थौतपोवने ॥ ५ ॥ तस्मिन्नवसरेकन्यारममाणागृहांगणे ॥ प्रसुप्तंपन्नगंपादेनास्पृशच्चारुलोचना ॥ ६ ॥ दष्टातुपन्नगेनाथसामारवरांगना ॥ कोलाहलस्तदाजातोमृतांदृष्ट्वाप्रमद्वराम् ॥ ७ ॥ मिलितामुनयःसर्वेचुक्रुशुःशोकसंयुताः ॥ भूमौतांपतितांदृष्ट्वापितातस्याऽतिदुःखितः ॥ ८ ॥ रुरोदविगतप्राणांदीप्यमानांसुतेजसा ॥ रुरुःश्रुत्वातदाक्रंदन्दर्शनार्थंसमागतः ॥ ९ ॥ ददर्शपतितांतत्रसजीवामिवकामिनीम् ॥ रुदंतंस्थूलकेशंचदृष्ट्वाऽन्यान्नृषिसत्तमान् ॥ १० ॥ रुरुःस्थानाद्बहिर्गत्वारुरोदविरहाकुलः ॥ अहोदैवेनसर्पोऽयंप्रेषितःपरमाद्भुतः ॥ ११ ॥ ममशर्मविघातायदुःखहेतुरयंकिल ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिमृतामेप्राणवल्लभा ॥ १२ ॥

वासस्तथोच्यते ॥ १ ॥ कामार्तःकामपीडितःसन् ॥ विमनाःखिन्नः ॥ १ ॥ २ ॥ प्रमतिःपिता प्रमुह्यस्वभाषणेनमोहयित्वाऽतिसंकटेनसुमुखंप्रसन्नम् ॥ ३ ॥ शुभेऽहनिप्रदास्यामीतिवाचमित्यर्थः ॥ ततोवाक्यनिश्चयोत्तरंसंभारंसामग्रीमुभावपिसंबंधिनौरचयामासतुः ॥ ४ ॥ समीपस्थौदूरदेशादागत्यसमीपदेशस्थौ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ सजीवामिवेति ॥ मृताऽपितेजस्विनीत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ सुखंतर्हीति ॥ अनयाविनेतिशेषः ॥ अतःप्रपतामीत्यर्थः ॥ वर्तमानसामीप्येलट् ॥ पतिष्यामीतितुफलितम् ॥ १६ ॥ इत्थंप्रथमतोमरणनिश्चयंकृत्वापुनर्मनसाविचार्यो
पायंचिंतयामासेतिवक्ष्यमाणेनान्वयः ॥ १७ ॥ १८ ॥ दैवोविधिः ॥ पुल्लिंगमार्षम् ॥ १९ ॥ सर्वोलोकःशत्रुलोकः ॥ यदर्थंप्राणोदेयस्तस्याःस्त्रियाः परलोकेकउपकारःस्यादित्याह उपकारइति

नवैजीवितुमिच्छामिवियुक्तःप्रिययाऽनया ॥ नालिंगितावरारोहानमयाचुंबितामुखे ॥ १३ ॥ नपाणिग्रहणंप्राप्तंमंदभाग्येनसर्वथा ॥ लाजाहोमस्तथा
चाग्नौनकृतस्त्वनयासह ॥ १४ ॥ मानुष्यंधिगिदंकामंगच्छंत्वद्यममासवः ॥ दुःखितस्यनवामृत्युर्वांछितःसमुपैतिहि ॥ १५ ॥ सुखंतर्हिकथंदिव्यमा
प्यतेभुविवांछितम् ॥ प्रपतामिह्रदेघोरेपावकेप्रपताम्यहम् ॥ १६ ॥ विषमद्मिगलेपाशंकृत्वाप्राणांस्त्यजाम्यहम् ॥ विलप्यैवंरुरुस्तत्रविचार्यमनसा
पुनः ॥ १७ ॥ उपायंचिंतयामासस्थितस्तस्मिन्नदीतटे ॥ मरणात्किंफलंमेस्यादात्महत्यादुरत्यया ॥ १८ ॥ दुःखितश्चपितामेस्याज्जननीचातिदुःखि
ता ॥ दैवस्तुष्टोभवेत्कामंदृष्ट्वामांत्यक्तजीवितम् ॥ १९ ॥ सर्वःप्रमुदितश्चस्यान्मत्क्षयेनात्रसंशयः ॥ उपकारःप्रियायाःकःपरलोकेभवेदपि ॥ २० ॥ मृ
तेमय्यात्मघातेनविरहात्पीडितेऽपिच ॥ परलोकेप्रियासाऽपिनमेस्यादात्मघातिनः ॥ २१ ॥ एतदर्थंमृतेदोषामयिनैवाऽमृतेपुनः ॥ विमृश्यैवंरुरुस्तत्र
स्नात्वाऽऽचम्यशुचिःस्थितः ॥ २२ ॥ अब्रवीद्वचनंकृत्वाजलंपाणावसौमुनिः ॥ यन्मयासुकृतंकिंचित्कृतंदेवाऽर्चनादिकम् ॥ २३ ॥ गुरवःपूजिताभ
क्त्याहुतंजप्तंतपःकृतम् ॥ अधीतास्त्वखिलावेदागायत्रीसंस्मृतायदि ॥ २४ ॥ रविराराधितस्तेनसंजीवतुममप्रिया ॥ यदिजीवेन्नमेकांतात्यजेप्राणानहं
ततः ॥ २५ ॥ इत्युक्त्वातज्जलंभूमौचिक्षेपाऽऽराध्यदेवताः ॥ राजोवाच ॥ एवंविलपतस्तस्यभार्ययादुःखितस्यच ॥ २६ ॥ देवदूतस्तदाऽभ्येत्यवा
क्यमाहरुरुंततः ॥ देवदूतउवाच ॥ माकार्षीःसाहसंब्रह्मन्कथंजीवेन्मृताप्रिया ॥ २७ ॥ गतायुरेषासुश्रोणीगंधर्वाप्सरसोःसुता ॥ अन्यांकामयचार्वंगीं
मृतेयंचाविवाहिता ॥ २८ ॥ किंरोदिषिसुदुर्बुद्धेकाप्रीतिस्तेऽनयासह ॥ रुरुरुवाच ॥ देवदूतनचान्यांवैवरिष्याम्यहमंगनाम् ॥ २९ ॥ यदिजीवेन्नजीवे
द्वामर्तव्यंचाऽधुनामया ॥ राजोवाच ॥ विदित्वेतिहठंतस्यदेवदूतोमुदान्वितः ॥ ३० ॥ उवाचवचनंतथ्यंसत्यंचाऽतिमनोहरम् ॥ उपायंशृणुविप्रेंद्र
विहितंयत्सुरैःपुरा ॥ ३१ ॥ आयुषोऽर्धप्रदानेनजीवयाशुप्रमद्वराम् ॥ रुरुरुवाच ॥ आयुषोऽर्धंप्रयच्छामिकन्यायैनाऽत्रसंशयः ॥ ३२ ॥

॥ २० ॥ ननुतद्वासनयामरणेपरलोकेसाप्राप्स्यतितत्राऽह मृतेमय्याऽऽत्मेति ॥ आत्मघातव्यतिरिक्तस्यतदर्थंकर्माचरितवतस्तद्वासनयातत्फलंभवति ॥ नात्मघातिनस्तस्यत्वेतदर्थंमेतन्मृतप्रि
याप्रयोजनायाऽधोगतेरेवश्रवणादित्यर्थः ॥ २१ ॥ तस्मान्मयिमृतेदोषाएवभवेयुर्नाऽमृते ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ देवदूतइति ॥ सर्वपुण्यकर्मणःशपथेकृतेसतिदेवेनेश्वरेणबोधनार्थं
प्रेषितोदूतोऽयंदेवदूतइतिबोध्यम् ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

स्वर्गलोकात्समागतइत्यन्वयः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ प्रेषयामासेति ॥ येनमुनिनाशापोदत्तस्तंमुनिंप्रतिसेवकस्यममप्रसादार्थंपुनःपुनः क्षमस्वेतिप्रार्थयितुंगौरमुखंमुनिंप्रेषयामासेत्यन्वयः ॥ ४३ ॥ ब्राह्मणानिति ॥ इतस्ततोयत्रकुत्रचिद्विद्यमानान्सिद्धमंत्रज्ञान् रक्षणार्थमानिनायेत्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ वातोऽपीति ॥ विनिवा

अद्यप्रत्यावृतप्राणाप्रोत्तिष्ठतुममप्रिया ॥ विश्वावसुस्तदातत्रविमानेनसमागतः ॥ ३३ ॥ ज्ञात्वापुत्रींमृतांचाशुस्वर्गलोकात्प्रमद्वराम् ॥ ततोगंधर्वराजश्चदेवदूतश्चसत्तमः ॥ ३४ ॥ धर्मराजमुपेत्यैदंवचनंप्रत्यभाषताम् ॥ धर्मराजरुरोःपत्नीसुताविश्वावसोस्तथा ॥ ३५ ॥ मृताप्रमद्वराकन्यादष्टासर्पेणचाऽधुना ॥ सारुरोरायुषोऽर्धेनमर्तुकामस्यसूर्यज ॥ ३६ ॥ समुत्तिष्ठतुतन्वंगीव्रतचर्याप्रभावतः ॥ धर्मउवाच ॥ विश्वावसुसुतांकन्यांदेवदूतयदीच्छसि॥ ॥ ३७ ॥ उत्तिष्ठत्वायुषोऽर्धेनरुरुंगत्वात्वमर्पय ॥ राजोवाच ॥ एवमुक्तस्ततोगत्वाजीवयित्वाप्रमद्वराम् ॥ ३८ ॥ रुरोःसमर्पयामासदेवदूतस्त्वरान्वितः ॥ ततःशुभेऽह्निविधिनारुरुणाऽपिविवाहिता ॥ ३९ ॥ इत्थंचोपाययोगेनमृताप्युज्जीवितातदा ॥ उपायस्तुप्रकर्तव्यःसर्वथाशास्त्रसंमतः ॥ ४० ॥ मणिमंत्रौषधीभिश्चविधिवत्प्राणरक्षणे ॥ इत्युक्त्वासचिवान्राजाकल्पयित्वासुरक्षकान् ॥ ४१ ॥ कारयित्वाऽथप्रासादंसप्तभूमिकमुत्तमम् ॥ आरुरोहोत्तरासूनुःसचिवैःसहतत्क्षणम् ॥ ४२ ॥ मणिमंत्रधराःशूराःस्थापितास्तत्ररक्षणे ॥ प्रेषयामासभूपालोमुनिंगौरमुखंततः ॥ ४३ ॥ प्रसादार्थंसेवकस्यक्षमस्वेतिपुनःपुनः ॥ ब्राह्मणान्सिद्धमंत्रज्ञान्रक्षणार्थमितस्ततः ॥ ४४ ॥ मंत्रीपुत्रःस्थितस्तत्रस्थापयामासदंतिनः ॥ नकश्चिदारुहेत्तत्रप्रासादेचाऽतिरक्षिते ॥ ४५ ॥ वातोऽपिनचरेत्तत्रप्रवेशेविनिवार्यते ॥ भक्ष्यभोज्यादिकंराजातत्रस्थश्चचकारसः ॥ ४६ ॥ स्नानसंध्यादिकंकर्मतत्रैवविनिवर्त्यच ॥ राजकार्याणिसर्वाणितत्रस्थश्चाऽकरोन्नृपः ॥ ४७ ॥ मंत्रिभिःसहसंमंत्र्यगणयन्दिवसानपि ॥ कश्चिच्चकश्यपोनामब्राह्मणोमंत्रिसत्तमः ॥ ४८ ॥ शुश्रावचतथाशापंप्राप्तंराज्ञामहात्मना ॥ सधनार्थीद्विजश्रेष्ठःकश्यपःसमचिंतयत् ॥ ४९ ॥ व्रजामितत्रयत्राऽऽस्तेशप्तोराजाद्विजेनह ॥ इतिकृत्वामतिंविप्रःस्वगृहान्निःसृतःपथि ॥ ५० ॥ कश्यपोमंत्रविद्विद्वान्धनार्थीमुनिसत्तमः ॥ ५१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ तस्मिन्नेवदिनेनाम्नातक्षकस्तंनृपोत्तमम् ॥ शप्तंज्ञात्वागृहान्नूर्णंनिःसृतःपुरुषोत्तमः ॥ १ ॥ वृद्धब्राह्मणवेषेणतक्षकःपथिनिर्गतः ॥ अपश्यत्कश्यपंमार्गेव्रजंतंनृपतिंप्रति ॥ २ ॥ तमपृच्छत्पन्नगोऽसौब्राह्मणंमंत्रवादिनम् ॥ क्वभवांस्त्वरितोयातिकिंचकार्यंचिकीर्षति ॥ ३ ॥ ॥ ॥

र्यतेसेवकैरन्यस्यप्रवेशोतत्रकावार्तेतिभावः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ इतिदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ छ ॥ ॥ अष्टाधिकैःषष्टिपद्यैस्तक्षकद्विजयाःकथाम् ॥ समाप्यतक्षकेणाथोराजामृतइतीर्यते ॥ १ ॥ तस्मिन्नेवदिनेइति ॥ यस्मिन्दिनेकश्यपोगृहान्निर्गतस्तस्मिन्नेवेत्यर्थः ॥ पुरुषोत्तमःपुरुषाकृतिःसन् ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥

अपज्वरंशांतम् ॥ ४ ॥ जीवितव्येआयुष्येसति ॥ तदभावेब्रह्मणाऽपिजीवयितुमशक्यत्वादिति ॥ ५ ॥ अहंसइति ॥ यस्यविषंनाशयितुमिच्छसिसोऽहंतक्षकोऽस्मिराजानमधुनैवधक्ष्यामिभस्म सात्करिष्यामि ॥ ६ ॥ असंदेहंमृतशरीरम् ॥ ७ ॥ ८ ॥ न्यग्रोधंवटम् ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ नगंवृक्षम् ॥ १४ ॥ किमर्थमिति ॥ किंधनलोभार्थमित्थंप्रयासंकरोषि अथवाप्रति

कश्यपउवाच ॥ परिक्षितंनृपश्रेष्ठंतक्षकश्चप्रधक्ष्यति ॥ तत्राऽहंत्वरितोयामिनृपंकर्तुमपज्वरम् ॥ ४ ॥ मंत्रोऽस्तिममविप्रेंद्रविषनाशकरःकिल ॥ जीवयिष्याम्यहंतंवैजीवितव्येऽधुनाकिल ॥ ५ ॥ तक्षकउवाच ॥ अहंसपन्नगोब्रह्मन्तंधक्ष्यामिमहीपतिम् ॥ निवर्तस्वनशक्तस्त्वंमयादष्टंचिकित्सितम् ॥ ॥ ६ ॥ कश्यपउवाच ॥ अहंदष्टंत्वयासर्पनृपंशप्तंद्विजेनवै ॥ जीवयिष्याम्यसंदेहंकामंमंत्रबलेनवै ॥ ७ ॥ तक्षकउवाच ॥ यदित्वंजीवितुंयासिमयादष्टंनृपोत्तमम् ॥ मंत्रशक्तिबलंविप्रदर्शयत्वंममाऽनघ ॥ ८ ॥ धक्ष्याम्येनंचन्यग्रोधंविषदंष्ट्राभिरद्यवै ॥ कश्यपउवाच ॥ जीवयिष्येत्वयादष्टंदग्धंवापन्नगोत्तम ॥ ९ ॥ सूतउवाच ॥ अदशत्पन्नगोवृक्षंभस्मसाच्चचकारतम् ॥ उवाचकश्यपंभूयोजीवयैनंद्विजोत्तम ॥ १० ॥ दृष्ट्वाभस्मीकृतंवृक्षंपन्नगेनविषाऽग्निना ॥ सर्वंभस्मसमाहृत्यकश्यपोवाक्यमब्रवीत् ॥ ११ ॥ पश्यमंत्रबलंमेऽद्यन्यग्रोधंपन्नगोत्तम ॥ जीवयाम्यद्यवृक्षंवैपश्यतस्तेमहाविष ॥ १२ ॥ इत्युक्ताजलमादायकश्यपोमंत्रवित्तमः ॥ सिषेचभस्मराशिंतंमंत्रितेनैववारिणा ॥ १३ ॥ तद्वारिसेचनाजातोन्यग्रोधःपूर्ववच्छुभः ॥ विस्मयंतक्षकःप्राप्तोदृष्ट्वातंजीवितंनगम् ॥ १४ ॥ तमाहकश्यपंनागःकिमर्थंतेपरिश्रमः ॥ संपादयामितंकामंब्रूहिवाडववांछितम् ॥ १५ ॥ कश्यपउवाच ॥ वित्तार्थीनृपतिंमित्वाशप्तंपन्नगनिःसृतः ॥ गृहादहंचोपकर्तुंविद्ययानृपसत्तमम् ॥ १६ ॥ तक्षकउवाच ॥ वित्तंगृहाणविप्रेंद्रयावदिच्छसिपार्थिवात् ॥ ददामिस्वगृहंयाहिसकामोऽहंभवाम्यतः ॥ १७ ॥ सूतउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यकश्यपःपरमार्थवित् ॥ चिंतयामासमनसाकिंकरोमिपुनःपुनः ॥ १८ ॥ धनंगृहीत्वास्वगृहंप्रयामियद्यहंपुनः ॥ भविष्यतिनमेकीर्तिर्लोकेलोभसमाश्रयात् ॥ १९ ॥ जीवितेऽथनृपश्रेष्ठेकीर्तिःस्यादचलामम ॥ धनप्राप्तिश्चबहुधाभवेत्पुण्यंचजीवनात् ॥ २० ॥ रक्षणीयंयशःकामंधिग्धनंयशसाविना ॥ सर्वस्वंरघुणापूर्वंदत्तंविप्रायकीर्तये ॥ २१ ॥ हरिश्चंद्रेणकर्णेनकीर्त्यर्थंबहुविस्तरम् ॥ उपेक्षेयंकथंभूपंदह्यमानंविषाऽग्निना ॥ २२ ॥ जीवितेऽद्यमयाराज्ञिसुखंसर्वजनस्यच ॥ अराजकेप्रजानाशोभवितानाऽत्रसंशयः ॥ २३ ॥

शार्थमित्यर्थः ॥ १५ ॥ हेपन्नगनृपतिंशप्तंमत्वाविद्ययासंजीविन्यानृपसत्तममुपकर्तुंवित्तार्थंचगृहादहंनिःसृतइत्यन्वयः ॥ १६ ॥ सकामोऽहमिति ॥ अतस्तवगमनादहंसकामःपूर्णकामोभवामिभविष्यामीत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ राजानंनगत्वातक्षकान्मध्येएवधनग्रहणेधनंतुलब्धंपरंतुराजसंजीवनजन्यामहताकीर्तिर्नस्यात् ॥ १९ ॥ गमनेतुफलत्रयंभविष्यतीत्याह जीवितेऽथेति ॥ २० ॥ ॥ २१ ॥ उपेक्षेयंकथमुपेक्षांकुर्यामहम् ॥ २२ ॥ मयाधार्मिकेराज्ञिजीवितेसर्वजनसुखंस्यादित्यपिमहाफलम् ॥ अजीवितेतुदोषप्राप्तिश्चफलम् ॥ २३ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

अहोधनलोभेनदुष्टेनाऽनेनधार्मिकोराजानरक्षितःप्रजाश्चनाशिताइत्यपकीर्तिःस्यादित्यर्थः ॥ २४ ॥ इतिविचार्याऽधुनामयाकिंकर्तव्यमितिनिश्चेतुंयोगजज्ञानेनध्यानंकृतवांस्तस्मिंश्चध्यानेगतायुषं
नृपतिंज्ञातवान् ॥ २५ ॥ २६ ॥२७॥ २८ ॥ विप्रशापभयाकुलइति ॥ यदिराजामयानदश्यतेतदाराजशापदाताब्राह्मणोमांशपेदितिभयाकुलइत्यर्थः ॥ योगेनकेनोपायेनेत्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥
॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ मृत्युंगतंनष्टमितिजानन् ॥ जीवनेमतिंबुद्धिमास्थायेत्यर्थः ॥ ३६ ॥ भवेदिति ॥ इतिहेतोरित्यर्थः ॥ ३७ ॥ इतियद्येतस्यमनसिनोचेत्तर्हिमृत्युविधिंआ

प्रजानाशस्यपापंमेभविष्यतिमृतेनृपे ॥ अपकीर्तिश्चलोकेषुधनलोभाद्भविष्यति ॥ २४ ॥ इतिसंचिंत्यमनसाध्यानंकृत्वासकश्यपः ॥ गतायुषंचनृप
तिंज्ञातवान्बुद्धिमत्तरः ॥ २५ ॥ आपन्नमृत्युंराजानंज्ञात्वाध्यानेनकश्यपः ॥ गृहंययौसधर्मात्माधनमादायतक्षकात् ॥ २६ ॥ निवर्त्यकश्यपंसर्पःसप्त
मेदिवसेनृपम् ॥ हंतुकामोजगामाऽऽशुनगरंनागसाह्वयम् ॥ २७ ॥ शुश्रावनगरस्यांतेप्रासादस्थंपरिक्षितम् ॥ मणिमंत्रौषधैःकामंरक्ष्यमाणमतंद्रितम्
॥ २८ ॥ चिंताविष्टस्तदानागोविप्रशापभयाकुलः ॥ चिंतयामासयोगेनप्रविशेयंगृहंकथम् ॥ २९ ॥ वंचयामिकथंचैनंराजानंपापकारिणम् ॥ विप्रशा
पाद्धतंमूढंविप्रपीडाकरंशठम् ॥ ३० ॥ पांडवानांकुलेजातःकोऽपिनैतादृशोभवेत् ॥ तापसस्यगलेयेनमृतःसर्पोनिवेशितः ॥ ३१ ॥ कृत्वाविगर्हितंकर्म
जानन्कालगतिंनृपः ॥ रक्षकान्भवनेकृत्वाप्रासादमभिगम्यच ॥ ३२ ॥ मृत्युंवंचयतेराजावर्ततेऽद्यनिराकुलः ॥ तंकथंधक्षयिष्यामिविप्रवाक्येनचोदि
तः ॥३३॥ नजानातिचमंदात्मामरणेद्यनिवर्तनम् ॥ तेनासौरक्षकान्स्थाप्यसौधारूढोऽद्यमोदते ॥३४॥ यदिदैवविहितोमृत्युर्दैवेनामिततेजसा ॥ सकथंप
रिवर्तेतकृतैर्यत्नैस्तुकोटिभिः ॥३५॥ पांडवस्यचदायादोजानन्मृत्युंगतंनृपः ॥ जीवनेमतिमास्थायस्थितःस्थानेनिराकुलः ॥३६॥ दानपुण्यादिकंराजाक
र्तुमर्हतिसर्वथा ॥ धर्मेणहन्यतेव्याधिर्येनाऽऽयुःशाश्वतंभवेत् ॥३७॥ नोचेन्मृत्युविधिंकृत्वास्नानदानादिकाःक्रियाः ॥ मरणंस्वर्गलोकायनरकायाऽन्यथा
भवेत् ॥३८॥ द्विजपीडाकृतंपापंपृथग्वाऽस्यचभूपतेः ॥ विप्रशापस्तथाघोरआसन्नेमरणेकिल ॥३९॥ नकोऽपिब्राह्मणःपार्श्वेयएवंप्रतिबोधयेत् ॥ वेधसाविहि
तोमृत्युरनिवार्यस्तुसर्वथा ॥४०॥ इतिसंचिंत्यसर्पोऽसौस्वान्नागान्निकटेस्थितान् ॥ कृत्वातापसवेषांस्तान्प्राहिणोत्सुभुजंगमान् ॥४१॥ फलमूलादिकंगृह्यरा
ज्ञेनागोऽथतक्षकः ॥ स्वयंचकीटरूपेणफलमध्येससारह ॥४२॥ निर्गतास्तेतदानागाःफलान्यादायसत्वराः ॥ तेराजभवनंप्राप्यस्थिताःप्रासादसन्निधौ ॥४३॥

सन्नमृत्योर्योविधिस्तंकृत्वास्नानदानादिक्रियाःकृत्वास्वर्गलोकायस्वर्गलोकंगंतुंमरणंप्रतीक्षेत् ॥ अन्यथास्नानादिक्रियाऽभावेमरणंनरकायभवेदितिभयान्नचतथायंकरोतितस्मान्मृत्युंजितवानहमिति
जानातीत्यर्थः ॥ ३८॥ द्विजपीडाकृतंतपापमस्यजातंतथाविप्रशापोऽपिजातस्तावुभावप्यासन्नमरणेएवभवतोनान्यथातस्मादयमासन्नमरणइत्यर्थः ॥ इदंस्वयंनजानात्येतादृशोमूढोऽयमितिभावः ॥
॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ गृह्येतिल्यबंतमार्षंसंगृह्येत्यर्थः ॥ ससारगतवान् ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ राज्ञःअसंदर्शनमितिच्छेदः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ किंकार्यमितिपृच्छध्वं प्रातरागमनंयुष्माकंभवत्विति शेषः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥
॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ नमेभयमिति ॥ सप्तमदिवसस्याऽस्तंगतेसवितरितक्षकस्याभावेनतक्षकविषजन्यमरणभयस्यगतत्वादितिभावः ॥६०॥ अथब्राह्मणशापसार्थक्यायग्रीवायामेनंकीटं

रक्षकास्तापसान्दृष्ट्वापप्रच्छुस्तच्चिकीर्षितम् ॥ ऊचुस्तेभूपतिंद्रष्टुंप्राप्ताःस्मोऽद्यतपोवनात् ॥ ४४ ॥ अभिमन्युसुतंवीरंकुलार्कंचारुदर्शनम् ॥ परिवर्धयितुंप्राप्तामंत्रैराथर्वणैस्तथा ॥ ४५ ॥ निवेदयध्वंराजानंदर्शनार्थागतान्मुनीन् ॥ कृत्वाऽभिषेकान्यास्यामोदत्त्वामिष्टफलानिच ॥ ४६ ॥ भारतानांकुलेक्काऽपिनदृष्टाद्वाररक्षकाः ॥ नश्रुतंतापसानांतुराज्ञोऽसंदर्शनंकिल ॥४७॥ आरोहामोवयंतत्रयत्रराजापरिक्षितः ॥ आशीर्भिर्वर्धयित्वैनंदत्ताज्ञाःप्रव्रजामहे ॥ ४८ ॥ सूतउवाच ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तेषांतापसानांतुरक्षकाः ॥ प्रत्यूचुस्तान्द्विजान्मत्वानिदेशंभूपतेर्यथा ॥ ४९ ॥ नाद्यवोदर्शनंविप्राराज्ञःस्यादितिनोमतिः ॥ श्वःसर्वतापसैरत्रत्वागंतव्यंनृपालये ॥ ५० ॥ अनारोहस्तुप्रासादोविप्राणांमुनिसत्तमाः ॥ विप्रशापभयाद्राज्ञाविहितोऽस्तिनसंशयः ॥ ५१ ॥ तदोचुस्तानथोविप्राःफलमूलजलानिच ॥ विप्राशिषश्चराज्ञेऽथग्राहयंतुसुरक्षकाः ॥ ५२ ॥ तेगत्वानृपतिंप्रोचुस्तापसानागताञ्जनाः ॥ राजोवाचाऽऽनयध्वंवैफलमूलादिकंचयत् ॥ ५३ ॥ पृच्छध्वंतापसान्कार्यंप्रातरागमनंपुनः ॥ प्रणामंकथयध्वंमेनाद्यसंदर्शनंमम ॥ ५४ ॥ तेगत्वाऽथसमादायफलमूलादिकंचयत् ॥ राज्ञेसमर्पयामासुर्बहुमानपुरःसरम् ॥५५॥ गतेषुतेषुनागेषुविप्रवेषाऽऽवृतेषुच ॥ फलान्यादायराजाऽसौसचिवानिदमब्रवीत् ॥ ५६ ॥ सुहृदोभक्षयंत्वद्यफलान्येतानिसर्वशः ॥ अद्म्यहंचैकमेतद्वैफलंविप्रार्पितंमहत् ॥५७॥ इत्युक्तातत्फलंदत्वासुहृद्भ्यश्चोत्तरासुतः ॥ करेकृत्वाफलंपक्कंददारनृपतिःस्वयम् ॥ ५८ ॥ विदारितंफलंराज्ञातत्रकृमिरभूदणुः ॥ सकृष्णनयनस्ताम्रोदृष्टोभूपतिनास्वयम् ॥ ५९ ॥ तंदृष्ट्वानृपतिःप्राहसचिवान्विस्मितानथ ॥ अस्तमभ्येतिसविताविषादद्यनमेभयम् ॥ ६० ॥ अंगीकरोमितंशापंकृमिकोमांदशत्वयम् ॥ एवमुक्तासराजेंद्रोग्रीवायांसंन्यवेशयत् ॥ ६१ ॥ अस्तंयातेदिवानाथेधृतःकंठेऽथकीटकः ॥ तक्षकस्तुतदाजातःकालरूपोभयानकः ॥६२॥ राजासंवेष्टितस्तेनदष्टश्चापिमहीपतिः॥ मंत्रिणोविस्मयंप्राप्तारुरुदुर्भृशदुःखिताः ॥६३॥ घोररूपमहिंवीक्ष्यदुद्रुवुस्तेभयार्दिताः ॥ चुक्रुशूरक्षकाःसर्वेहाहाकारोमहानभूत् ॥ ६४ ॥ वेष्टितोभोगिभोगेनविनष्टबहुपौरुषः ॥ नोवाचनृपतिःकिंचिन्नचचालोत्तरासुतः ॥ ६५ ॥

स्थापयामिसचमांदशतुतेनदष्टेसतितक्षकसदृशकीटदंशनेनापियथाकथंचिद्ब्राह्मणवाक्यसार्थक्यंभविष्यतीत्यभिप्रायेणाह अंगीकरोमीति ॥ ब्राह्मणवाक्यनैरर्थक्याऽभावायेत्यर्थः ॥ ६१ ॥ अस्तंयातेइति ॥ अस्तगमनसमयेएवेतिभावः॥तथाचदिवैवमरणेनब्राह्मणशापोयथार्थोजातइतिबोध्यम् ॥ अंगीकरोमीत्यनेनराज्ञउन्मादश्चध्वनितः ॥६२॥६३॥६४॥ नचचालधैर्यादितिशेषः ॥ ६५ ॥

॥६६॥६७॥६८॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥सार्धपंचाधिकैःषष्टिपद्यैश्चजनमेजयः ॥ सर्पसत्रेकृतोद्योगआस्तीकेननिवारितः ॥ १ ॥ गतप्राणमिति ॥ १ ॥ प्रथमंदुर्मरणेनमृतस्यामंत्रकंदाहमाह गंगातीरेइति ॥ पश्चात्पालाशविधिनाअगुरुचंदनकाष्ठयुक्तायांचितायामध्यरोपयन्स्थापितवंतइत्यर्थः ॥ २ ॥ तत्रपालाशविधौहेतुमाह दुर्मरेणेति ॥ मरणंमरोदुर्मरोदुर्मृतिस्तेनमृतस्यौर्ध्वदेहिकाःक्रियाःसमंत्रकाश्चक्रुरित्यर्थः ॥ ३ ॥४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ददौविद्यांगायत्रींक्षत्रियजातेस्तस्मिन्कालेव्रतबंधस्यसत्त्वात् ॥ ८ ॥ ९ ॥ तथावेदेस्वशाखायाम्

उत्थिताऽग्निशिखाघोराविषजातक्षकाननात् ॥ प्रजज्वालनृपंत्वाऽऽशुगतप्राणंचकारह ॥ ६६ ॥ हत्वाऽऽशुजीवितंराज्ञस्तक्षकोगगनेगतः ॥ जगद्दग्धंतुकुर्वाणंददृशुस्तंजनाइह ॥ ६७ ॥ सपपातगतप्राणोराजादग्धइवद्रुमः ॥ चुक्रुशुश्चजनाःसर्वेमृतंदृष्ट्वानराधिपम् ॥ ६८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेपरिक्षिन्मरणंनामदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ गतप्राणंतुराजानंबालंपुत्रंसमीक्ष्यच ॥ चक्रुश्चमंत्रिणःसर्वेपरलोकस्यसत्क्रियाः ॥ १ ॥ गंगातीरेदग्धदेहंभस्मप्रायंमहीपतिम् ॥ अगुरुभिश्चाभियुक्तायांचितायामध्यरोपयन् ॥ २ ॥ दुर्मरेणमृतस्यास्यचक्रुश्चैवौर्ध्वदेहिकीम् ॥ क्रियांपुरोहितास्तस्यवेदमंत्रैर्विधानतः ॥ ३ ॥ ददुर्दानानिविप्रेभ्योगाःसुवर्णंयथोचितम् ॥ अन्नंबहुविधंतत्रवस्त्राणिविविधानिच ॥ ॥ ४ ॥ सुमुहूर्तेसुतंबालंप्रजानांप्रीतिवर्धनम् ॥ सिंहासनेशुभेतत्रमंत्रिणःसंन्यवेशयन् ॥ ५ ॥ पौरजानपदालोकाश्चक्रुस्तंनृपतिंशिशुम् ॥ जनमेजयनामानंराजलक्षणसंयुतम् ॥ ६ ॥ धात्रेयीशिक्षयामासराजचिह्नानिसर्वशः ॥ दिनेदिनेवर्धमानःसबभूवमहामतिः ॥ ७ ॥ प्राप्तेचैकादशेवर्षेतस्मैकुलपुरोहितः ॥ यथोचितांददौविद्यांजग्राहसयथोचिताम् ॥ ८ ॥ धनुर्वेदंकृपःपूर्णंददावस्मैसुसंस्कृतम् ॥ अर्जुनाययथाद्रोणःकर्णायभार्गवोयथा ॥ ९ ॥ संप्राप्तविद्योबलवान्बभूवदुरतिक्रमः ॥ धनुर्वेदेतथावेदेपारगःपरमार्थवित् ॥ १० ॥ धर्मशास्त्रार्थकुशलःसत्यवादीजितेंद्रियः ॥ चकारराज्यंधर्मात्मापुराधर्मसुतोयथा ॥ ११ ॥ ततःसुवर्णवर्माक्षोराजाकाशिपतिःकिल ॥ वपुष्टमांशुभांकन्यांददौपारिक्षितायच ॥ १२ ॥ सतांप्राप्याऽसितापांगींमुमुदेजनमेजयः ॥ काशिराजसुतांकांतांप्राप्यराजायथापुरा ॥ १३ ॥ विचित्रवीर्योमुमुदेसुभद्रांचयथाऽर्जुनः ॥ विजहारमहीपालोवनेषूपवनेषुच ॥ १४ ॥ तयाकमलपत्राक्ष्याशच्याशतक्रतुर्यथा ॥ प्रजास्तस्यसुसंतुष्टाबभूवुःसुखलालिताः ॥ १५ ॥ मंत्रिणःकर्मकुशलाश्चक्रुःकार्याणिसर्वशः ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुमुनिरुत्तंकनामकः ॥ १६ ॥ तक्षकेणपरिक्लिष्टोहस्तिनापुरमभ्यगात् ॥ वैरस्याऽपचितिंकोस्यप्रकुर्यादितिचिंतयन् ॥ १७ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ तक्षकेणपरिक्लिष्टइति ॥ वैरस्यतक्षकेणकृतस्याऽपचितिंप्रतिक्रियामुत्तंकस्यगुरोःपत्न्याराजपत्नीकुंडलाऽऽनयनार्थमुत्तंकेप्रेषितेसचोत्तंकोराजपत्नींप्रार्थयित्वातयादत्तेकुंडलेसंगृह्यमार्गमध्येकचित्सरसिकुंडलेतीरेस्थापयित्वास्नानार्थमुत्ततार तस्मिन्नेवसमयेतक्षकोप्यागत्यकुंडलेऽपहृतवाननंतरंमहतायासेनतेकुंडलेउत्तंकेनलब्धेतद्दिनात्तक्षकेणसहोत्तंकस्यवैरमासीदितिकथामहाभारतेप्रसिद्धा ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

परिक्षितसुतोजनमेजयः कुर्यादितिमत्वातं नृपंसमुपागतः सन्नभाषेइतिशेषः ॥ १८ ॥ १९ ॥ अतंत्रज्ञमशास्त्रज्ञंनहिशास्त्रज्ञः सन्पितृशत्रोःक्षयंनकुर्यादित्यर्थः ॥ किंवैरमिति ॥ यद्भवतावैरमुच्यते तत्कि मितिवद नतन्मयाज्ञातमस्तीत्यर्थः ॥ नकिंप्रतिकृतमिति ॥ वैरंज्ञात्वामयानतत्प्रतिकृतमितिनैवास्तीत्यर्थः तथास्तिचेत्तदपिवदेत्यर्थः ॥ २० ॥ करोमिकरिष्यामि ॥ वर्तमानसामीप्येलट् ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ शापेनमृतस्यदोषस्तक्षकेनैवसंभवतीत्यर्थः ॥ २४ ॥ ब्राह्मणशापात्तक्षकेणदंशः कर्तव्यः ॥ संजीवयिताकश्यपोब्राह्मणोधनंदत्त्वाकिमितिनिवारितः ॥ नचतदभावेतस्यकाचित्क्षतिर

परिक्षितसुतंमत्वातंनृपंसमुपागतः ॥ कार्याऽकार्यंनजानासिसमयेनृपसत्तम ॥ १८ ॥ अकर्तव्यंकरोष्यद्यकर्तव्यंनकरोषिवै ॥ किंत्वांसंप्रार्थयाम्यद्यग तामर्षंनिरुद्यमम् ॥ १९ ॥ अवैरज्ञमतंत्रज्ञंबालचेष्टासमन्वितम् ॥ जनमेजयउवाच ॥ किंवैरंनमयाज्ञातंनकिंप्रतिकृतंमया ॥ २० ॥ तद्वदत्वंमहाभा गकरोमियदनंतरम् ॥ उत्तंकउवाच ॥ पितातेनिहतोभूपतक्षकेणदुरात्मना ॥ २१ ॥ मंत्रिणस्त्वंसमाहूयपृच्छस्वपितृनाशनम् ॥ सूतउवाच ॥ तच्छ्रु त्वावचनंराजापप्रच्छमंत्रिसत्तमान् ॥ २२ ॥ ऊचुस्तेद्विजशापेनदष्टः सर्पेणवैमृतः ॥ जनमेजयउवाच ॥ शापोऽत्रकारणंराज्ञः शप्तस्यमुनिनाकिल ॥ २३ ॥ तक्षकस्यतुकोदोषोब्रूहिमेमुनिसत्तम ॥ उत्तंकउवाच ॥ तक्षकेणधनंदत्त्वाकश्यपः सन्निवारितः ॥ २४ ॥ नसकिंतक्षकोवैरीपितृहातवभूपते ॥ भार्या रुरोः पुराभूपदष्टासर्पेणसामृता ॥ २५ ॥ अविवाहितातुमुनिनाजीविताचपुनःप्रिया ॥ रुरुणाऽपिकृतातत्रप्रतिज्ञाचातिदारुणा ॥ २६ ॥ यंयंसर्पंप्रपश्यामि तंतंहन्म्यायुधेनवै ॥ एवंकृत्वाप्रतिज्ञांसशस्त्रपाणीरुरुस्तदा ॥ २७ ॥ व्यचरत्पृथिवींराजन्निघ्नन्सर्पान्यतस्ततः ॥ एकदासवनेघोरंडुंडुभंजरसान्वितम् ॥ ॥ २८ ॥ अपश्यद्दंडमुद्यम्यहंतुंतंसमुपाययौ ॥ अभ्यहन्रुषितोविप्रस्तमुवाचाथडुंडुभः ॥ २९ ॥ नाऽपराध्नोमितेविप्रकस्मान्मामभिहंसिवै ॥ रुरुरुवाच ॥ प्राणप्रियामेदयितादष्टासर्पेणसामृता ॥ ३० ॥ प्रतिज्ञेयंतदासर्पदुःखितेनमयाकृता ॥ डुंडुभउवाच ॥ नाहंदशामितेऽन्येवैयेदशंतिभुजंगमाः ॥ ३१ ॥ शरी रसमयोगेननमांहिंसितुमर्हसि ॥ उत्तंकउवाच ॥ श्रुत्वातांमानुषींवाणींसर्पेणोक्तांमनोहराम् ॥ ३२ ॥ रुरुः पप्रच्छकोऽसित्वंकस्माड्डुंडुभतांगतः ॥ सर्पउवाच ॥ ब्रा ह्मणोऽहंपुराविप्रसखामेखगमाऽभिधः ॥ ३३ ॥ विप्रोधर्मभृतांश्रेष्ठः सत्यवादीजितेंद्रियः ॥ समयावंचितोमौर्ख्यात्सर्पंकृत्वाचतार्णकम् ॥ ३४ ॥ भयंचप्रापितोऽ त्यर्थमग्निहोत्रगृहेस्थितः ॥ तेनभीतेनशप्तोऽहंविह्वलेनाऽतिवेपिना ॥ ३५ ॥ भवसर्पोमंदबुद्धेयेनाहंधर्षितस्त्वया ॥ मयाप्रसादितोऽत्यर्थंसर्पेणासौद्विजोत्तमः ३६

भूत्तस्मात्सएवतस्यापराधइत्यर्थः ॥ इत्थमपराधेसतक्षकोवैरीतवपितृहानकिमितिवदेत्याह नसकिमिति ॥ नन्वेतादृशापराधिनः शिक्षाकेनकृतेतिचेत्तत्राऽऽह भार्येति ॥ २५ ॥ २६ ॥ हन्मिहनि ष्यामीत्यर्थः ॥ २७ ॥ डुंडुभमजगरम् ॥ २८ ॥ २९ ॥ तेतुभ्यंनापराध्नोमिद्रोहंकरोमि ॥ ३० ॥ इयमिति ॥ सर्पजातिर्हंतव्येत्येवंरूपेत्यर्थः ॥ दंशकसर्पविषयेसाप्रतिज्ञातवास्तिनाहंदंशकइत्याह नाहमिति ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ खगमः खेचरइत्यन्वर्थनामा ॥ ३३ ॥ तार्णकंतृणनिर्मितंसर्पंकृत्वावंचितः ॥ ३४ ॥ मयाभयंप्रापितइतितात्पर्यम् ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ यज्ञादन्यत्रदयाकर्तव्या ॥ यज्ञेतुहिंसैवकर्तव्या ॥ नसायाज्ञिकीहिंसाहिंसाभवति अहिंसन्सर्वभूतान्यन्यत्रतीर्थेभ्यइतिश्रुतेरित्याह ॥ यज्ञादन्यत्रेति ॥ ४० ॥ एवंप्रकारेण रुरुणाबालास्त्रीमृतासंजीविताऽऽयुषोऽर्धदानेनततोविवाहिताच ॥ पुनरनंतरंपूर्ववैरमनुस्मरन्सर्पाणांतेनकदनंनाशनंकृतम् ॥ ततः शापांतंकृत्वाहिंसनंपरित्यक्तमित्यन्वयः ॥ ४१ ॥ त्वंतुवैर

मामुवाचाथतत्क्रोधात्किंचिच्छांतिमवाप्यच ॥ रुरुस्तेमोचिताशापस्यास्यसर्पभविष्यति ॥ ३७ ॥ प्रमतेस्तुसुतोनूनमितिमांसोऽब्रवीद्वचः ॥ सोऽहं सर्पोरुरुस्त्वंचशृणुमेपरमंवचः ॥ ३८ ॥ अहिंसापरमोधर्मोविप्राणांनात्रसंशयः ॥ दयासर्वत्रकर्तव्याब्राह्मणेनविजानता ॥ ३९ ॥ यज्ञादन्यत्रविप्रेंद्र नहिंसायाज्ञिकीमता ॥ उत्तंकउवाच ॥ सर्पयोनेर्विनिर्मुक्तोब्राह्मणोऽसौरुरुस्ततः ॥ ४० ॥ कृत्वातस्यचशापांतंपरित्यक्तंचहिंसनम् ॥ विवाहितातेन बालामृतासंजीवितापुनः ॥ ४१ ॥ कदनंसर्वसर्पाणांकृतंवैरमनुस्मरन् ॥ त्वंतुवैरंसमुत्सृज्यवर्तसेपन्नगेष्वथ ॥ ४२ ॥ विमन्युर्भरतश्रेष्ठपितृघातकरेषु वै ॥ अंतरिक्षेमृतस्तातःस्नानदानविवर्जितः ॥ ४३ ॥ तस्योद्धारंचराजेंद्रकुरुहत्वाऽथपन्नगान् ॥ पितुर्वैरंनजानातिजीवन्नेवमृतोहिसः ॥ ४४ ॥ दुर्गतिस्तेपितुस्तावद्यावत्तान्नहनिष्यसि ॥ अंबामखमिषंकृत्वाकुरुयज्ञंनृपोत्तम ॥ ४५ ॥ सर्पसत्रंमहाराजपितुर्वैरमनुस्मरन् ॥ सूतउवाच ॥ इतितस्य वचःश्रुत्वाराजाजन्मेजयस्तदा ॥ ४६ ॥ नेत्राभ्यामश्रुपातंचचकारातीवदुःखितः ॥ धिङ्मामस्तुसुदुर्बुद्धेर्वृथामानकरस्यवै ॥ ४७ ॥ पितायस्यगतिंघोरांप्राप्तःपन्नगपीडितः ॥ अद्याहंमखमारभ्यकरोम्यपचितिंपितुः ॥ ४८ ॥ हत्वासर्पानसंदिग्धोदीप्यमानेविभावसौ ॥ आहूयमंत्रिणःसर्वान्राजा वचनमब्रवीत् ॥ ४९ ॥ कुर्वंतुयज्ञसंभारंयथाऽर्हंमंत्रिसत्तमाः ॥ गंगातीरेशुभांभूमिंमापयित्वाद्विजोत्तमैः ॥ ५० ॥ कुर्वंतुमंडपंस्वस्थाःशतस्तंभंमनोहरम् ॥ वेदीयज्ञस्यकर्तव्याममाद्यसचिवाःखलु ॥ ५१ ॥ तदंगत्वेविधेयोवैसर्पसत्रःसुविस्तरः ॥ तक्षकस्तुपशुस्तत्रहोतोत्तंकोमहामुनिः ॥ ५२ ॥ शीघ्रमाहूयतांविप्राःसर्वज्ञावेदपारगाः ॥ सूतउवाच ॥ मंत्रिणस्तुतदाचक्रुर्भूपवाक्यैर्विचक्षणाः ॥ ५३ ॥ यज्ञस्यसर्वसंभारंवेदींयज्ञस्यविस्तृताम् ॥ हवनेवर्तमानेतुसर्पाणांतक्षकोगतः ॥ ५४ ॥ इंद्रंप्रतिभयार्तोऽहंत्राहिमामितिचाब्रवीत् ॥ भयभीतंसमाश्वास्यस्वासनेसंनिवेश्यच ॥ ५५ ॥ ददावभयमत्यर्थं निर्भयोभवपन्नग ॥ तमिंद्रशरणंज्ञात्वामुनिर्दत्ताभयंतथा ॥ ५६ ॥

मिति ॥ इदमाश्चर्यंममभातीत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ यावत्तान्नहनिष्यसीतिस्वशत्रुनाशनेतस्यवासनायाअवशिष्टत्वात्तयावासनयादुर्गतिर्युक्तैव ॥ अंबामखोवक्ष्यमाणोनवरात्रोत्सवः ॥ ॥ ४५ ॥ जन्मेजयइति ॥ जन्मनैवातिशुद्धेनशत्रूनेजितवान्यतः ॥ एजृकंपनेधातोर्हिजन्मेजयइतिश्रुतः इतिवचनात् ॥ शकंध्वादित्वात्पररूपेजन्मेजयइत्यपिसाधु ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ मापयित्वेति परिच्छिद्येत्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ तदंगत्वेसतिताहशवेद्याद्यंगत्वेसतिसर्पसत्रोविधेयोनाऽन्यथेत्यर्थः ॥ पुंस्त्वमार्षम् ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥

उत्तंकोह्वयत् आहूतवान्सेंद्रंतक्षकंप्रथमतःपुरोनुवाक्यादिभिर्निमंत्रणंकृत्वेत्यर्थः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ वांछितैरिति ॥ वांछितंवृण्वित्युक्तवानित्यर्थः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ वैशंपायनइति प्रथमांतंछांदसत्वाल्लुप्तविभक्त्यंतम् ॥ ६१ ॥ भारतश्रवणेनापिशांतिर्नजातेतिव्यासंपप्रच्छेत्याह व्यासमिति ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ संग्रामेमहतिरणे ॥ रणेसामान्ये ॥ ६४ ॥ मरणंमेपितुर्नाऽभूदितिगृहेवाविधिपूर्वकमित्यनेनान्वेति ॥ ६५ ॥ दुर्गतिंगतइति ॥ परिक्षितोदुर्गतिश्चमहाभारतेप्युक्ता ॥ अपृच्छत्सतद्दाराजामंत्रिणस्तान्सुदुःखितः ॥ उत्तंकस्यैवसान्निध्येपितुःस्वर्गगतिंप्रतीति ॥ ६६ ॥

उत्तंकोह्वयदुद्विग्नःसेंद्रंकृत्वानिमंत्रणम् ॥ स्मृतस्तदातक्षकेणयायावरकुलोद्भवः ॥ ५७ ॥ आस्तीकोनामधर्मात्माजरत्कारुसुतोमुनिः ॥ तत्रागत्यमुनेर्बालस्तुष्टावजनमेजयम् ॥ ५८ ॥ राजातमर्चयामासदृष्ट्वाबालंसुपंडितम् ॥ अर्चयित्वानृपस्तंतुछंदयामासवांछितैः ॥ ५९ ॥ सतुवव्रेमहाभागयज्ञोऽयंविरमत्विति ॥ सत्यबद्धोनृपस्तेनप्रार्थितश्चपुनस्तथा ॥ ६० ॥ होमंनिवर्तयामाससर्पाणांमुनिवाक्यतः ॥ भारतंश्रावयामासवैशंपायनविस्तरात् ॥ ६१ ॥ श्रुत्वाऽपिनृपतिःकामंनशांतिमभिजग्मिवान् ॥ व्यासंपप्रच्छभूपालोममशांतिःकथंभवेत् ॥ ६२ ॥ मनोऽतिदह्यतेकामंकिंकरोमिवदस्वमे ॥ पितामेदुर्भगस्यैवंमृतःपार्थसुतात्मजः ॥ ६३ ॥ क्षत्रियाणांमहाभागसंग्रामेमरणंवरम् ॥ रणेवामरणंव्यासगृहेवाविधिपूर्वकम् ॥ ६४ ॥ मरणंनपितुर्मेऽभूदंतरिक्षेमृतोऽवशः ॥ शांत्युपायंवदस्वात्रत्वंचसत्यवतीसुत ॥ ६५ ॥ यथास्वर्गंव्रजेदाशुपितामेदुर्गतिंगतः ॥ ६६ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ उवाचवचनंतत्रसभायांनृपतिंचतम् ॥ १ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिपुराणंगुह्यमद्भुतम् ॥ पुण्यंभागवतंनामनानाख्यानयुतंशिवम् ॥ २ ॥ अध्यापितंमयापूर्वंशुकायात्मसुतायवै ॥ श्रावयामिनृपत्वांहिरहस्यंपरमंमम ॥ ३ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांकारणंश्रवणात्किल ॥ शुभदंसुखदंनित्यंसर्वागमसमुद्धृतम् ॥ ४ ॥ जनमेजयउवाच ॥ आस्तीकोऽयंसुतःकस्यविघ्नार्थंकथमागतः ॥ प्रयोजनंकिमत्रास्यसर्पाणांरक्षणेप्रभो ॥ ५ ॥ कथयैतन्महाभागविस्तरेणकथानकम् ॥ पुराणंचतथासर्वंविस्तराद्वदसुव्रत ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥ जरत्कारुर्मुनिःशांतोनचकारगृहाश्रमम् ॥ तेनदृष्टावनेगर्तेलंबमानाःस्वपूर्वजाः ॥ ७ ॥ ततस्तमाहुःकुरुपुत्रदारान्यथाचनःस्यात्परमाहितृप्तिः ॥ स्वर्गेव्रजामःखलुदुःखमुक्तावयंसदाचारयुतेसुतेवै ॥ ८ ॥

इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ चतुःषष्टिश्लोकवर्यैरास्तिकस्यसमुद्भवः ॥ श्रीमद्भागवतस्यापिमाहात्म्यमतिकथ्यते ॥ १ ॥ तच्छ्रुत्वेति ॥ भारतादिश्रवणेनममचित्तशांतिर्नजातेतिममपितादुर्गतिंगतइतिचजन्मेजयवाक्यंश्रुत्वेत्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ श्रवणात्कारणमित्यन्वयः ॥ सर्वागमसमुद्धृतम् सर्ववेदेभ्यःसारंगृहीत्वाकृतमित्यर्थः ॥४॥ विघ्नार्थंसर्पसत्रविघ्नार्थम् ॥ ५ ॥ इदंप्रथमतउक्त्वाऽनंतरंसर्वंपुराणंवदेत्यर्थः ॥ ६ ॥ स्वपूर्वजाःस्ववंशजाः ॥ ७ ॥ ततस्तमाहुरिति ॥ तंजरत्कारुंतत्पितरआहुः ॥ येनदारकरणेननोऽस्माकंतृप्तिःस्याच्चथाकुर्वित्यर्थः ॥ तथाचत्वयिसुतेसतिवयंस्वर्गेव्रजामस्तथाकुर्वित्यर्थः ॥ ८ ॥

॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ इत्थंपूर्वजवाक्यंश्रुत्वाजरत्कारुस्तानाह सतानिति ॥ समानांनाम्नासमानांयस्याःकन्यायानाममनामवसमानमेकमस्तिपुनरयाचितांमयाऽप्रार्थितांपुनरतिवशानुगामतिवश्यामेतादृशींकन्यां यद्यहंलभेप्राप्नुयांतर्हिंगृहारंभंविवाहंकरोमिकरिष्यामीत्यर्थः ॥ ९ ॥ अग्नौपतंत्विविति मात्राशप्ताइत्यर्थः ॥ १० ॥ तत्रकामाताकथंवाशप्ताइतिसर्वंवृत्तांतमाह कश्यपस्येति ॥ ऊचतुर्वक्ष्यमाणम्॥११॥ किंतत्तदाह तंदृष्ट्वेति ॥ १२ ॥ १३ ॥ दासीभावायेति ॥ यस्याःपराभवःसातस्यादासीतिदासीभवनायदिव्यंपणंकुर्वित्यर्थः ॥ १४ ॥ वालानश्वस्यकेशान् ॥ श्यामान्स्वकृष्णशरीरवेष्टनेन

सतानुवाचाथलभेसमानामयाचितांचातिवशानुगांच ॥ तदागृहारंभमहंकरोमिब्रवीमितथ्यंममपूर्वजावै ॥ ९ ॥ इत्युक्तातान्जरत्कारुर्गतस्तीर्थान्प्रतिद्विजः ॥ तदैवपन्नगाःशप्तामात्राऽग्नौनिपतंत्विति ॥ १० ॥ कश्यपस्यमुनेःपत्न्यौकद्रूश्चविनतातथा ॥ दृष्ट्वाऽऽदित्यरथेचाश्वमूचतुश्चपरस्परम् ॥ ११ ॥ तंदृष्ट्वाचतदाकद्रूर्विनतामिदमब्रवीत् ॥ किंवर्णोऽयंहयोभद्रेसत्यंप्रब्रूहिमाचिरम् ॥ १२ ॥ विनतोवाच ॥ श्वेतएवाश्वराजोऽयंकिंवात्वंमन्यसेशुभे ॥ ब्रूहिवर्णंत्वमप्यस्यततस्तुविपणावहे ॥ १३ ॥ कद्रूरुवाच ॥ कृष्णवर्णमहंमन्येहयमेनंशुचिस्मिते ॥ एहिसार्धंमयादिव्यंदासीभावायभामिनि ॥ १४ ॥ सूतउवाच ॥ कद्रूश्चस्वसुतानाहसर्वान्सर्पान्वशेस्थितान् ॥ वालान्श्यामान्प्रकुर्वंतुयावंतोऽश्वशरीरके ॥ १५ ॥ नेतिकेचनतत्राहुस्तानथाऽसौशशापह ॥ जन्मेजयस्ययज्ञेवैगमिष्यथहुताशनम् ॥ १६ ॥ अन्येचक्रुर्हयंसर्पाःकर्बुरंवर्णभोगकैः ॥ वेष्टयित्वाऽस्यपुच्छंतुमातुःप्रियचिकीर्षया ॥ १७ ॥ भगिन्यौचसुसंयुक्तेगत्वाददृशतुर्हयम् ॥ कर्बुरंतंहयंदृष्ट्वाविनताचातिदुःखिता ॥ १८ ॥ तदाऽऽजगामगरुडःसुतस्तस्यामहाबलः ॥ सदृष्ट्वामातरंदीनामपृच्छत्पन्नगाशनः ॥ १९ ॥ मातःकथंसुदीनाऽसिरुदितेवविभासिमे ॥ जीवमानेमयिसुतेतथाऽन्येरविसारथौ ॥ २० ॥ दुःखिताऽसिततोवांधिग्जीवितंचारुलोचने ॥ किंजातेनसुतेनाथयदिमातासुदुःखिता ॥ २१ ॥ शंसमेकारणंमातःकरोमिविगतज्वराम् ॥ विनतोवाच ॥ सपत्न्यादास्यहंपुत्रकिंब्रवीमिवृथाक्षता ॥ ॥ २२ ॥ वहमांसाब्रवीत्यद्यतेनाऽस्मिदुःखितासुत ॥ गरुडउवाच ॥ वहिष्येऽहंतत्रकिलयत्रसागंतुमुत्सुका ॥ २३ ॥ माशोकंकुरुकल्याणिनिश्चितांत्वांकरोम्यहम् ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तासागतापार्श्वेकद्र्वाश्चविनतातदा ॥ २४ ॥ दासीभावमपाकर्तुंगरुडोऽपिमहाबलः ॥ उवाहतांसपुत्रांवैसिंधोःपारंजगामह ॥ २५ ॥ गत्वातांगरुडःप्राहब्रूहिमातर्नमोस्तुते ॥ कथंमुच्येतमेमातादासीभावादसंशयम् ॥ २६ ॥

॥ १५ ॥ गमिष्यथपतंत्वित्यर्थः ॥ १६ ॥ कर्बुरंबहुलकृष्णवर्णकम् ॥ वर्णभोगकैर्नानावर्णविशिष्टस्वशरीरैः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ रविसारथिररुणः ॥ २० ॥ वांगरुडाऽरुणयोः ॥ २१ ॥ वृथाक्षताव्यर्थंखंडिताऽहंसपत्न्यादासीजातातातोदासीभावादधिकंदुःखंकिंब्रवीमि ॥ वृथाकृतेत्यपिपाठः ॥ २२ ॥ वहमामिति ॥ स्वस्कंधेमांस्थापयित्वायत्रदेशेगंतुमिच्छामितंदेशंमांवहप्रापयेत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ कथंमुच्येतत्तद्वदेत्यर्थः ॥ २६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ संजहाराऽपहृतवानित्यर्थः ॥ यदासर्पाःस्नातुंस्नानंकर्तुंगतास्तदेत्यर्थः ॥ विपतेःपक्षिराजस्य ॥ ३० ॥ लीढाअमृतकुंभस्थानस्थितानांकुशानाममृतद्रवयुक्तत्वबुद्ध्याआ स्वादिताजिव्हया ततःकुशानांतीक्ष्णाग्रत्वान्मध्येजिव्हाःस्फालिताः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ महामुनिरस्तीतिशेषः ॥ सनामिकांसमाननामिकां जरत्कारुनामिकामित्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

कद्रूरुवाच ॥ अमृतंदेवलोकात्त्वंबलादानीयमेसुतान् ॥ समर्पयसुताऽद्याऽऽशुमातरंमोचयाऽबलाम् ॥ २७ ॥व्यासउवाच ॥ इत्युक्तःप्रययौशीघ्रमिं द्रलोकंमहाबलः ॥ कृत्वायुद्धंजहाराऽऽशुसुधाकुंभंखगोत्तमः ॥ २८ समानीयाऽमृतंमात्रेवैनतेयःसमर्पयत् ॥ मोचिताविनतातेनदासीभावादसंशयम् ॥ ॥ २९ ॥ अमृतंसंजहारेंद्रःस्नातुंसर्पायदागताः ॥ दासीभावाद्विनिर्मुक्ताविनताविपतेर्बलात् ॥३०॥ तत्राऽऽस्तीर्णाःकुशास्तैस्तुलीढाःपन्नगनायकैः ॥ द्वि जिव्हास्तेसुसंपन्नाःकुशाग्रस्पर्शमात्रतः ॥ ३१ ॥ मात्राशप्ताश्चयेनागावासुकिप्रमुखाःशुचा ॥ ब्रह्माणंशरणंगत्वातेहोचुःशापजंभयम् ॥ ३२ ॥ तानाहभ गवान्ब्रह्माजरत्कारुर्महामुनिः ॥ वासुकेर्भगिनींतस्मैअर्पयध्वंसनामिकाम् ॥ ३३ ॥ तस्यांयोजायतेपुत्रःसवस्त्राताभविष्यति ॥ आस्तीकइतिनामाऽसौभ विताऽत्रसंशयः ॥ ३४ ॥ वासुकिस्तुतदाकर्ण्यवचनंब्रह्मणःशिवम् ॥ वनंगत्वासुतांतस्मैददौविनयपूर्वकम् ॥ ३५ ॥ सनामांतांमुनिर्ज्ञात्वाजरत्का रुरुवाचतम् ॥ अप्रियंमेयदाकुर्यात्तदातांसंत्यजाम्यहम् ॥ ३६ ॥ वाग्बंधंतादृशंकृत्वामुनिर्जग्राहतांस्वयम् ॥ दत्त्वाचवासुकिःकामंभवनंस्वंजगामह ॥ ॥ ३७ ॥ कृत्वापर्णकुटींशुभ्रांजरत्कारुर्महावने ॥ तयासहसुखंप्रापरममाणःपरंतप ॥ ३८ ॥ एकदाभोजनंकृत्वासुप्तोऽसौमुनिसत्तमः ॥ भगिनीवासुके स्तत्रसंस्थितावरवर्णिनी ॥ ३९ ॥ नसंबोधयितव्योऽहंत्वयाकांतेकथंचन ॥ इत्युक्तातुगतोनिद्रांमुनिस्तांसुदतींतदा ॥ ४० ॥ रविरस्तगिरिंप्राप्तःसंध्याका लउपस्थिते ॥ किंकरोमिनमेशांतिस्त्यजेन्मांबोधितःपुनः ॥ ४१ ॥ धर्मलोपभयाद्भीताजरत्कारुरचिंतयत् ॥ नोचेत्प्रबोधयाम्येनंसंध्याकालोवृथाव्रजेत् ॥ ४२ ॥ धर्मनाशाद्वरंत्यागस्तथाऽपिमरणंध्रुवम् ॥ धर्महानिर्नराणांहिनरकायभवेत्पुनः ॥ ४३ ॥ इतिसंचिंत्यसाबालातंमुनिंप्रत्यबोधयत् ॥ संध्याका लोऽपिसंजातउत्तिष्ठोत्तिष्ठसुव्रत ॥ ४४ ॥ उत्थितोऽसौमुनिःकोपात्तामुवाचव्रजाम्यहम् ॥ त्वंतुभ्रातृगृहंयाहिनिद्राविच्छेदकारिणी ॥ ४५ ॥ वेपमानाऽ ब्रवीद्वाक्यमित्युक्तामुनिनातदा ॥ भ्रात्रादत्तायदर्थंतत्कथंस्यादमितप्रभ ॥ ४६ ॥ मुनिःप्राहजरत्कारुंतदस्तीतिनिराकुलः ॥ गतासामुनिनात्यक्तावासुकेः सदनंतदा ॥ ४७ ॥ पृष्टाभ्रात्राऽब्रवीद्वाक्यंयथोक्तंपतिनातदा ॥ अस्तीत्युक्त्वाचहित्वामांगतोऽसौमुनिसत्तमः ॥ ४८ ॥

तंवासुकिम् ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ जरत्कारुर्जरत्कारुमुनेःपत्नी ॥ ४२ ॥ धर्मनाशापेक्षयाममत्यागंकरिष्यति अथवाममरणंस्यादिदंवरंनतुधर्मनाशइत्यर्थः ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ तदस्तीतितवभ्रातुर्यइष्टःपुत्रःसतवगर्भेऽस्तीत्यर्थः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ भव्यंकृतंसम्यक्कृतमित्यर्थः ॥ ५२ ॥ यत्त्वयोक्तंभारतंसकलंश्रुतंदानानिनानाविधानिदत्तानितथाऽपिमेचित्तशांतिर्नजाता नवापितुःस्वर्गोऽभूदिति तत्तथैवाऽस्तीत्याह भारतंसकलमिति ॥ ५३ ॥ अद्याऽप्येभिःकर्मभिरपित्वयानकुलंपावितम् ॥ अतोमयायदुच्यतेत्वत्कल्याणार्थंतच्छृण्वित्यभिप्रायः ॥ ५४ ॥ तत्किंतदाह देव्याश्चाऽऽयतनमिति ॥ तदुक्तंशिवपुराणे योदेवींस्थापयेत्स्कंदप्रासादेभक्तिभावतः ॥ त्रैलोक्यंस्थापितंतेनयतःसर्वमयीशिवा ॥ नानेनसदृशोधर्मोदेवीस्थापनकर्मणा ॥ तुष्टायांखलुतस्यांतुसंतुष्टंभुवनत्रयम् ॥ यःकरोतिनरोभक्त्यादेवीप्रासादमद्भुतम् ॥ सकोटिकुलमुद्धृत्यमणिद्वीपेविराजते ॥ कुलकोटिसमायुक्तोदेवीलोकेवसेन्नरः ॥ ज्ञानंदिव्यंपरंप्राप्यकैवल्यंमोक्षमाप्नुयात् ॥ इत्यादिवचनानिपुराणांतरेष्वपिद्रष्टव्यानि ॥ ५५ ॥

वासुकिस्तुतदाकर्ण्यसत्यवाग्मुनिरित्युत ॥ विश्वासंचपरंकृत्वाभगिनींतांसमाश्रयत् ॥ ४९ ॥ ततःकालेनकियताजातोऽसौमुनिबालकः ॥ आस्तीकइतिनामाऽसौविख्यातःकुरुसत्तम ॥ ५० ॥ तेनाऽयंरक्षितोयज्ञस्तवपार्थिवसत्तम ॥ मातृपक्षस्यरक्षार्थंमुनिनाभावितात्मना ॥ ५१ ॥ भव्यंकृतंमहाराजमानितोऽयंत्वयामुनिः ॥ यायावरकुलोत्पन्नोवासुकेर्भगिनीसुतः ॥ ५२ ॥ स्वस्तितेऽस्तुमहाबाहोभारतंसकलंश्रुतम् ॥ दानानिबहुदत्तानिपूजितामुनयस्तथा ॥ ५३ ॥ कृतेनसुकृतेनापिनपितास्वर्गतिंगतः ॥ पावितंनकुलंकृत्स्नंत्वयाभूपतिसत्तम ॥ ५४ ॥ देव्याश्चाऽऽयतनंभूपविस्तीर्णंकुरुभक्तितः ॥ येनवैसकलासिद्धिस्तवस्याज्जनमेजय ॥ ५५ ॥ पूजितापरयाभक्त्याशिवासकलदासदा ॥ कुलवृद्धिंकरोत्येवराज्यंचसुस्थिरंसदा ॥ ५६ ॥ देवीमखंविधानेनकृत्वापार्थिवसत्तम ॥ श्रीमद्भागवतंनामपुराणंपरमंशृणु ॥ ५७ ॥ त्वामहंश्रावयिष्यामिकथांपरमपावनीम् ॥ संसारतारिणींदिव्यांनानारससमाहृताम् ॥ ५८ ॥ नश्रोतव्यंपरंचास्मात्पुराणाद्विद्यतेभुवि ॥ नाराध्यंविद्यतेराजन्देवीपादांबुजादृते ॥ ५९ ॥ तेसभाग्याःकृतप्रज्ञाधन्यास्तेनृपसत्तम ॥ येषांचित्तेसदादेवीवसतिप्रेमसंकुले ॥ ६० ॥ सुदुःखितास्तेदृश्यंतेभुविभारतभारते ॥ नाराधितामहामायायैर्जनैश्वसदांऽबिका ॥ ६१ ॥ ब्रह्मादयःसुराःसर्वेयदाराधनतत्पराः ॥ वर्ततेसर्वदाराजंस्तांनसेवेतकोजनः ॥ ६२ ॥

राज्यंचकारान्मोक्षंच ॥५६॥ देवीमखंनवरात्रोत्सवादिकंज्योतिष्टोमादिकंकोटिहोमादिकंचदेवीप्रीत्यर्थंकृतंदेवीमखशब्देनोच्यते ॥ तंदेवीमखंकृत्वाश्रीदेवीभागवतंशृणु॥अनेनवचनेननवरात्रोत्सवे देवीभागवतपारायणविधिःप्रदर्शितः ॥ अतोऽवश्यंनवरात्रचतुष्टयेदेवीभागवतपारायणंकर्तव्यंश्रोतव्यंच ॥५७॥ किंफलंतच्छ्रवणेनेतिचेत्संसारतारिणीमिति ॥ केवलंदेवीभागवतश्रवणेनैवदेवीप्रसादेजातेसंसारान्मुक्तोभवतीतिमहाफलंश्रवणेनेतिभावः ॥५८॥ अस्मात्पुराणादधिकंसमंवाऽन्यत्पुराणंश्रोतव्यंनैवभुविविद्यते॥ अस्यपुराणस्यसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मप्रतिपादकत्वादन्येषांच पुराणानामेकैकसत्त्वादिगुणोपाधिहरिहरब्रह्मादिप्रतिपादकत्वात् ॥ अतएवसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिण्याभगवत्याएकैकसत्त्वादिगुणोपाधिहरिहराद्यपेक्षयासर्वोत्कृष्टत्वादेवदेवीपादांबुजादृते आराध्यंनैवास्ति तदेवसर्वैराराध्यमितिभावः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ मनुष्यैर्भगवतीसर्वदाऽऽराध्येत्यत्रकिंवक्तव्यमितिकैमुतिकन्यायेनाऽऽह ब्रह्मादयइति ॥ ६२ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

विष्णवेयदनुत्तममिति ॥ पूर्वोक्तार्धश्लोकात्मकंयद्भागवतंसाक्षाद्भगवत्यास्वमुखेनैवविष्णवेउपदिष्टंयस्मात्तस्मादनेनसदृशंमहाफलंकिमन्यत्स्यान्नकिमपीतिभावः ॥ ६३ ॥ यदुक्तंममचित्तशांतिर्नं जातापितॄणामुद्धारोऽपिनजातइति तत्राऽऽह तेनश्रुतेनेति ॥ ६४ ॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नोरंगनाथात्मजःसुधीः ॥ श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठोभिधानतः ॥ १ ॥ देवीभागवतस्यास्यव्याख्यान

यइदंशृणुयान्नित्यंसर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ भगवत्यासमाख्यातंविष्णवेयदनुत्तमम् ॥ ६३ ॥ तेनश्रुतेनतेराजंश्चित्तशांतिर्भविष्यति ॥ पितॄणांचाऽक्षयःस्वर्गःपुराणश्रवणाद्भवेत् ॥ ६४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेश्रोतृप्रवक्तृप्रसंगोनामद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥छ॥ ॥ स्कंधश्चायंसमाप्तः ॥

द्वाविंशत्यधिकसंख्यैःपद्यैःसप्तशतैःशुभैः ॥ श्रीमद्व्यासमुखोद्गीतैर्द्वितीयस्कंधईरितः ॥ १ ॥

रहितस्यच ॥ तिलकाख्यांमहाव्याख्यांसम्यग्यःकृतवाञ्छुभाम् ॥ २ ॥ स्कंधोद्वितीयस्तस्यास्तुसमाप्तोऽभूच्छुभार्थदः ॥ इतिश्रीशैवकुलोत्पन्नरंगनाथात्मजश्रीलक्ष्मीगर्भसंभवनीलकंठकृतेदेवीभागवतव्याख्यानेतिलकाभिधेद्वितीयस्कंधेद्वादशोऽध्यायःसमाप्तः ॥ १२ ॥ ॥ श्रीमहालक्ष्मीःप्रसन्नाऽस्तु ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ इति श्रीमद्देवीभागवते द्वितीयस्कंधः समाप्तः ॥

कुमारीपूजनेपक्षानाह एकैकामिति ॥ प्रत्यहमेकैकामित्येकःपक्षः ॥ एकेकवृद्ध्येतितुद्वितीयः ॥ द्विगुणत्रिगुणवृद्ध्येतितुतृतीयचतुर्थपक्षौ ॥ प्रत्येकंप्रत्यहंनवकंचवानवनवकुमारीणापूजनमित्यु त्तमःपक्षः ॥ ३८ ॥ शक्तिमखेंऽबायज्ञे ॥ ३९ ॥ एकावर्षानकर्तव्येति ॥ तत्रहेतुर्यतःसागंधादिभोगानामज्ञातत: ॥ ४० ॥ द्विवर्षादिदशवर्षांतानांपूज्यानांकुमारीणांनामानितत्पूजाफलंतासां

एकैकांपूजयेन्नित्यमेकवृद्ध्यातथापुनः ॥ द्विगुणंत्रिगुणंवाऽपिप्रत्येकंनवकंचवा ॥ ३८ ॥ विभवस्यानुसारेणकर्तव्यंपूजनंकिल ॥ वित्तशाठ्यंनकर्तव्यंराज ञ्छक्तिमखेसदा ॥ ३९ ॥ एकवर्षानकर्तव्याकन्यापूजाविधौनृप ॥ परमज्ञातुभोगानांगंधादीनांचबालिका ॥ ४० ॥ कुमारिकातुसाप्रोक्ताद्विवर्षाया भवेदिह ॥ त्रिमूर्तिश्चत्रिवर्षाचकल्याणीचतुरब्दिका ॥४१॥ रोहिणीपंचवर्षाचषड्वर्षाकालिकास्मृता ॥ चंडिकासप्तवर्षास्यादष्टवर्षाचशांभवी ॥४२॥ न ववर्षाभवेद्दुर्गासुभद्रादशवार्षिकी ॥ अतऊर्ध्वंनकर्तव्यासर्वकार्यविगर्हिता ॥ ४३ ॥ एभिश्चनाममिःपूजाकर्तव्याविधिसंयुता॥तासांफलानिवक्ष्यामिनवा नांपूजनेसदा ॥४४॥ कुमारीपूजिताकुर्याद्दुःखदारिद्र्यनाशनम् ॥ शत्रुक्षयंधनायुष्यंबलवृद्धिंकरोतिवै ॥४५॥ त्रिमूर्तिपूजनादायुस्त्रिवर्गस्यफलंभवेत् ॥ धनधान्यागमश्चैवपुत्रपौत्रादिवृद्धयः ॥ ४६ ॥ विद्यार्थीविजयार्थीचराज्यार्थीयश्चपार्थिवः ॥ सुखार्थीपूजयेन्नूनंकल्याणींसर्वकामदाम् ॥ ४७ ॥ कालि कांशत्रुनाशार्थंपूजयेद्भक्तिपूर्वकम् ॥ ऐश्वर्यधनकामश्चचंडिकांपरिपूजयेत् ॥ ४८ ॥ पूजयेच्छांभवींनित्यंनृपसंमोहनायच ॥ दुःखदारिद्र्यनाशायसंग्रा मेविजयायच ॥४९॥ क्रूरशत्रुविनाशार्थंतथोग्रकर्मसाधने ॥ दुर्गांचपूजयेद्भक्त्यापरलोकसुखायच ॥५०॥ वांछितार्थस्यसिद्ध्यर्थंसुभद्रांपूजयेत्सदा ॥ रो हिणींरोगनाशायपूजयेद्विधिवन्नरः ॥५१॥ श्रीरस्त्वितिचमंत्रेणपूजयेद्भक्तितत्परः ॥ श्रीयुक्तमंत्रैरथवाबीजमंत्रैरथापिवा ॥५२॥ कुमारस्यचतत्त्वानियासृ जत्यपिलीलया ॥ कादीनपिचदेवांस्तान्कुमारींपूजयाम्यहम् ॥५३॥ सत्त्वादिभिस्त्रिमूर्तिर्यातैर्हिनानास्वरूपिणी ॥ त्रिकालव्यापिनीशक्तिस्त्रिमूर्तिंपूजया म्यहम् ॥ ५४ ॥ कल्याणकारिणीनित्यंभक्तानांपूजिताऽनिशम् ॥ पूजयामिचतांभक्त्याकल्याणींसर्वकामदाम् ॥ ५५ ॥ रोहयंतीचबीजानिप्राग्जन्म संचितानिवै ॥ यादेवीसर्वभूतानांरोहिणींपूजयाम्यहम् ॥ ५६ ॥ कालीकालयतेसर्वंब्रह्मांडंसचराचरम् ॥ कल्पांतसमयेयातांकालिकांपूजयाम्यहम् ॥ ॥ ५७ ॥ चंडिकांचंडरूपांचचंडमुंडविनाशिनीम् ॥ तांचंडपापहरिणींचंडिकांपूजयाम्यहम् ॥ ५८ ॥

पूजामंत्राश्चोच्यंते ॥ कुमारिकातुसेति ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ नकर्तव्यापूजार्थंनकर्तव्येत्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ श्रीमंत्रयुक्तैरन्यैर्मंत्रैर्वा ॥ ५२ ॥ तान्मंत्रानेवाऽऽह कुमारस्यचेति ॥ कुमारस्यबालकस्यस्कंदस्यवातत्त्वानिरहस्यभूतानिवस्तूनियासृजतीत्यर्थः ॥ कादीन्ब्रह्मादीनपिदेवान् ॥ ५३ ॥ सत्त्वादिभिःसत्त्वादिगुणैस्त्रिमूर्तिर्महालक्ष्म्या दिरूपिणी ॥ तैः सत्त्वादिगुणैरेवनानारूपिणीमस्ताररीत्यात्रिकालव्यापिनीकालत्रयाबाध्याचिद्रूपिणी ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ रोहयंतीअंकुरीभूतानिकुर्वंती ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ॥ ७ ॥

कलशस्थापनप्रकारमाह पंचपल्लवेति ॥२२॥ पार्श्वेस्वस्येतिशेषः ॥ २३ ॥ नंदायाहस्तनक्षत्रयुतानंदाप्रतिपत्तिथिस्तस्यांपूजनंसर्वोत्तममित्यर्थः ॥ २४ ॥ नियमंसंकल्पम् ॥ तत्स्वरूपमाह उपवा
सेनेति ॥ २५ ॥ २६ ॥ उपवासाद्यशक्तावाह यथाशक्तीति ॥ २७ ॥ करजंपुष्पजातिविशेषः ॥ २८ ॥ ब्रह्मकापुष्पैर्ब्राह्मीपुष्पैरित्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ पूर्णफलैः बिल्वफलैः ॥ ३१ ॥ मांसाशनं
येकुर्वंतीतिं ॥ यद्यपिमांसाशनंब्राह्मणैरपिक्रियतेतथाऽपिब्राह्मणस्यकालिकापुराणादिषुसाक्षाद्बलिदानस्यनिषेधकथनात्क्षत्रियविषयकएवायंविधिरितिबोध्यम् ॥ तथाचशारदायां ब्राह्मणोनियतः
शुद्धःसात्त्विकंबलिमाहरेदिति ॥ तथा हिंसायुक्तोबलिस्त्वाद्यवर्णंहित्वाप्रशस्यतेइति ॥ आद्यवर्णंब्राह्मणवर्णंहित्वात्यक्त्वेत्यर्थः ॥ तथाकालिकापुराणे ॥ सिंहव्याघ्रादिकंदत्त्वाचात्मवध्यामवा

पंचपल्लवसंयुक्तंवेदमंत्रैःसुसंस्कृतम् ॥ सुतीर्थजलसंपूर्णंहेमरत्नैःसमन्वितम् ॥ २२ ॥ पार्श्वेपूजार्थसंभारान्परिकल्प्यसमंततः ॥ गीतवादित्रनिर्घोषान्का
रयेन्मंगलायवै ॥ २३ ॥ तिथौहस्तान्वितायांचनंदायांपूजनंवरम् ॥ प्रथमेदिवसेराजन्विधिवत्कामदंनृणाम् ॥ २४ ॥ नियमंप्रथमंकृत्वापश्चात्पूजांस
माचरेत् ॥ उपवासेननक्तेनचैकभक्तेनवापुनः ॥ २५ ॥ करिष्यामिव्रतंमातर्नवरात्रमनुत्तमम् ॥ साहाय्यंकुरुमेदेविजगदंबममाखिलम् ॥ २६ ॥ य
थाशक्तिप्रकर्तव्योनियमोव्रतहेतवे ॥ पश्चात्पूजाप्रकर्तव्याविधिवन्मंत्रपूर्वकम् ॥ २७ ॥ चंदनागुरुकर्पूरैःकुसुमैश्चसुगंधिभिः ॥ मंदारकरजाशोकचंप
कैःकरवीरकैः ॥ २८ ॥ मालतीब्रह्मकापुष्पैस्तथाबिल्वदलैःशुभैः ॥ पूजयेज्जगतांधात्रींधूपैर्दीपैर्विधानतः ॥ २९ ॥ फलैर्नानाविधैरर्घ्यंप्रदातव्यंचतत्र
वै ॥ नारिकेलैर्मातुलिंगैर्दाडिमीकदलीफलैः ॥ ३० ॥ नारंगैःपनसैश्चैवतथापूर्णफलैःशुभैः ॥ अन्नदानंप्रकर्तव्यंभक्तिपूर्वंनराधिप ॥ ३१ ॥ मांसाशनं
येकुर्वंतितैःकार्यंपशुहिंसनम् ॥ महिषाजवराहाणांबलिदानंविशिष्यते ॥ ३२ ॥ देव्यग्रेनिहतायांतिपशवःस्वर्गमव्ययम् ॥ नहिंसापशुजातत्रनिघ्नतां
तत्कृतेऽनघ ॥ ३३ ॥ अहिंसायाज्ञिकीप्रोक्तासर्वशास्त्रविनिर्णये ॥ देवतार्थेविसृष्टानांपशूनांस्वर्गतिर्ध्रुवा ॥ ३४ ॥ होमार्थंचैवकर्तव्यंकुंडंचैवत्रिकोण
कम् ॥ स्थंडिलंवाप्रकर्तव्यंत्रिकोणंमानतःशुभम् ॥ ३५ ॥ त्रिकालंपूजनंनित्यंनानाद्रव्यैर्मनोहरैः ॥ गीतवादित्रनृत्यैश्चकर्तव्यश्चमहोत्सवः ॥ ३६ ॥
नित्यंभूमौचशयनंकुमारीणांचपूजनम् ॥ वस्त्रालंकरणैर्दिव्यैर्भोजनैश्चसुधामयैः ॥ ३७ ॥

प्नुयात् ॥ मद्यंदत्त्वाब्राह्मणस्तुब्राह्मण्यादेवहीयते ॥ अवश्यंविहितो
यत्रबलिस्तत्रद्विजःपुनः ॥ पिष्टेनाऽपिघृतेनापिनिर्मितंतुसमर्पयेदिति ॥ छांदोग्यश्रुतिरपि ॥ अहिंसन्सर्वभूतान्यन्यत्रतीर्थेभ्यइति नहिंस्यात्सर्वभूतानीत्यपि ॥ ३२ ॥ ननुदेव्यतिरिक्तदे
वतासुशास्त्रेबलिदानमनुक्त्वादेव्युपासनायामेवकिमितिबलिदानंशास्त्रेषूक्तमितिचेदत्रसमाहितंदुर्गाप्रदीपेयामले ॥ ब्रह्मविद्याजीवदशानिहंत्रीतिश्रुतौश्रुतंतत्तस्मात्कारणाद्देव्याबलिदानंप्रियंमतमि
ति ॥ यतःकारणादेवीब्रह्मविद्याधिष्ठात्रीभवतिब्रह्मविद्यायाश्चस्वभावोजीवदशानाशयितव्येतितस्माद्देव्याःप्रियोबलिर्भवतीतितदर्थः ॥ ३३ ॥ नहिंसापशुजातत्रेति ॥ अहिंसायाज्ञिकीप्रोक्तेतिचक्षत्रि
योद्देशेनैवतस्यचित्तेजायमानहिंसाशंकानिवृत्त्यर्थंनब्राह्मणोद्देशेनेतिबोध्यम् ॥३४॥ मानतइति ॥ होमानुसारेणैकहस्तादिदशहस्तांतमानतइत्यर्थः ॥ तदुक्तंशारदायाम् ॥ दशहस्तांतमन्येषामिति
॥ मुष्टिमात्रमितंकुंडंशतार्धेसंप्रचक्षते॥शतहोमेऽरत्निमात्रमित्यादि ॥ अत्रहोमस्तुतत्तत्कल्पोक्तएवग्राह्योयोपत्रोक्तोनित्यनैमित्तिककाम्यभेदेन ॥ ३५॥३६ ॥ सुधामयैरमृतमयैर्मिष्टैरित्यर्थः ॥ ३७ ॥

[OrderDescription]
,CREATED=31.07.20 15:26
,TRANSFERRED=2020/07/31 at 15:32:20
,PAGES=49
,TYPE=STD
,NAME=S0003411
,Book Name=M-2766-SHRIMAD DEVIBHAGWAT
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF

FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF

FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,